

UNIVERZITET U BEOGRADU

MASTER AKADEMSKE STUDIJE:

Terorizam, organizovani kriminalitet i bezbednost

Master rad

**VEZE ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA
SA NOSIOCIMA VLASTI**

Mentor:

Prof. dr Đorđe Ignjatović

Kandidat:

Aleksandar Stevanović

broj indeksa: 29/2016

Beograd, mart 2018.

SADRŽAJ

Sažetak:	5
Radna biografija autora.....	7
Izjava o akademskoj čestitosti	9
Uvod	10
1. Definisanje pojmova	13
1.1. Definisanje organizovanog kriminaliteta	13
2. Pojašnjenja i razgraničenja pojmova u vezi sa	17
organizovanim kriminalitetom	17
2.1. Element organizovanosti	17
2.2. Odnos prema terorizmu i terorističkim grupama	18
2.3. Organizovani kriminalitet i kriminalitet belog okovratnika	21
2.4. Organizovani kriminalitet kao podvrsta imovinskog kriminaliteta	22
3. Istorijski prikaz odnosa organizovanog kriminaliteta	27
i nosilaca vlasti	27
3.1. Odnos organizovanog kriminaliteta sa državom za vreme.....	29
Drugog svetskog rata i neposredno nakon njega	29
3.2. Savremene okolnosti	31
4. Društvena uslovljenost za uspostavljanje odnosa između.....	33
organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti	33
4.1. Uticaj ekonomskih faktora.....	34
4.2. Uticaj kulturoloških faktora	40
4.3. Uticaj pravne regulative.....	44
4.4. Uticaj političkih sistema.....	49
4.4.1. <i>Demokratski sistemi</i>	50
4.4.2. <i>Nedemokratski sistemi</i>	51
5. Teorijska objašnjenja veza	54
organizovanog kriminaliteta sa nosiocima vlasti	54
5.1. Teorije anomalije i društvenog pritiska.....	54
5.2. Teorija diferencijalne asocijacije	55
5.3. Tehnike neutralizacije	55
6. Priroda i klasifikovanje odnosa između	57
organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti.....	57

6.1. Organizovani kriminalitet i lokalna vlast.....	67
6.2. Organizovani kriminalitet i međunarodne političke i druge institucije	70
6.3. Odnos organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti.....	70
u funkcionalnom smislu	70
6.3.1 Organizovani kriminalitet i organi pravosuđa.....	70
6.3.2. Organizovani kriminalitet i organi javne uprave	72
6.3.3 Organizovani kriminalitet i policijske strukture.....	73
7. Odnos društva i vlasti prema organizovanom kriminalitetu	76
8. Zaključak	80
LITERATURA	84
Internet izvori	89
Normativni akti	89

**VEZE ORGANIZOVANOG KRIMINALITETA
SA NOSIOCIMA VLASTI**

Sažetak:

U nastojanjima da se definiše organizovani kriminalitet, povezanost organizovanih kriminalnih struktura sa državnim strukturama se razmatra kao jedan od ključnih elemenata ovog fenomena. Kako je suština pojma organizovanog kriminala u tome da je reč o kriminalu koji je povezan sa postojanjem kriminalne organizacije kao entiteta koji stoji iza činjenja krivičnih dela, obezbeđivanje zaštite od progona je aspekt funkcionisanja tog entiteta koji ultimativno određuje njegovu uspešnost. S obzirom da je strukturalna zaštita od progona moguća samo na osnovu ostvarivanja uticaja na vršenje javne moći koja omogućava i usmerava taj progon, ključno za obezbeđivanje odvijanja kriminalnih aktivnosti je srastanje „organizovanog kriminala” i institucija što se manifestuje kao delovanje političke elite. Autor u radu predstavlja različite modalitete povezivanja organizovanih kriminalnih struktura i političke elite sa ciljem da doprinese boljem razumevanju posledica takvog povezivanja ukazivanjem na efekte koje organizovani kriminalitet proizvodi posmatrano u kontekstu legitimnih očekivanja od aktera u društvenim transakcijama u vezi sa političkim procesima.

Ključne reči: organizovani kriminalitet, država, politička elita, povezanost, korupcija.

Summary:

In this paper the author speaks about the key aspects of linkages between organized crime and political elites. This connection should be regarded as a main element in order to define organized crime. It has to be mentioned that organized crime is a system that is able to grow and prosper by using the weakness of the state whenever legitimate state system does not work. However it is indisputable that regardless the country system, organized crime seeks protection and cooperates with the authorities in order to effectively carry out its activities. It is important to

bear in mind the fact that the state extensively uses the services of organized criminal groups, particularly financial. When it comes to the nature and classification of the relationship and attitude of the countries occupied by criminal structures the following should be noted: tolerance, active participation and selective control are the most common patterns of behavior of the state towards the organized crime. Corruption as the most important modality of creating connections was presented in more details than the other ones. Finally, disorderly and poor countries in terms of organizing the political, economic and cultural life are particularly vulnerable to the establishment of linkages between the mafia and the government.

Key words: organized crime, state, political elites, connections, corruption

Radna biografija autora

Aleksandar Stevanović je rođen 15.03.1993. godine u Beogradu gde je sa odličnim uspehom završio osnovnu školu „Bora Stanković“ i IV gimnaziju. Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu upisao je u oktobru 2012. godine i na istom diplomirao u septembru 2016, sa najvišom ocenom. Tokom studija je sve vreme bio stipendista Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja.

U periodu od 2014. do 2016. godine završio je više pravnih kurseva od kojih su najznačajniji kurs iz pisanja pravnih akata koji je organizovao Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, kurs iz teorije i prakse pravnog rasuđivanja u organizaciji Srpskog udruženja za pravnu i socijalnu filozofiju i Pravnog fakulteta, kao i kurs iz anglosaksonskog sudskog procesa.

U julu 2016. godine boravio je u Salzburgu, gde se usavršavao u oblasti međunarodnog privatnog prava kao stipendista Pravnog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pravnog fakulteta Univerziteta u Salzburgu.

U periodu od 23-26. novembra 2016. godine kao pridruženi član delegacije misije OEBS u Srbiji prisustvovao je sastancima u Rimu sa italijanskim anti-korupcijskim institucijama, kao i sastancima sa predstavnicima Vrhovnog suda, Tužilaštva i finansijske policije Republike Italije. Tom prilikom je predstavio svoj rad na temu „Preventivne politike i mehanizmi za odvratanje od korupcije“ za koji je nagrađen od strane Instituta za društvene nauke na Pravnom fakultetu i misije OEBS u Srbiji.

U martu 2017. godine učestvovao je na međunarodnoj konferenciji i tom prilikom uspešno završio kurs na temu „Restructuring of Companies and Protection of Employees“ Rights: Views from the EU, Austria, Serbia and Macedonia“, koja je održana u Beogradu, a čijoj je organizaciji dao aktivan doprinos. Takođe, istog meseca završio je i kurs “Interdisciplinary Seminar on Global Corruption, Global Crime and International Legal Responses“.

Tokom studija bio je član tima Pravnog fakulteta koji je prvi put predstavljao, ne samo Fakultet, nego i državu Srbiju na najprestižnijem svetskom takmičenju iz oblasti Vazduhoplovnog Prava – Air Law Moot Court u periodu od 7-10. Aprila 2016. godine u Džakarti (Indonezija). U konkurenciji od 60 fakulteta iz celog sveta, tim čiji je bio član zauzeo je 7. mesto. Tom prilikom, učestvovao je na nekoliko prestižnih svetskih konferencija koje su se bavile tendencijama razvoja vazduhoplovstva i vazduhoplovne industrije u svetu.

Kao master-student, bio je član pravnog tima koji je učestvovao na arbitraži iz medijskog prava (Price Media Law Moot Court) koja se svake godine održava na Univerzitetu Oksford i tom

prilikom se upoznao sa važnim, aktuelnim tendencijama kad su medijsko pravo i politika u pitanju.

Autor je nekolicine pravnih članaka koji su objavljeni u zbornicima i časopisima poput, CRIMEN-a, Kaznene reakcije u Srbiji, Zbornika Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, kao i mnogih drugih. Takođe učestvovao je u prevodu nekoliko naučnih pravnih radova sa engleskog na srpski jezik, među kojima je najznačajnija knjiga američkog autora Hala Pepinskog pod nazivom „Mirotvorstvo-razmišljanje jednog radikalnog kriminologa“

Trenutno je angažovan kao saradnik na Institutu za kriminološka i sociološka istraživanja u okviru kojeg je učestvovao u nekoliko projekata u saradnji sa misijom OEBS i drugim institucijama.

Od II godine osnovnih-akademskih studija, član je Srpskog udruženja za krivičnopravnu teoriju i praksu.

Tečno govori engleski i služi se nemačkim jezikom.

Beograd, maj 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ovom izjavom potvrđujem, pod punom krivičnom, građanskom i moralnom odgovornošću, da sam jedini autor ovog rada i da je on u potpunosti rezultat mog originalnog akademskog stvaralaštva. Svako pozivanje na tuđi akademski rad je korektno i u skladu sa prihvaćenim akademskim standardima adekvatno i naznačeno.

Beograd, maj 2018.

Aleksandar Stevanović

Uvod

Organizovani kriminalitet kao fenomen već vekovima izaziva veliku pažnju i interesovanje javnosti, stavljajući na iskušenje ne samo čitav pravosudni sistem, već i društvo u celini.¹ On se u literaturi navodi kao jedan od „najkontroverznijih pojmova“ koji se koriste u društvenim naukama,² a razlozi koji idu u prilog ovakvoj tvrdnji su brojni.³ Ključni među njima, svakako su različita kriminološka i pravna određenja pojma, pogrešne, a ponekad i zlonamerne medijske i političke interpretacije, mistifikacije i što je čini se najvažnije, obilata sprega države sa kriminalnim strukturama na svim nivoima. U prilog ovoj tezi, a kao indikator te „simbiotičke povezanosti“ sveta politike i kriminala, ide i fenomen rastuće očigledne nesrazmere između legalnih novčanih primanja i životnog stila političke elite, kao i činjenica da su pojedine države u potpunosti prilagodile svoj politički i privredni ambijent svetu kriminala, što navodi na zaključak da preduzetnici iz ilegalne sfere u vršenju svojih aktivnosti mogu računati na saradnju i zaštitu predstavnika institucija.

S druge strane, pojedinci koji sebe teže da predstave kao uspešne privrednike i biznismene se „preko noći“ enormno bogate, pri čemu poreklo tog bogatstva ostaje pod velom tajne, dok oni osnivaju brojna privredna društava sa velikim kapitalom čija delatnost nije sasvim jasna ni ekspertima korporativnog poslovanja. Indikativno još može biti i da takva privredna društva, registrovana u nadležnom organu pre nekoliko dana sa svega nekolicinom radno angažovanih, dobijaju od države kapitalne i milionski vredne poslove na tenderima.

Takvo stanje stvari gotovo nepogrešivo ukazuje da, kako *Klaus von Lampe* kaže, kriminalci nisu sami, odnosno da posebno organizovani kriminalitet može računati na pomoć određenih državnih struktura. Ipak, iskustvo je kroz mnoga istraživanja i retke sudske epilogе pokazalo da veza između organizovanog kriminaliteta i vlasti nije nužno upadljiva i ne daje kao rezultat uvek očiglednu „nelogičnost“, već se ponekad sastoji od mreža suptilnih odnosa koji se ne mogu lako primetiti, a čiji se krajnji rezultat prepoznaje u vidu strukturalno negativnih posledica kao što su siromaštvo, nezaposlenost, privredni gubici i tome slično, što podvlači

¹ Stojanović Z., Kolarić D., Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu (Edicija CRIMEN, knjiga 15), Beograd, 2010., p. 9.

² Ignjatović Đ., Izučavanje organizovanog kriminaliteta, *Revija za kriminologiju i krivično pravo*, VII no.3, 39-63, (Stojanović Z., ur.), Beograd, 2016., p. 40.

³ O društvenoj opravdanosti teme svedoči i nedavno istraživanje sprovedeno od strane *Ipsosa* pod nazivom „*What Worries the World – February 2017*“. Rezultati do kojih se došlo na kraju istraživanja pokazuju da ljudi u 25 zemalja širom sveta svrstavaju kriminalitet (29%) i korupciju državnih funkcionera (34%) među pet najvećih društvenih problema i prepreka u normalnom razvoju društva.

potrebu za detaljnijim istraživanjem etiologije i fenomenologije povezanosti koja je u fokusu ovog rada.

Za suprotstavljanje organizovanom kriminalitetu vezuju se i brojne protivrečnosti, a naročito kada je on funkcionalno povezan sa državnim strukturama. Nema vlasti koja se makar i deklarativno ne zalaže za suzbijanje organizovanog kriminaliteta, tako da je sve veći broj konferencija i skupova na međunarodnom nivou, proklamacija i deklaracija, ali je takođe činjenica da je za njega karakteristična velika stopa tamne brojke čiji je glavni uzrok povezanost sa državnim organima. Primera radi, bivši predsednik SAD *Richard Nixon*, upamćen je po tome što je jedini predsednik SAD koji je podneo ostavku, upravo zbog optužbi da je bio umešan u mnoge protivzakonite aktivnosti, bez obzira na svoju izuzetno oštru političku agendu nazvanu „rat protiv kriminaliteta“ koju je on zagovarao još od 1969. godine kada je i prvi put ušao u Ovalni kabinet.⁴ Sa druge strane, protivrečnosti su приметne i u samoj nauci, a ona je ta koja bi trebalo da nastoji da ih objasni, definiše i predloži načine za njihovo prevazilaženje. Tako savremena kriminologija ubraja organizovani kriminalitet među najozbiljnije vrste kriminaliteta, ali se često, iz mnogih razloga, ustručava da ga u potpunosti istraži, opiše i pomogne njegovo suzbijanje. Grupa autora iz Centra za demokratske studije (*Center for the Study of Democracy*) nastojala je da utvrdi razloge zbog kojih postoji veoma mali broj studija koje analiziraju odnose između kriminalnih i državnih struktura. Ograničavajući svoje istraživanje na države-članice EU oni su došli do sledećih zaključaka: *ukoliko vlade sprovode takva istraživanja, rezultati se uglavnom ne objavljuju, jer mogu biti veoma osetljivi; većina kriminoloških istraživanja je bazirana na zvaničnim, policijskim ili sudskim podacima; većina istraživanja organizovanog kriminaliteta sprovodi se u okviru odgovarajućih instituta koji su u nadležnosti države i samim tim mogu i uticati na ishod dobijenih rezultata i zaključaka*⁵.

Autor rada se pridružuje shvatanjima da je veza organizovanog kriminaliteta sa nosiocima vlasti, ne samo konstitutivan element u teorijskom određivanju pojma organizovanog kriminaliteta, već i suštinski važan element za funkcionisanje organizovane kriminalne grupe kao takve. O tome svedoči i jedna zvanična izjava nekadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Republike Srbije u kojoj on ističe da nema niti jednog ozbiljnog oblika kriminaliteta u koji nisu uključeni predstavnici vlasti, policije, sudova, tužilaštava...⁶ Uvažavajući tu tvrdnju, valja podvući da je odnos organizovanih kriminalnih grupa i njihovih aktivnosti sa predstavnicima

⁴ Pepinsky H., *Peacemaking – Reflections of a Radical Criminologist*, University of Ottawa Press, Ottawa, 2006., p. 1.

⁵ Gounev P., Bezlov T., *Examining the links between organised Crime and Corruption*, Center for The Study of Democracy, 2010., p. 33.

⁶ Dnevni list „Politika“, 27.01.2009.

političke vlasti jedan od najinteresantnijih, ali i najznačajnijih kada je u pitanju proučavanje organizovanog kriminaliteta kao društvene pojave i načina za njegovo suzbijanje i redukovanje na društveno prihvatljivu i podnošljivu meru.

Nema sumnje da postojanje organizovanog kriminaliteta u okviru jednog društva razara svaki njegov sistem, negativno utiče na privredu, tržišne tokove, javni moral, bezbednost, odnosno na svakodnevni život ljudi.⁷ Ipak, umešanost države u aktivnosti koje imaju bilo kakvu dodirnu tačku sa organizovanim kriminalitetom pojačava društveno negativne posledica koje on generiše utapajući ga tako u društveni sistem, što dodatno otežava mogućnost da se on kao takav shvati i tretira na pravi način. Time se relativizuje stav prema organizovanom kriminalitetu, ali i njemu bliskim nosiocima vlasti pri čemu se umešanost tih subjekata u kriminalne radnje ne doživljava kao prvorazredni skandal i nedopustiv gest praćen željom da se oni uklone iz sfere javne vlasti i adekvatno sankcionišu. Naprotiv, danas se građanski revolt protiv sprege politike i kriminala najčešće odražava u rečenici „*Svi su oni isti, nije moje da o tome brinem*“, što nemerljivo pogoduje odnosu apatije prema društvenom sistemu u celini, pa tako i prema organizovanom kriminalitetu.

⁷ Regulišući organizovani kriminalitet po prvi put, parlament u Grčkoj je 1990. godine usvojio Zakon pod nazivom „Zaštita društva od organizovanog kriminala“ što se razlikuje od uobičajenih formulacija poput „suzbijanja“ ili „borbe“ protiv organizovanog kriminaliteta.

1. Definisiranje pojmova

1.1. Definisiranje organizovanog kriminaliteta

Valjano i jezički precizno definisanje je naročito važno kada se radi o organizovanom kriminalitetu, budući da se on prema stavu prisutnom u doktrini smatra ne samo socijalnim, već i lingvističkim konstruktom.⁸ Nedostatak jasnih i opšte prihvaćenih kriterijuma za definisanje po pravilu dovodi do oštrih akademskih neslaganja.⁹ Za organizovani kriminalitet se može reći da spada u dinamične kategorije sa tendencijom menjanja svojih pojava oblika,¹⁰ što otežava uspostavljanje jedne sveobuhvatne i adekvatne definicije. Prema tome, valja imati na umu da se on ne ispoljava na isti način u svakom društvu, usled svoje inherentne dinamičnosti i mogućnosti brzog infiltriranja u razne društveno-političke i ekonomske tokove i prilagođavanja svog oblika postojećim okolnostima.¹¹

Najpre se može postaviti pitanje metodološkog pristupa, odnosno načina na koji će se organizovani kriminalitet kroz definiciju predstaviti. Jedna mogućnost je da se on definiše na što precizniji i minuciozniji način. Takav pristup podrazumeva korišćenje nedvosmislenih pojmova, a veoma često i nabrojanje konkretnih delatnosti (krivičnih dela) koja su obuhvaćena definicijom organizovanog kriminaliteta poput prostitucije, ilegalnog prometa droge, kockanja, ilegalne trgovine oružjem i tome slično.¹² Na taj način se izbegavaju određene nejasnoće i razmimoilaženja, ali se sa druge strane ograničava i sam pojam i onemogućava njegovo prilagođavanje savremenim oblicima, tendencijama i okolnostima. *James Finckenaue*r primećuje da taksativna navođenje dela organizovanog kriminaliteta ne mogu voditi ka nekom opštem zaključku¹³ i konceptualizaciji fenomena. Sa druge strane, fleksibilnije definicije mogu odgovoriti izazovima prilagođavanja, međutim one otvaraju prostor arbitrarnosti i podvođenju pod organizovani kriminalitet mnogo šireg spektra delatnosti i odnosa koji ne odgovaraju njegovoj prirodi. Problem sa preciznim određivanjem organizovanog kriminaliteta nastaje i usled postojanja mnogih sličnih oblika vršenja kriminalnih aktivnosti, ali i teškoća u pravljenju

⁸ Hess H, Scherrer S., "Theorie der Kriminalität", *Sociologie der Kriminalität, Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, VS Verlag für Sozialwissenschaften*, (D.Oberwittler, S. Karsted, Hrsg.), 2003., p. 70.

⁹ Gounev P., Bezlov T., *op.cit.*, *Examining the links between organised Crime and Corruption*, p. 27.

¹⁰ Mijalković S., Bajagić M., *Organizovani kriminal i terorizam, knjiga III*, Kriminalističko – policijska akademija, Beograd, 2012., p. 23.

¹¹ Bošković M., *Organizovani kriminalitet – prvi deo-*, Policijska akademija, Beograd, 1998., p. 1.

¹² Član 282 bis Zakonika o krivičnom postupku Španije primera radi taksativno navodi dela koja se smatraju aktivnostima organizovanog kriminaliteta koja samim tim podležu posebnom krivičnom postupku.

¹³ Finckenaue J., *Problems of definition: What is Organized Crime?*, *Trends in Organized Crime* Vol. 3 No.8, 2005., p. 64.

distinkcija u odnosu na pojedine krivičnopravne institute. Treba dakle, imati u vidu da termin organizovani kriminalitet nije u konzistentnoj upotrebi i da, iako ga ljudi upotrebljavaju svesno i ciljano, nemaju uvek istu asocijaciju na ono što bi on trebalo da označava, na šta u svom radu upozorava i *Klaus von Lampe*¹⁴

Od kako je organizovani kriminalitet postao predmet sistemskog akademskog izučavanja, ali i zakonskog normiranja, razvile su se i njegove brojne koncepcije koje ističu različite elemente kao posebno značajne za određivanje jezgra pojma. Uzimajući u obzir temu ovog rada, naročito je važno razmotriti određenje organizovanog kriminaliteta u svetlu odnosa sa zvaničnim državnim strukturama. Tako, postoje autori koji su na stanovištu da povezanost organizovanih kriminalnih struktura sa državnim aparatom i nosiocima vlasti nije nužna za obavljanje aktivnosti koje se mogu podvesti pod organizovani kriminalitet, odnosno da ta povezanost nije inherentna suštini pojma organizovanog kriminaliteta.¹⁵ Međutim, veliki je broj autora koji se slažu da zapravo sprega sa državom čini važan element sadržine pojma organizovanog kriminaliteta.¹⁶ Navodi se tako da organizovani kriminalitet odlikuje povezanost onih koji bi trebalo da primenjuju zakon sa onima koji žele da ga izigraju.¹⁷ Priznati italijanski autor *Giovanni Fiandaca* predlaže u svojoj definiciji organizovanog kriminaliteta korupciju policijskih, sudskih i izvršnih vlasti, kao jedan od konstitutivnih elemenata definicije pojma, dok ruski autor *Viktor Luneev* čak zastupa podelu organizovanog kriminaliteta (privrednog) na tržišni i na birokratski koji nije moguć bez povezanosti sa nosiocima vlasti u društvu.¹⁸ *James Newell* ističe da sama logika nalaže da kriminalne organizacije mogu da egzistiraju i razvijaju svoju aktivnost samo uz uspostavljanje veza sa predstavnicima države navodeći sticanje „faktičkog imuniteta“ kao njihov osnovni motiv za tu vrstu povezivanja.¹⁹ U tom smislu je sa normativnog aspekta, naročito značajan Krivični zakonik NR Kine iz 1997. godine koji u čl. 294. daje definiciju organizovanog kriminaliteta. Prema toj odredbi, on se sastoji od tri vrste radnji, a jedna od njih je i zaštita delatnosti organizovanih kriminalnih grupa od strane vlasti, odnosno njenih predstavnika.²⁰

¹⁴ Von Lampe K., *Organized Crime: Analyzing illegal activities, criminal structures, and extralegal governance*, New York, 2016., p. 2.

¹⁵ Kinney J.C., *Constructed Typology and Social Theory*, New York, 1966., p. 203; Beare M., *Organized crime, critical reflections on transitional*, Gregory, 1998., p. 134.

¹⁶ Čirić J., *Država i organizovani kriminal, -u: Sociološki pregled*, XXXIX no. 3, (Tripković, G., ur.) Beograd, 2005., p. 265

¹⁷ Eliot M.A., *Crime in Modern Society*, Harper and Brothers, New York, 1952., p.114.

¹⁸ Ignjatović Đ., Škulić M., *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2012., pp. 25,91.

¹⁹ Newell J., *op.cit.*, *Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije*, p. 39.

²⁰ *Criminal Law of the People's Republic of China*, China Legal System Publishing House, Beijing, 2000., p. 25.

U domaćoj literaturi je, čini se, dominantan stav da je povezanost sa nosiocima vlasti bitno svojstvo organizovanog kriminaliteta. Tako *Dorđe Ignjatović* u svoju definiciju uključuje i korupciju nosilaca vlasti kao njegovo bitno svojstvo.²¹ *Mičo Bošković*, takođe pominje uspostavljanje veza sa državom kao bitnu crtu organizovanog kriminaliteta,²² dok *Milan Škulić* govori o težnji organizovanih kriminalnih struktura da ostvare uticaj na organe državne vlasti.²³ *Zorica Mršević*, ističe da organizovani kriminalitet ne može da vrši svoju delatnost, bez makar i pasivnog dopuštanja od strane državne strukture.²⁴

U pokušajima da se potpuno i adekvatno definiše organizovani kriminalitet, profilišu se pojedine karakteristike koje oblikuju pojam sadržinski i formalno. Na prvom mestu, to je organizovanost grupe koja je i noseći stub organizovanog kriminaliteta kao fenomena. Ipak, organizovanost kao prožimajuća osobina i glavna odrednica pojma „organizovani kriminalitet“ ne odnosi se samo na podelu posla unutar grupe i njeno hijerarhijsko i funkcionalno ustrojstvo, već i na obezbeđivanje systemske zaštite i saradnje sa državom, što se može smatrati najvažnijim aspektom organizovanja kriminalne delatnosti. Dalje, potrebno je vršenje kontinuirane privredne delatnosti, kao i neprivredne,²⁵ koja ima za cilj sticanje profita, što organizovani kriminalitet svrstava u tip imovinskog kriminaliteta.²⁶ Ostale karakteristike govore o modusu ostvarivanja primarnog cilja, koji je kako smo već naveli profitno orijentisan, a među njima su najznačajnije: neideološka zasnovanost organizacije (profit je jedina ideologija), racionalna primena nasilja, težnja da se ostvari visok stepen društvenog ugleda i korišćenje (zloupotreba) medija, kao i povezanost sa nosiocima političke vlasti. Ovaj poslednji element je do te mere važan, da se smatra i jednim od uslova²⁷ za egzistenciju i kontinuitet delatnosti organizovane kriminalne grupe.²⁸ Otuda se treba složiti sa konstatacijom koju iznosi *Donald Cressey* u kojoj on podvlači da organizovani kriminalitet svu svoju snagu crpi iz direktne ili indirektno povezanosti sa državom.²⁹ O povezanosti sa političkom elitom, najpre je pisano u američkoj literaturi³⁰ u kojoj se uže shvatanje pojma organizovanog kriminaliteta svodi na uspostavljanje veza sa državnim organima. Tome u prilog idu i rezultati istraživanja koje je sproveo američki autor *William*

²¹ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p.28.

²² Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet –prvi deo-*, p. 9.

²³ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p.164.

²⁴ Mršević Z., *Organizovani kriminal, Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta, Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Beograd, 1993., p. 88.

²⁵ Recimo, „reketiranje“ kao vrlo česta delatnost organizovanih kriminalnih grupa ne bi se mogla smatrati privrednom delatnošću u užem smislu.

²⁶ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 28.

²⁷ Mičo Bošković napominje i značaj ostvarivanja veza sa privrednim i finansijskim nedržavnim subjektima

²⁸ Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet –prvi deo-*, p. 9.

²⁹ Cressey R. D., *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, New York, 1969., p. 17.

³⁰ Vold G., *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, New York, 1958., p. 31.

Chambliss i tom prilikom zaključio da grad³¹ nije pod kontrolom Mafije, već u njemu glavnu reč vodi sprega poslovnih ljudi, političara i funkcionera pravosuđa koju je označio kao „mrežu zločina“³²

Bez obzira na akademsku šarenolikost u definisanju i brojna konceptualna neslaganja, čini se da bi se kao najprihvatljivija definicija organizovanog kriminaliteta mogla uzeti ona prema kojoj je on: „*vrsta imovinskog kriminaliteta, a karakteriše ga postojanje kriminalne organizacije koja obavlja kontinuiranu privrednu delatnost, koristeći pri tom nasilje i korupciju nosilaca vlasti.*“³³ Moglo bi se zaključiti da je ovakva definicija organizovanog kriminaliteta dovoljno precizna i primenjiva, a opet i dovoljno sveobuhvatna što se pozitivno odražava kako na teorijska određenja i razmatranja pojma, tako i na efikasnu primenu zakona i ostalih relevantnih propisa.

³¹ Radi se o američkom gradu Sijetlu gde je istraživanje bilo sprovedeno.

³² Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 41.

³³ *Ibid.*, p. 28.

2. Pojašnjenja i razgraničenja pojmova u vezi sa organizovanim kriminalitetom

2.1. Element organizovanosti

Organizovanost kriminalne grupe kao osobenost kriminalne organizacije predmet je različitih teorijskih uvida. U doktrini je prisutan stav da je za razliku od konvencionalnog kriminaliteta, organizovanost u vršenju krivičnih dela od strane organizovane kriminalne grupe element koji izdvaja i definiše takvu grupu.³⁴ To potvrđuje i stav³⁵ prema kojem stepen organizovanosti utiče na to da li će se određena grupa smatrati organizovanom kriminalnom grupom, bez obzira na percepciju organizovanog kriminaliteta od strane šire i akademske javnosti.³⁶ Ovome je suprotstavljeno mišljenje koje relativizuje stav o organizacionom aspektu kriminalne grupe kao njenom najznačajnijem elementu, jer kako ističe *Donald Cressey* „određenu organizovanost ispoljavaju čak i dve drugarice koje odluče da iz prodavnice ukradu kakvu sitnicu”³⁷ Organizovanost, kako navodi *Howard Abadinsky*³⁸ pruža grupi širok spektar mogućnosti za izvršenja različitih krivičnih dela, ali sa druge strane, može potencijalno biti i njena slaba tačka, budući da organizacija podrazumeva i učešće više lica u njoj, što vremenom utiče i na potencijalno smanjenje neophodne koherentnosti i tajnosti³⁹ grupe kada njeni članovi sukobe interese ili na bilo koji način oslabe veze među njima.

Insistiranje na organizacionom aspektu kao ključnom elementu u definisanju organizovanog kriminaliteta ga zapravo svodi samo na jednu njegovu vrstu, koja se u literaturi označava kao organizovani kriminalitet mafijaškog tipa. Međutim, organizovani kriminalitet je znatno širi pojam i on bi trebalo da obuhvata svaku kriminalnu delatnost preduzetu od strane organizacija koje ne moraju imati sva svojstva imanentna organizacijama mafijaškog tipa.⁴⁰ Analizirajući glavne aktere u lancu krijumčarenja cigareta, *Klaus von Lampe* zaključuje da su oni

³⁴ Šikman M., *Organizovani kriminalitet – krivični, procesni, kriminalistički aspekt*, Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, 2010., p. 433.

³⁵ Newell J., *op.cit.*, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije, p. 24.

³⁶ Na sličnom stanovištu su i mnoga normativna određenja organizovanog kriminaliteta. Tako i Krivični zakonik Republike Srbije u članu 112 stav 35 definiše organizovanu kriminalnu grupu kao „...grupu od tri ili više lica, koja postoji određeno vreme i deluje sporazumno u cilju vršenja jednog ili više krivičnih dela za koja je propisana kazna zatvora od četiri godine ili teža kazna, radi neposrednog ili posrednog sticanja finansijske ili druge koristi.“ U stavu 22 istog člana domaći KZ određuje i pojam obične grupe ističući da nju čine „...najmanje tri lica povezanih radi trajnog ili povremenog vršenja krivičnih dela koja ne mora da ima definisane uloge svojih članova, kontinuitet članstva ili razvijenu strukturu.“ Iz zakonskog određenja obične grupe se vidi intencija zakonodavca da je akcenat pri definisanju organizovane kriminalne grupe zapravo na njenom organizacionom aspektu, odnosno definisanim ulogama članova, kontinuitetu članstva i razvijenoj strukturi.

³⁷ Cressey R. D., *Criminal Organization*, Heinemann, London, 1972., p. 12.

³⁸ Abadinsky H., *Organized Crime, Eleventh Edition*, Cengage Learning, Boston, 2016., p. 1.

³⁹ Prema, članu 416 bis italijanskog *Rognoni – La Torre Legge*, omerta (zavet ćutanja) se smatra bitnim elementom zakonske definicije organizovanog kriminaliteta; Vodinić kao deo definicije organizovanog kriminaliteta podrazumeva i konspiraciju iznutra (1994:8)

⁴⁰ Lukić N., *Kriminalitet kompanija – doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2017., p. 27.

uglavnom mala preduzeća sa jednostavnom strukturom i fleksibilnom organizacijom kao i pojedinačni „preduzetnici”.⁴¹ *Letizia Paoli* deli ovaj stav, zasnivajući ga na rezultatima sopstvenih istraživanja o tržištu krijumčarenja i dilovanja droga.⁴² Dominantnu formu kriminalnog organizovanja danas čini „ekipa” privremenog karaktera koju čini manji broj članova i čije je hijerarhijsko ustrojstvo labavo.⁴³

2.2. Odnos prema terorizmu i terorističkim grupama

Veliku pažnju u akademskim krugovima zavređuje i razgraničenje organizovanog kriminaliteta u odnosu na terorizam. To se najpre može pripisati postojanju mnogih sličnosti između kriminalnih i terorističkih grupa. Tako se u literaturi, primera radi, ističe da italijanske i azijske organizovane kriminalne grupe koriste razna „sponzorstva“, ceremonije inicijacije i pomoć „jataka“ kao što to čine i terorističke grupe poput „Al-Kaida“ i mnogih drugih. Terorističke grupe takođe imaju potrebu da nelegalne prihode ubace u legalne tokove radi lakšeg finansiranja svojih kampanja i vršenja agitacije u društvu.⁴⁴

Nadalje, terorističke grupe teže da u široj javnosti plasiraju pozitivnu sliku o sebi, nazivajući sebe „borcima za slobodu“ u cilju zadobijanja što veće podrške za svoje aktivnosti⁴⁵ čemu takođe teže i organizovane kriminalne grupe kroz obezbeđivanje raznih sponzorstava, mecenskih poduhvata, osnivanja humanitarnih fondacija, darodavstvima i tome slično.

Konačno, korzikanska teroristička grupa *FLNC* ili turski PKK, kao i mnoge druge, između ostalog su poznate po vršenju delatnosti organizovanog kriminaliteta u cilju obezbeđivanja sredstava za svoje primarne, terorističke aktivnosti, a među te aktivnosti, istaknuta autorka *Louise Shelley* naročito ubraja krađu, krijumčarenje i iznudu.⁴⁶ Sa druge strane, i mnoge *par excellence* organizovane kriminalne grupe vrše aktivnosti koje se mogu okarakterisati kao tipično terorističke.⁴⁷ Takvo stanje stvari može dovesti do potpune konfuzije u

⁴¹ Von Lampe K., Organising the nicotine racket. Patterns of criminal cooperations in the cigarette black market in Germany –in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, 41-65 (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2003., p. 59.

⁴² Paoli L., The invisible hand of the market: the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia –in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, 19-40, (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen, 2003., p. 20.

⁴³ Na to ukazuje i zaključak o definisanju organizovanog kriminaliteta unutar Ministarstva unutrašnjih poslova Nemačke u kojem se navodi da pod „organizovanim kriminalitetom“ ne treba podrazumevati samo klasičnu mafiju, već i svesno i voljno delovanje više lica, bez razvijene strukture i hijerarhije, sa ciljem da se što brže dođe do profita.

⁴⁴ Abadinsky H., *op.cit.*, *Organized Crime, Eleventh Edition*, p. 13.

⁴⁵ Simeunović D., Terorizam –Opšti deo-, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2009., pp. 28,29.

⁴⁶ Shelley L., *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*, Cambridge University Press, New York, 2014., p. 12.

⁴⁷ Primera radi Zemunski klan je 2008. godine osuđen i za dva teroristička akta učinjena krajem 2002. godine., iako je njegova „pretežna delatnost“ bavljena organizovanim kriminalitetom.

pokušaju da se organizovani kriminalitet na pravi način, najpre odvoji od sličnih oblika kriminaliteta, a potom i odredi na adekvatan i precizan način.

Međutim, i pored navedenih sličnosti, u nauci su se profilisale tačke razgraničenja dva pojma, a one se ogledaju u *metodu*, *cilju*, ali i *odnosu prema vlasti* što je od posebnog značaja za odnosnu temu.

Kada je reč o *metodu*, terorizam pribegava eksplicitnom, ali i ekonomisanom nasilju⁴⁸ koje ima cilj da za grupu produkuje što veći publicitet uz što manje korišćenih sredstava.

Sa druge strane, organizovane kriminalne grupe takođe se služe nasiljem koje ima cilj da kroz primenu ili pretnju primene sile, zastraši konkurenciju na „kriminalnom tržištu“, upozna državne organe sa nasilničkim potencijalima i generiše stanje opšteg straha i nesigurnosti. Međutim, nasilje nije željeni *modus operandi* organizovanih kriminalnih grupa i ono se pre može smatrati sekundarnim instrumentom organizovanog kriminaliteta, a ne primarnim kao što je to slučaj kod terorizma. Dakle, ono što razlikuje organizovane kriminalne grupe od terorističkih, jeste činjenica da one i ne žele primenu nasilja po svaku cenu, budući da ono potencijalno ostavlja mnogo tragova, iziskuje određene poteškoće i može uticati na stvaranje negativnog imidža o grupi u javnosti, što ona ne želi, imajući u vidu da joj to otežava obavljanje aktivnosti. Otuda se u nauci o bezbednosti, organizovani kriminalitet i definiše kao neoružani oblik ugrožavanja državne bezbednosti.⁴⁹

Moguće je primetiti i postojanje određene pravilnosti i proporcije u primeni nasilja od strane organizovane kriminalne grupe u zavisnosti od odnosa i veza sa nosiocima državne vlasti. Naime, što je veza sa državnim faktorom jača to bi trebalo da je korišćenja nasilja manje i obrnuto. Ovakvom stavu bi se moglo prigovoriti da jaka veza sa državom omogućava organizovanom kriminalitetu sve, pa i nekontrolisanu primenu nasilja. Međutim, neophodno je imati na umu da ono, kada izađe iz okvira nužno neophodnog za organizovanu kriminalnu grupu, kao i za nosioce državne vlasti koji sa njom „sarađuju“ postaje njihov balast, uzimajući u obzir da nasilnički zločin u svim delovima sveta izaziva najžešći otpor društva i neformalne socijalne kontrole.⁵⁰ Ukoliko nema korupcije, nasilje postaje glavni metod poslovanja organizovanih kriminalnih grupa koje *Margaret Beare* naziva nesofisticiranim.⁵¹

Ako govorimo o načinu ostvarivanja veza sa konkretnim predstavnikom državne vlasti, za kriminalnu grupu je optimalno da pronade zajednički, pre svega ekonomski interes sa njima, što se najčešće postiže podelom „plena“, korumpiranjem i sličnim metodama, kojima se

⁴⁸ Simeunović D., *op.cit.*, Terorizam -Opšti deo, p. 67.

⁴⁹ Šaljić E., Bezbednosni pristup u definisanju organizovanog kriminala, *Pravne teme*, Vol. 2. No.4., 2015., p. 119.

⁵⁰ Ignjatović Đ., Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta, *CRIMEN* vol. 2, br. 2, (Stojanović Z., ur.) Beograd, 2011., p. 179.

⁵¹ Beare M., Corruption and Organized Crime: Lessons from History, *Crime, Law and Social Change*, 1997., p. 28.

obezbeđuje dugoročna saradnja. Nasuprot tome, moguće je i zastrašivanje predstavnika političke elite primenom nasilničkih metoda u cilju obezbeđivanja „podrške“ države za svoje aktivnosti. Ipak, na taj način se nemerljivo povećavaju šanse i motivisanost nosilaca državne vlasti da se takav vid odnosa prekine i razotkrije.

Kada je u pitanju *cilj*, stvari se dodatno kristališu, te možemo govoriti da organizovane kriminalne grupe i terorističke grupe imaju dijametralno suprotan cilj delovanja. Ciljeve terorističkih grupa oblikuje ideologija⁵² ili neki viši cilj (poput slobode) kojim su one vođene. Otuda u nauci možemo razlikovati levičarski i desničarski terorizam ili verski fundiran terorizam.

Suprotno, organizovane kriminalne grupe u svom delovanju nisu vođene, kako to navodi *Howard Abadinsky*⁵³ socijalnim doktrinama, političkim uverenjima i ideologijom. Takođe, kada govori o sintetičkim karakteristikama organizovanih kriminalnih grupa, *Stephen Mallory*⁵⁴ na prvom mestu ističe neideološku osnovu organizovanog kriminaliteta. Prema tome, proizlazi da su motiv i cilj organizovanog kriminaliteta sticanje profita, odnosno da se upravo novac i profit mogu označiti kao ideologija organizovanog kriminaliteta.

Odnos prema državi i njenim organima konačno i definitivno odvaja dva pojma na nedvosmislen način. Na tom stanovištu je i *Mičo Bošković*⁵⁵ kada kritikuje naučne koncepcije koje savremeni terorizam tretiraju kao oblik organizovanog kriminaliteta, navodeći da nema nikakve logike da država pruža bilo kakvu zaštitu i pomoć terorističkim organizacijama za obavljanje njihovih aktivnosti na svojoj teritoriji, jer bi takva „politika“ usled karakteristika glavnih terorističkih aktivnosti i društvenih konsekvenci koje one proizvode, ugrozila i poziciju nosilaca državne vlasti, što bi se manifestovalo gubitkom političke podrške građana. Sa druge strane, aktivnosti organizovanih kriminalnih grupa mogu obezbediti korist ne samo za sebe već i za državu, što jasno ukazuje na potpuno različitu percepciju organizovanog kriminaliteta od strane države kada je eventualna „saradnja“ u pitanju, nego što je to slučaj sa terorističkim grupama.

Organizovani kriminalitet će zarad postizanja svojih profitno usmerenih ciljeva težiti da od države dobije zaštitu i, kako se to u nauci često ističe, „faktički imunitet“, a neretko i direktnu pomoć. Prema tome, organizovanim kriminalnim grupama odgovara *status quo* u odnosima prema državi, što im daje mogućnost da efikasnije vrše svoje aktivnosti, dok terorizam nastoji da ga prekine i državnu vlast potpuno sruši i promeni je prema svojim nahođenjima. Slikovito

⁵² Hoffman B., *Inside Terrorism – Revised and expanded edition*, Columbia University Press, New York, 2006., p. 229.

⁵³ Abadinsky H., *op.cit.*, *Organized Crime, Eleventh Edition*, p. 2.

⁵⁴ Mallory S., *Understanding Organized Crime*, Second Edition, Mississippi University, Mississippi, 2012., p. 9.

⁵⁵ Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – prvi deo*, p. 55.

objašnjenje ovih relacija daje *Dorđe Ignjatović* kada kaže da se „*terorizam može uporediti sa lasicom koja kada uđe u kokošinjac nastoji da sve unutra pojede i uništi, dok se organizovani kriminalitet može posmatrati kao pijavica koja teži da se nakači na organizam i iz njega crpi sve ono što bi mu moglo biti od koristi i funkcionise paralelno sa njim*“.

2.3. Organizovani kriminalitet i kriminalitet belog okovratnika

Moguća su određena terminološka preplitanja i nejasnoće kada je reč o odnosu organizovanog kriminaliteta i „kriminaliteta belog okovratnika“, imajući u vidu da se radi o vrstama imovinskog kriminaliteta u koju se svrstavaju oba pojma.

Edwin Sutherland, koji je početkom 30-tih godina XX veka uveo pojam „kriminalitet belog okovratnika“ nije pravio razliku između dva pojma. Međutim, postoje autori koji su na suprotnim stanovištima, odnosno koji tvrde da razlika ipak postoji. Tako se u literaturi može pronaći da kriminalitet belog okovratnika ne podrazumeva spremnost na olako vršenje nasilja kao „pregovaračkog argumenta“ koji klasični organizovani kriminalitet lakše koristi.⁵⁶ Kako navodi *Larry Siegel*, razlika se može uspostaviti ukoliko se uzme da kriminalitet belog okovratnika predstavlja vršenje krivičnih dela od strane lica koja su inicijalno bila legalnom u biznisu, ali se u datom momentu odluče da prekrše zakon, dok organizovani kriminalitet podrazumeva nelegalne aktivnosti od samog početka.⁵⁷ Ipak, kako je jedna od važnih karakteristika organizovanog kriminaliteta infiltriranje u legalan biznis, veoma je teško napraviti jasnu i preciznu distinkciju u odnosu na kriminalitet belog okovratnika.⁵⁸ Na to ukazuju u svom koautorskom radu *Nikos Passas* i *David Nelken*,⁵⁹ a sličnog stava su i *Zorica Mršević* koja organizovani kriminalitet označava kao posebnu vrstu preduzeća,⁶⁰ kao i *Edwin Sutherland* i *Donald Cressey* koji u svom zajedničkom radu navode da se mafija može izjednačiti sa privrednim preduzećem.⁶¹

U doktrini pak preovlađuje stav da jasna razlika između dva pojma postoji i da se ona zaista ogleda u legalnosti, odnosno ilegalnosti poslovanja koje je karakteristično za organizovani kriminalitet. Međutim, čini se da je pravljenje pomenute distinkcije više akademsko-teorijskog karaktera, no što ima određeni praktični značaj, budući da gotovo sva izučavanja organizovanog kriminaliteta, ali i empirijski pokazatelji ukazuju da on teži infiltriranju u legalan biznis, što

⁵⁶ Fijnaut C. et al. (eds.), *Organized Crime in the Netherlands*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands. 1998., P. 67.

⁵⁷ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 28.

⁵⁸ Croal H., *White Collar Crime: Criminal Justice and Criminology*, Buckingham, 1994., p. 56.

⁵⁹ Passas N., Nelken D., *The Thin Line Between Legitimate and Criminal Enterprises: Subsidy Frauds in the European Community*, *Crime, Law and Social Change* vol. 19, 1993., p. 232.

⁶⁰ Mršević Z., *op.cit.*, *Organizovani kriminal*, *Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta*, p. 87.

⁶¹ Sutherland E., Cressey D., *Criminology, Eight Edition*, Lippincott Comp, 1970., p. 223.

svakako dva oblika kriminaliteta približava do nivoa preklapanja i podudaranja. Naročito je za društva sa slobodnim tržištem i liberalnom ekonomijom kao danas dominantnim modelom, karakteristično povlačenje paralele između privrednog kriminaliteta i korporacijskog kriminaliteta, kao podvrste kriminaliteta belog okovratnika i organizovanog kriminaliteta.⁶²

Konačno, kako se navodi u okviru jednog istraživanja Centra za demokratske studije,⁶³ najnovije tendencije u definisanju organizovanog kriminaliteta i određivanju obima i vrste kriminalne delatnosti koju on podrazumeva idu ka tome da se onim tradicionalnim kao što su poslovi sa drogom, prostitucija, trgovina ljudima i slično, dodaju i krivična dela koja su karakteristična za kriminalitet belog okovratnika poput poreskih utaja, izigravanja pravila o javnim nabavkama, pronevera i finansijskih prevara.

2.4. Organizovani kriminalitet kao podvrsta imovinskog kriminaliteta

Na osnovu prethodnih pokušaja distinkcije organizovanog kriminaliteta od pojedinih sličnih pojmova, a naročito kada on u znatnoj meri koincidira sa politikom i nosiocima državne vlasti, moguće je razmotriti organizovani kriminalitet i u svetlu odnosa imovinskog i političkog kriminaliteta. Uopšte rečeno, politički kriminalitet podrazumeva činjenje krivičnih dela iz ideoloških razloga⁶⁴ i smatra se jednim od najstarijih tipova kriminaliteta.⁶⁵

Kriminološka nauka je danas saglasna da se dela političkog kriminaliteta mogu preduzimati protiv državne vlasti i njenih institucija, ali i da one mogu činiti veliki broj krivičnih dela.⁶⁶ Istorijski posmatrano, situacija nije oduvek bila takva, budući da se sve do druge polovine XX veka smatralo da dela političkog kriminaliteta mogu biti uperena samo protiv vlade, odnosno države,⁶⁷ što i ne čudi kada se uzme u obzir istorijski aspekt razvoja društva i politike. Međutim, razvoj kriminologije i promatranja političkog kriminaliteta proširuju tradicionalni pojam političkog kriminaliteta i na dela koja se u literaturi označavaju kao zločini vlasti, a svode se na zloupotrebu moći koju država poseduje.

William Chambliss je 1988. godine inaugurisao u kriminologiju i pojam „organizovani kriminalitet države“.⁶⁸ Može se na ovom mestu postaviti pitanje, da li kriminalitet države nužno podrazumeva organizovani kriminalitet, uzimajući u obzir organizacioni uslov (brojnost, hijerarhija, struktura, podela poslova i uloga...) koji država svakako ispunjava. Ipak, na ovo

⁶² Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 230.

⁶³ Gounev P., Bezlov T., *op.cit.*, *Examining the links between organised Crime and Corruption*, p. 45.

⁶⁴ Hagan F., *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior, Sixth Edition*, Sage Publications, USA, 2008., p. 365.

⁶⁵ Schafer S., The Concept of the Political Criminal, *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 62 no. 3, Northwestern University School of Law, 1971., p. 380.

⁶⁶ Hagan F., *op.cit.*, *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior, Sixth Edition*, p. 356.

⁶⁷ Ignjatović Đ., *Kriminalitet države, Kaznena reakcija u Srbiji V deo* (Ignjatović Đ. pr.), Beograd, 2015., p. 27.

⁶⁸ *Ibid*, p. 29.

pitanje trebalo bi odgovoriti odrično, tj. konstatovati da kriminalitet države i organizovani kriminalitet države nisu nužno sinonimi, iako ima autora koji pod organizovani kriminalitet podvode i kriminalitet države.⁶⁹ To najpre zbog činjenice da država preuzima i mnoge druge kriminalne aktivnosti koje tradicionalno ne potpadaju pod pojam organizovanog kriminaliteta. Tu se najpre misli na terorizam za koji *Frank Hagan* kaže da je ovaploćenje političkog kriminaliteta.⁷⁰

Nadalje, dovoljno je pomenuti zločine genocida, etnocida ili aparthejda koji nemaju nikakav profitno-ekonomski cilj koji je imanentan organizovanom kriminalitetu, već isključivo političko-ideološki cilj. Sve to ukazuje da država može vršiti dela koja *par excellence* spadaju u kategoriju političkog kriminaliteta i potkrepljuje navod da organizovani kriminalitet države nije nužno i organizovani kriminalitet koji se za potrebe ove komparacije može okarakterisati kao klasičan. U tom smislu, možda je i najbolje koristiti termin „od države organizovan kriminalitet“ da ne bi dolazilo do neadekvatnog sinonimskog poistovećivanja. *William Chambliss* kriminalitet organizovan od strane države definiše kao krivična dela (dakle zalaže se za koncepciju zločina kao akta kršenja krivičnih zakona) koja izvrše predstavnici države i njene vlasti prilikom vršenja svojih javnih ovlašćenja, što je opet širi pojma od klasičnog organizovanog kriminaliteta⁷¹ i pored sprege sa političkom elitom koja je njegov važan element.

Treba međutim imati u vidu da država itekako vrši i dela klasičnog organizovanog kriminaliteta poput krijumčarenja droge, trgovine oružjem protivno pozitivnim propisima, a sve u cilju sticanja nelegalnog profita. Ponekad država sama može organizovati takve aktivnosti, najčešće preko tajnih i obaveštajnih službi, ali često uspostavlja i „saradnju“ sa strukturama organizovanog kriminaliteta, što svakako predstavlja vid snažne povezanosti organizovanih kriminalnih grupa sa nosiocima državne vlasti na jednom višem nivou, nego što je to slučaj kada se u okviru organizovanih kriminalnih grupa „posao“ i osmisli i sprovodi, dok država ima ulogu da obezbedi da se put od ideje do realizacije sprovede bez poteškoća. Bez obzira na subjekt, može se zaključiti da politički kriminalitet karakteriše objekat napada, a to je državno uređenje ili politički sistem.

Sa druge strane, imovinski kriminalitet ili ekonomski, kako ga *Larry Siegel* naziva, a u koji se ubraja i organizovani kriminalitet, uperen je protiv nečije imovine i to u cilju pribavljanja sebi ili trećem licu određene imovinske koristi.⁷²

⁶⁹ Prema: Lukić N., *op.cit.*, *Kriminalitet kompanija – doktorska disertacija*, p. 26.

⁷⁰ Hagan F., *op.cit.*, *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior, Sixth Edition*, p. 356.

⁷¹ Chambliss W., *State organized crime*, The American Society of Criminology, 1988 Presidential Adress, *Criminology*, no. , 1988., p. 184.

⁷² Interesantno je da je u jednom svom izveštaju *Federal Bureau of Investigation* – FBI definisao imovinski kriminalitet kao uzimanje (neovlašćeno prim.aut.) nečije imovine bez primene sile ili pretnje primene iste. Takva definicija sa pravom nije prihvaćena u nauci, pa ni u legislativi (otuda i krivično delo razbojništva primera radi).

Namerno uništavanje imovine bez težnje ka sticanju koristi od nje se smatra vandalizmom,⁷³ a njemu kao cilju organizovani kriminalitet nikada ne stremi. Organizovane kriminalne grupe mogu vršiti akte vandalizma jedino kao sredstvo za zastrašivanje koje treba da im omogući ostvarivanje krajnjeg cilja, a to je svakako sticanje profita⁷⁴

Pojam političkog kriminaliteta se u kriminološkoj nauci smatra priličnom fluidnim i relativnim imajući u vidu da se u najširem smislu, prema stavu pojedinih autora, sva krivična dela mogu smatrati političkim budući da su u zakonima i propisana kao takva, upravo da bi se na taj način odbranio sistem vrednosti vladajuće političke opcije.⁷⁵ Kao primer, u literaturi se navodi da se u SSSR i pljačka banke (što bi spadalo u imovinski kriminalitet) mogla smatrati političkim krivičnim delom, budući da se preduzimala protiv ekonomske institucije države koja je deo političkog sistema, što je predstavljalo svojevrsni napad na državu.⁷⁶ Takođe, pisci koji se bave Antičkim periodom, naglašavaju da se bilo koja vrsta kriminaliteta protiv pripadnika više klase, zapravo smatra političkim kriminalitetom⁷⁷

Na kompleksan odnos između imovinskog i političkog kriminaliteta ukazuju i pojedini autori poput *Momčila Grubača* koji navodi osvajanje društvene moći i državne vlasti kao cilj organizovanog kriminaliteta,⁷⁸ dok *Zoran Stojanović* navodi da organizovani kriminalitet kao struktura, obuhvata i druge forme kriminaliteta, pa tako i politički.⁷⁹ To ukazuje da dela političkog i imovinskog kriminaliteta često mogu biti isprepletana u zavisnosti od konteksta i to najviše u tački koju nazivamo organizovani kriminalitet i iz tog razloga je važno pažljivo razmotriti interakciju dve vrste kriminaliteta.

Čini se da je najbolji kriterijum za razlikovanje političkog od imovinskog kriminaliteta i pored mnogih preplitanja, objekat napada, tj. da je glavni cilj organizovanog kriminaliteta ekonomske prirode. Ukoliko se pođe od te činjenice ne bi bilo ispravno tvrditi da je ostvarivanje političke moći krajnji cilj organizovanog kriminaliteta. Moglo bi se zaključiti da je ostvarivanje političke moći za organizovani kriminalitet sredstvo, a ne cilj, budući da ona za članove organizovanih kriminalnih grupa podrazumeva mogućnost da se izdejstvuju odluke koje bi im išle u korist i olakšavale vršenje kriminalnih delatnosti koje su usmerene na ostvarivanje profita. Uzgred, može se prihvatiti i stav da organizovane kriminalne grupe teže sticanju moći uopšte i to

⁷³ Nash J.R., *Dictionary of Crime*, London, 1992., p. 72.

⁷⁴ Recimo kada organizovana kriminalna grupa pribegava dizanju u vazduh automobila čiji su vlasnici ljudi kojima treba poslati „poruku“.

⁷⁵ Schafer S., *op.cit.*, The Concept of the Political Criminal, p. 380.

⁷⁶ *Ibid.* p. 380.

⁷⁷ Alston R., *Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History*, Routledge, London, 1995., p. 92.

⁷⁸ Grubač M., Organizovani kriminal u Srbiji, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 2009., p. 701.

⁷⁹ Stojanović Z., Organizovane forme kriminaliteta, *Bezbednost i društvena samozaštita* Vol 5, 1990., p. 63.

na način kako je definiše *Paul Oppenheim* kada kaže da je moć zapravo sposobnost uticanja, ograničavanja i kažnjavanja, što implicira i sposobnost nagrađivanja,⁸⁰ što je važan faktor prilikom uspostavljanja odnosa sa nosiocima vlasti. Međutim, valja onda imati na umu i to da je u današnje vreme, najbitnija osnova moći upravo ekonomske prirode,⁸¹ što jasno određuje i krajnji cilj delatnosti organizovanih kriminalnih grupa.

Politička moć se može shvatiti kao mogućnost formalnog i neformalnog uticaja u sferi politike u cilju kontrolisanja i usmeravanja pravaca razvoja društva.⁸² Takođe, prema opštoj definiciji moći, ona se smatra posedovanjem sposobnosti za promenu postojećeg stanja,⁸³ ali i njegovog očuvanja,⁸⁴ i to naročito u domenu politike. Ne bi se moglo sa puno argumenata osporiti da organizovani kriminalitet odista nastoji da kroz neformalni uticaj u sferi politike ostvari, pre svega očuvanje postojećeg stanja, zbog toga što finansiranje i podržavanje nove političke opcije koja bi zaposela vlast, a koja bi kasnije prema ranije postignutom dogovoru, donosila povoljne odluke za organizovanu kriminalnu grupu, iziskuje ogromne troškove u odnosu na korumpiranje ili ucenu nekolicine aktuelnih funkcionera koji već imaju adekvatnu moć odlučivanja.

Ono što je karakteristično za organizovani kriminalitet je da on želi politički uticaj i upliv u politiku samo u onoj meri koja mu je potrebna da zadovolji svoje „poslovne“ aspiracije. Tako, ukoliko se određena kriminalna grupa trenutno bavi švercom duvana, imaće interes da ostvari uticaj u domenu carinske politike, akciza i u oblastima koje direktno mogu pomoći nesmetan šverc duvana i njegovo plasiranje na tržište.⁸⁵ Sa druge strane, ta ista grupa, po pravilu, neće mariti za odnos politike prema ljudskim i manjinskim pravima, socijalnim pravima, tržištu rada, podizanju nataliteta itd., jer bi u suprotnom bila izložena većim finansijskim troškovima i većem riziku da se njeno postojanje i poslovanje osujeti. Naravno, organizovana kriminalna grupa će uvek nastojati da obezbedi uticaj na organe pravosuđa.

Prema tome, organizovani kriminalitet teži neformalnom i što je moguće tajnijem političkom uticaju u okviru granica do kojih seže njegov poslovni interes, koji se uvek odnosi na ekonomsku dobit. Da nije tako, organizovane kriminalne grupe ne bi bile organizovane kao takve, već bi se transformisale u političke partije koje bi javno tražile podršku građana za, kako

⁸⁰ Simeunović D., *Teorije politike – rider- I deo*, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd, 2002., p. 146.

⁸¹ Simeunović D., *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd, 2009., p. 100.

⁸² *Ibid.* p. 99

⁸³ Stojanović R., *Sila i moć u međunarodnim odnosima*, Radnička štampa, Beograd, 1982., p. 81.

⁸⁴ Isaković Z., Stanovništvo i teritorija kao elementi političke moći u međunarodnim odnosima, *Zbornik Instituta za međunarodnu politiku i privredu*, Beograd, 2006., p. 47.

⁸⁵ To ne znači da se jedna organizovana grupa bavi isključivo jednom delatnošću koja se tradicionalno vezuje za organizovani kriminalitet.

bi to one pokušavale da predstave, legitimne ideje i pravce razvoja društva. To konačno implicira da ostvarivanje političkog uticaja kada je organizovani kriminalitet u pitanju zaista predstavlja sredstvo da bi se što lakše ostvarila ekonomska dobit koja i jeste glavni cilj.

3. Istorijski prikaz odnosa organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti

Svaki društveni fenomen zaslužuje da bude razmotren i sa istorijskog aspekta ukoliko je cilj analize sveobuhvatan i potpun uvid u pojam i odnose koji su predmet istraživanja. Stoga bi bilo korisno potražiti u istoriji primere pojedinaca koji su udruženi, uz određeni stepen organizacije i vršili dela koja se sa stanovišta današnje kriminologije mogu definisati kao dela imovinskog kriminaliteta. U najranijem periodu su se na taj način, najčešće vršila dela koja bi se mogla okvalifikovati kao razbojnička imajući u vidu da suptilnije forme privredne delatnosti organizovanog kriminaliteta koje su danas aktuelne, tada još uvek nisu postojale. Preduslov za tako nešto bilo je formiranje tržišta i otuda, kada se govori o korenima organizovanog kriminaliteta mahom se polazi upravo od tog momenta.

Organizovani kriminalitet od svog nastajanja nije bio lišen političke konotacije i interakcije sa državom i predstavnicima njene vlasti, iako ga mnoge savremene definicije odvrćaju od političke sfere i okreću isključivo ka ekonomskoj.⁸⁶ Imajući ovo u vidu, organizovani kriminalitet se prepoznaje i kao „socijalni banditizam“, odnosno pokret politički motivisane pobune pojedinaca i kolektiviteta koji smatraju da im država onemogućava ostvarivanje, pre svega političkih prava.⁸⁷ U prekapitalističkom društvu za koje se primarno vezuje fenomen „socijalnog banditizma“, neslaganje sa dominantnim i nametnutim društvenim normama uglavnom se ispoljavalo kroz vid ne-državnog rata, odnosno kontinuiranih napada na ekonomske i privredne resurse države i političke simbole moći. Na taj način, grupe pobunjenika, odnosno „socijalnih bandita“ koji su od strane države bili označavani kao kriminalci, uspevale su da se domognu značajnih materijalnih sredstava i obezbede sebi uticaj na određene društvene tokove. Ipak, oni nisu uspevali da trajnije vrše svoje aktivnosti i stiču ekonomsku moć paralelno sa postojanjem države i njene vlasti čije su norme kršili, kao što to čine savremene organizovane kriminalne grupe.

Bande pobunjenika kao preteče modernih organizovanih kriminalnih grupa, dugovale su svoju efemernost konfrontirajućem stavu prema državi i njenoj zvaničnoj vlasti. Evoluiranje „socijalnog banditizma“ u „organizovani kriminalitet“ zahtevalo je promenu percepcije međusobnih odnosa, kako bandi, tako i države. Kada su počeli da shvataju da jedni drugima mogu biti od koristi i formirati svojevrsnu „simbiotsku vezu“ time je bio ispunjen i ključni

⁸⁶ Pavićević O., Bulatović A., Transformacija kriminalnih organizacija kroz društveni konstrukt socijalnog banditizma –u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, / Vol. XXXVI/ 1 /, Beograd, 2017., p. 44.

⁸⁷ *Ibid.*

preduslov za nastanak i razvoj fenomena koji danas nazivamo organizovanim kriminalitetom. Cyrile Fijnaut navodi primer Velike holandske bande (*The Grote Nederlandse Bende*), koja je krajem XVIII veka bila aktivna i posedovala gotovo sve osobine današnje organizovane kriminalne grupe mafijaškog tipa (1998: 67).⁸⁸

U literaturi o organizovanom kriminalitetu kao prvo kriminalno udruženje navodi se grupa koju je u Engleskoj, u XVIII veku, predvodio Jonathan Wild⁸⁹ a koja je kriminalno delovala uživajući patronat tadašnjeg engleskog kralja, tj. *de facto*, bila pod zaštitom države.⁹⁰ Sicilijanska mafija za koju brojni autori vezuju i nastanak organizovanog kriminaliteta u savremenom obliku, svoj uspon, kao i društveni uticaj, takođe je dugovala različitim oblicima povezivanja sa državom i njenim predstavnicima.⁹¹ Pišući o istorijskom razvoju organizovanog kriminaliteta, Howard Abadinsky navodi tzv. „barone-pljačkaše”⁹² kao preteču organizovanog kriminaliteta u SAD ukazujući da je za sve njih karakteristično da su se obogatili korumpirajući vladine službenike uz formiranje monopola na tržištu u zavisnosti od vrste delatnosti kojom su se bavili.⁹³

Formiranje tržišta i procesi urbanizacije koji se smatraju najvažnijim društveno-ekonomskim uslovima za nastanak organizovanog kriminaliteta doprineli su ekspanziji „poslovnih” odnosa državnih i kriminalnih struktura.⁹⁴ Sa razvojem građanskog sloja društva i uspostavljanjem parlamentarizma i građanske demokratije, javnouppravljачke odluke su se donosile u više ili manje transparentnim postupcima koji su podrazumevali određeni stepen kontrole i učešća građana. Percepcija o odnosu pojedinac-država se menja, javljaju se objašnjenja utemeljena na teoriji društvenog ugovora koji državu pretpostavlja pojedincu i njenu svrhu vidi u obezbeđivanju blagostanja građanima. U tom smislu, država je na izvestan način postala ograničena u svom postupanju i više se nije mogla pozivati na državni razlog, višu silu ili naprosto odluku vladara u koju se nije smelo dirati. Promena političkog i privrednog ambijenta kao prateću pojavu je donela i zbližavanje države i njenih predstavnika sa kriminalnim strukturama. Od pojave prvih organizovanih kriminalnih grupa, država nastoji da svoje ciljeve koji odudaraju od proklamovanih principa vladavine prava i pravne države, ostvaruje posredstvom tih grupa i u sprezi sa njima, u tajnosti, nudeći zauzvrat pogodnosti koje su

⁸⁸ Ovaj sindikat fleksibilno organizovanih bandi je bio potpuno stopljen sa društvenom sredinom, imao je utvrđenu hijerarhiju i sistem regrutacije i disciplinovanja članstva, kao i razvijenu međunarodnu delatnost. Međutim, Velikoj holandskoj bandi ipak nedostajala sistemska saradnja i povezanost sa državom, te je mehanizam represivne formalne socijalne kontrole učinio da ove bande udružene u veliki i nekada moćan sindikat više nikada ne povrate „stari sjaj“.

⁸⁹ Prema: Ignjatović Đ., *Organizovani kriminalitet, II deo*, Policijska akademija, Beograd, 1998., p. 13.

⁹⁰ Tek kada je kralj George I preminuo, usledilo je hapšenje i pogubljenje vođe kriminalne organizacije.

⁹¹ Abadinsky H., *op.cit.*, *Organized Crime, Eleventh Edition*, p. 65.

⁹² On u tom kontekstu pominje imena poput John Jacob Astora-a, Cornelius Vanderbilta-a, Leland Stanford-a, John Rockefeller-a i mnogih drugih.

⁹³ Abadinski H., *Organized Crime, Third Edition*, Nelson-Hall, Chicago, 1990., pp. 59-74.

⁹⁴ Howell J., Moore J., *History of Street Gangs in the United States*, *National Gang Center Bulletin*, 2010., p.23

usmerene na omogućavanju nesmetanog obavljanja ilegalnih privrednih aktivnosti. Vremenom su na taj način mnoge organizovane kriminalne strukture postale finansijski izuzetno moćne što im je omogućilo snažan upliv u politiku i mogućnost kontrolisanja političko-ekonomskih aktivnosti u društvu.

3.1. Odnos organizovanog kriminaliteta sa državom za vreme Drugog svetskog rata i neposredno nakon njega

Rat je oduvek predstavljao tačku preplitanja mnogih interesa. Od sredine XIX veka i nastanka modernih mafijaških organizacija, on je u osnovi mesto susreta kako države, tako i organizovanih kriminalnih grupa, gde obe strane umešno koriste svoje komparativne prednosti tražeći jedna drugoj ispunjenje kontrausluga za to.⁹⁵

Drugi svetski rat izneverio je nadanja čovečanstva da se zverstva i razaranja učinjena od 1914-1918. godine više nikada neće ponoviti. Naprotiv, svet nikada nije zapamtio ništa slično. U takvim okolnostima, naročito na tlu Evrope koja je gotovo cela bila zahvaćena sukobima, nastao je opšti metež, a privreda, industrija, kao i sve javne službe i ustanove bile su u službi rata. Opšta mobilizacija i zamiranje tržišne razmene uz preuzimanje potpune kontrole svih društvenih tokova od strane države i njenih oružanih snaga ili od strane okupacionih sila Trojnog pakta, što je bio slučaj u velikom delu Starog kontinenta, suzili su manevarski prostor za tradicionalne delatnosti organizovanog kriminaliteta kao što su iznude, ucene, otmice, razbojništva, a o privrednom kriminalitetu teško da je moglo biti reči. Čak ni šverc oružja nije bio preterano unosan posao, budući da je rat bio očekivan i pripreman duži niz godina, te je vojna industrija na vreme obezbedila dovoljno naoružanja, a ne treba smetnuti sa uma ni činjenicu da je mnogim vojskama ono ostalo od prethodnog velikog rata. U obzir je jedino moglo doći da se mafija uključi na stranu jedne od zaraćenih starana i pomogne joj u onome što *Dorđe Ignjatović* naziva „patriotskim igrama“.⁹⁶

Ratno stanje u Evropi i seča mafije koju je na Siciliji sproveo *Cesare Mori* desetak godina pre početka rata učinili su da sicilijanska mafija ne bude u mogućnosti da se ozbiljnije uključi u sukob. Sa druge strane, u SAD se život odvijao prema ustaljenoj praksi, što znači da je tamošnja Mafija italijanskog porekla, mogla da uživa u svim „blagodetima“ otvorenog kriminalnog tržišta. Na taj način, ona je jačala u svakom pogledu, a američki državni vrh je to

⁹⁵ Mnogi članovi podzemlja su zahvaljujući ratnom profiterstvu došli do svog prvog miliona za koji se ne pita, a o tome vrlo dobro svedoče i dešavanja iz građanskog rata na prostorima bivše SFRJ s početka poslednje dekade prošlog veka.

⁹⁶ Ignjatović Đ., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet, II deo*, p. 13.

umeo da prepozna i posluži se njome u ključnim momentima rata. Otuda će Drugi Svetski rat ostati upamćen i po ogromnoj pomoći koju je Mafija pružila američkim vojnicima prilikom iskrcavanja na Siciliju.⁹⁷ Taj događaj bio je od odlučne važnosti u daljem razvoju odnosa države i organizovanog kriminaliteta i treba ga posmatrati i u kontekstu novih političkih tendencija.

Svoj ulazak u rat i pomoć koju je pružila Evropi u oslobađanju od fašizma i nacionalsocijalizma, SAD je nastojala da materijalizuje uspostavljanjem svog poretka oličenog u neoliberalizmu i kapitalizmu, kao dominantnog u Evropi. Nasuprot njenim aspiracijama stajao je SSSR sa velikim zaslugama za oslobađanje Evrope i okončanje rata, koji je takođe pledirao da u njenom najvećem delu uspostavi svoj komunistički sistem upravljanja i vođenja politike.

Kapitalizam je prepoznao veću opasnost u komunizmu, nego u organizovanom kriminalitetu, kojeg je za potrebe suprotstavljanja Marksovim idejama, načinio „partnerom“ po principu izbora „manjeg zla“. Tajna služba Sjedinjenih Američkih Država (*Central Intelligence Agency*) koja je osnovana nedugo po okončanju rata, 1947. godine preuzela je na sebe sklapanje dogovora sa italijanskom mafijom koja je nakon rata trebalo da pomogne vladajućoj Demohrišćanskoj struji (CDP) da se suprotstavi komunistima i njihovom Pokretu koji je na jugu Italije⁹⁸ bio u povoju⁹⁹.

Vlast u Italiji našla se u tom periodu pred pitanjem izbora između dve lojalnosti¹⁰⁰ i to prema Ustavu iz 1948. godine ili Atlantskom savezu koji je formiran godinu dana kasnije. Prva opcija značila bi obezbeđivanje slobodnih izbora uz poštovanje svih procedura, dok je druga značila da treba učiniti sve da bi se sprečio prodor komunizma, pa čak i u saradnji sa podzemljem. Optiranjem za drugu opciju, država je morala da promeni kurs prema mafiji koji je zauzeo *Benito Mussolini*. Već 1947. godine Sicilija je dobila autonomiju,¹⁰¹ što je donekle predstavljalo smirivanje političkih tenzija na jugu, a viđeniji mafijaši su dobijali i državne funkcije i polako ulazili u formalne državne strukture.¹⁰² U tom periodu je bio čest slučaj da se viđeniji političari javno pojavljuju na proslavama koje organizuju mafijaši i od tog perioda biti prijatelj mafijaša više nije značilo sramotu, već društveni prestiž i moć. Ta nova moda se, upravo iz države koja je poznata po modi, prenela po svetu, a naročito uspešno u dezorganizovanim društvima sa slabom neformalnom socijalnom kontrolom, što je bilo od velikog uticaja na dalje poimanje podzemlja. Konačno, mafija raskida sa ruralnim imidžom i iz nošnje sicilijanskih

⁹⁷ Glavni inspirator organizovane pomoći koju su saveznicima pružili italijanski mafijaši bio je *Lucky Luciano*, koji je zauzvrat dobio uslovni otpust iz američkog zatvora i mogućnost da se vrati na Siciliju, odakle je neometano vodio svoje kriminalne poslove sve do svoje smrti 1962. godine

⁹⁸ To je i bilo za očekivati ako se uzme u obzir da se bogatom i industrijalizovanom severu ideje komunizma nisu mogle učiniti bliskim kao siromašnom jugu.

⁹⁹ Bull M., Newell J., *Italian Politics: Democracy under Duress*, Cambridge Polity Press, 2005., p. 99.

¹⁰⁰ Newell J., *op.cit.*, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije, p. 42.

¹⁰¹ Abadinsky H., *op.cit.*, *Organized Crime, Eleventh Edition*, p. 70.

¹⁰² *Ibid.*, p. 71.

seljaka prelazi u skupa odela, a sa poslovanja isključivo u agrarnom sektoru, počinje da širi svoju delatnost na čitavu privredu. Ispostavilo se da je opisani period bio od ključnog značaja za „prijateljski“ odnos države prema podzemlju, što se potvrdilo i naglom promenom kursa prema mafiji tek kada je postalo jasno da je Berlinski zid srušen i da opasnost od komunizma više nije ozbiljna pretnja po kapitalistički poredak.¹⁰³ Međutim, period tranzicije koji je usledio u zemljama Istočnog bloka i „nasilno“ sprovođenje demokratije ponovo je vlast i mafiju uputio jedne na druge, ne bi li kroz tranziciju obe starne prošle što je moguće bolje.

3.2. Savremene okolnosti

Kraj drugog svetskog rata doneo je geopolitičku preraspodelu snaga koja se svela na rivalitet „istoka“ i „zapada“, koji je polako prerastao u permanentni sukob dva suprotstavljena društveno-ekonomska modela. Takve okolnosti su ujedno stvorile i mogućnost da organizovane kriminalne grupe u većoj meri saraduju sa vladama svojih država, budući da se pokazalo da je korišćenje njihovih usluga daleko efikasnije nego angažovanje vojnih snaga, što bi moglo dovesti do sukoba većih razmera koji nije pogodovao nijednoj strani. To je naročito bio slučaj krajem 80-tih godina prošlog veka koje su bile uvod u krupne političke promene koje su rezultovale uspostavljanjem dominacije „zapadnog“ obrasca oličenog u demokratiji, kapitalizmu i slobodnom tržištu. Takvo stanje stvari je dodatno otvorilo prostor za saradnju, ne samo u državama zapadne provenijencije, već i u onim koje su otpočele sa procesom tzv. „demokratizacije“. Ona je podrazumevala uvođenje višestranačkih izbora i višepartijski sistem. Novonastale političke snage i pretendenti na vlast nastojali su da obezbede sebi novčana sredstva i moć, koje je organizovani kriminalitet postepeno sticao „naplaćujući“ državi svoje usluge. Vremenom se pojavio čitav niz novih privrednih krivičnih dela koja ranije nisu postojala u državama u procesu tranzicije. To je značilo i širenje delokruga organizovanih kriminalnih grupa, a posebno treba istaći zločine učinjene u postupcima privatizacije, imajući u vidu da se oni nisu mogli činiti mimo sporazuma postignutog između nosilaca formalne vlasti i kriminalnih struktura. Država je sa jedne strane raspoređivala nekada društvenu imovinu, raspisivala tendere i njegove uslove, dok su sa druge strane organizovane kriminalne strukture posedovale dovoljno finansijskih sredstava za korumpiranje funkcionera, a kasnije i kupovinu javnih preduzeća i parcela.

Za period od kraja Drugog svetskog rata pa sve do pada Berlinskog zida, karakteristično je bilo međusobno optuživanje dva bloka da se za državne potrebe obilato koriste kriminalne strukture, što je vremenom poprimilo izrazito ideološku konotaciju. Organizovani kriminalitet se smatrao produktom „dekadentnog“ zapada ili „dekadentnog“ istoka, a obe strane

¹⁰³ Ćirić J., *op.cit.*, Država i organizovani kriminal, p. 278.

su putem svoje propagande poricale postojanje organizovanih kriminalnih grupa u okvirima svojih jurisdikcija, a još više njegovu spregu sa organima vlasti. Otuda su Zapadne sile, na čelu sa SAD tvrdile da je „njihov“ organizovani kriminalitet zapravo imigracionog porekla, dok je sa druge strane, komunističko–socijalistički blok predvođen SSSR negirao postojanje organizovanih kriminalnih grupa na svojoj teritoriji, navodeći korupciju i pijanstvo kao svoje najveće probleme.¹⁰⁴

Početak poslednje dekade XX veka bio je obeležen raspadom SSSR i Jugoslavije. Njihovo rasparčavanje pratili su oružani sukobi koji su doprineli opštem bezakonju, a u takvom ambijentu je organizovani kriminalitet mogao samo da prosperira. U to vreme su nastajale i razvijale se mnoge zločinačke grupe koje su tada postajale, a do danas ostale značajni akteri u svetu kriminala.

Pored toga što je sprega sa nosiocima vlasti ostala vitalna snaga organizovanog kriminaliteta, on je sa krajem starog i početkom novog milenijuma sve više zadobijao transnacionalnu dimenziju, što ide u korak sa aktuelnim procesom globalizacije koji dobija na značaju sa urušavanjem socijalističkog poretka.¹⁰⁵ Novo, globalno tržište i razvoj novih tehnologija je pored legalne privrede iskoristio i organizovani kriminalitet. Transnacionalna forma se čak smatra i bitnom osobinom organizovanog kriminaliteta od starne priznatih autora *Ernesta Savone* i *Gunter Kaisera*.¹⁰⁶

¹⁰⁴ Ignjatović Đ., *op.cit.*, Izučavanje organizovanog kriminaliteta , p. 83.

¹⁰⁵ Ovog koncepta se danas drže UN i INTERPOL, kao dve značajne svetske organizacije koje kreiraju platforme za suprotstavljanje organizovanom kriminalitetu.

¹⁰⁶ *Ibid*, p. 53.

4. Društvena uslovljenost za uspostavljanje odnosa između organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti

Pišući o uslovljenosti nastanaka organizovanih kriminalnih grupa i mogućnosti da one obavljaju svoje aktivnosti, *Jay Albanese* postavlja pitanje: Da li se mafijaši međusobno grupišu i organizuju oko kriminalne prilike oličene u nizu društveno-ekonomskih okolnosti ili ih oni sami stvaraju?¹⁰⁷ Čini se da bi na ovo pitanje umesto odgovora „ili-ili“ valjalo odgovoriti „i-i“, s tim da je upravo drugi vid kriminalnih prilika karakterističan za uspostavljanje odnosa između mafije i predstavnika državne vlasti.

U nauci je opšte prihvaćena teza, da organizovani kriminalitet nije nastao izvan društva i socijalnih interakcija ili kako to *Edward Kleemans* kaže u „socijalnom vakumu“, već je iznikao iz društvene sredine, te se ona kao takva, najpre mora dobro razumeti i istražiti. *Gary Potter* ističe da osnovna pretpostavka za pravilno razumevanje organizovanog kriminaliteta leži u njegovom proučavanju u kontekstu društvenih uslova.¹⁰⁸ Ipak, zarad sistematičnosti i preglednosti iznošenja materije, u radu su posebno izloženi ekonomski, kulturološki, pravni i politički uslovi.

U objašnjavanju svake društvene pojave valja koristiti multifaktorski pristup, tj. uvažavati i društvenu, ali i biološku uslovljenost za nastanak i razvoj organizovanog kriminaliteta. Pri tom, kada je reč o društvenoj uslovljenosti, *Emile Durkheim* ističe da devijantno ponašanje nije jednako rašireno u svim društvenim strukturama, što ukazuje na potrebu velikog opreza kada se organizovani kriminalitet pokušava objasniti društvenim pojavama. U tom smislu, klasna pozicija, etnička pripadnost, radni status i druge društvene varijable utiču na različite stope devijantnog ponašanja u okviru različitih društvenih struktura.¹⁰⁹

U kriminološkoj nauci postoje teorije koje u objašnjavanju nastanka i razvoja kriminaliteta uopšte, pa tako i organizovanog, polaze od individualne predispozicije pojedinca i njegove sklonosti ka vršenju nedozvoljenih radnji, a potom analiziraju društvene okvire u kojima te pojedinačne biološko-psihološke karakteristike mogu doći do izražaja. U našoj literaturi, *Vladimir Vodinelić* zagovara tezu da izučavanje organizovanog kriminaliteta valja početi od individualnog akta pojedinca – inokosnog izvršioca, koji se kasnije udružuje u određene

¹⁰⁷ Albanese J., *The Causes of Organized Crime – Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders ?*, *Journal of Contemporary Justice*, Vol. 16 No. 4, Virginia Commonwealth University, 2000., p. 414.

¹⁰⁸ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 59.

¹⁰⁹ Wolfgang M., Ferakuti F., *Potkultura nasilja - Ka jednoj integrisanoj kriminološkoj teoriji*, Beograd, (u prevodu Dragice Ljubičić objavljen u Ediciji CRIMEN kao knjiga br. 21), 2012., p. 135.

kolektivne forme, svestan da će na taj način delovati efikasnije u cilju sticanja većeg profita.¹¹⁰ Ipak, u većini dela koja za svoj predmet imaju genezu organizovanih kriminalnih grupa, njihov nastanak se mahom vezuje za društvene faktore i to najčešće one strukturalne poput siromaštva, nezaposlenosti i tome slično.

Društvene okolnosti nisu od značaja samo za odluku određene grupe ljudi da deluju kao organizovana kriminalna banda što možemo označiti kao inicijalni momenat, već imaju i uticaj na to *gde, kada i kako* se pojedine aktivnosti koje se tradicionalno vezuju za organizovani kriminalitet poput trgovine drogom, šverca oružja, pranja novca i tome slično, mogu najefikasnije i plodonosnije obavljati. Primera radi, šverc oružja se posebno usmerava ka onim mestima i teritorijama koje su zahvaćene ratom ili bilo kojom drugom vrstom većeg oružanog sukoba. U tu svrhu je dovoljno pomenuti organizovane kriminalne grupe iz Čečenije, u kojoj su kriminalitet i razbojništvo postali svakodnevna pojava, a naročito se razvijala trgovina oružjem na crno nakon povlačenja ruske vojske sa tih prostora, koja je neshvatljivo iza sebe u upotrebljivom stanju ostavila ogromne količine raznog naoružanja.¹¹¹ Šverc oružja i municije je iz istih razloga cvetao i na prostorima bivše SFRJ, nakon rata, početkom 90-tih godina XX veka.

Konačno, nasuprot stavovima koji su neretko bili isticani i *ex cathedra*, ali i od strane mnogih političara, da se pojava organizovanog kriminaliteta vezuje samo za određeni sklop društvenih okolnosti, valja naglasiti da je organizovani kriminalitet jedna globalna, a ne endemska društvena pojava i to ne zbog sve više izraženog međunarodnog karaktera svoje delatnosti, već zato što on zaista postoji, u većoj ili manjoj meri, u svim društvima. Otuda se u literaturi često ističe prilagodljivost organizovanog kriminaliteta aktuelnim društveno-političkim i ekonomskim okolnostima, što u osnovi implicira njegovo postuliranje kako u kapitalističkom, tako i u socijalističkom ambijentu,¹¹² a to ukazuje na potrebu proučavanja konkretnih društvenih odnosa i sredina da bi se potom moglo odgovoriti na pitanje šta je zapravo organizovani kriminalitet.

4.1. Uticaj ekonomskih faktora

Imajući u vidu *Hegelovu* tvrdnju da je osnov svakog nasilja žudnja i želja za posedovanjem objekata, jasan je i značaj ekonomske odnosno materijalne uslovljenosti za pojavu kriminaliteta, a naročito organizovanog, budući da je njegov cilj bez dileme imovinskog

¹¹⁰ Vodinić V., Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita, *Bezbednost Vol.1 No.1.*, Beograd, 1992., p. 13.

¹¹¹ Simeunović D., *op.cit.*, *Terorizam -Opšti deo-*, p. 191.

¹¹² Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet -prvi deo-*, p. 14.

karaktera. Utisak je da postoji još mnogo prostora za istraživanja kriminaliteta oslanjanjem na ekonomske modele,¹¹³ međutim u nauci, još uvek postoji spor oko toga da li se ekonomski model racionalnog izbora¹¹⁴ može primeniti i na istraživanja kriminaliteta. Američka doktrina je otvorenija ka korišćenju ekonomske logike u kriminološkoj nauci, dok su kriminolozi evropske provenijencije još uvek skeptični prema tome. Bez obzira na takav njihov stav, u proučavanju kriminaliteta, a naročito organizovanog, sve se više koriste znanja ekonomske nauke. Ta simbioza ekonomskih i krivičnih disciplina u literaturi se naziva „ekonomskim krivičnim pravom“,¹¹⁵ a navodi se još i da je ona već zadobila određenu autonomiju u svetu nauke i naučnih disciplina.¹¹⁶

Osnovna hipoteza svih autora koji kriminalitet objašnjavaju ekonomskim faktorima jeste da do vršenja zločina¹¹⁷ dolazi usled ekonomske deprivacije pojedinaca i kolektiviteta što se najčešće smatra posledicom lošeg stanja u privredi i visoke stope nezaposlenosti u društvu. Ne može se, kada se razvoj organizovanog kriminaliteta posmatra kroz ekonomsku vizuru, prenebregnuti činjenica da su najpoznatije mafijaške organizacije, odnosno jezgro njihovog članstva, zaista potekle iz najsiromašnijih sredina u kojima je nivo ekonomske deprivacije bio najviši. Otuda je primera radi, sicilijanska Mafija nastala i bila najrasprostranjenija upravo na zapadnom, ujedno i siromašnijem delu siromašnog italijanskog ostrva.

Organizovani kriminalitet kao visoko profitna nelegalna aktivnost je otuda mnogima privlačan kao izlaz iz siromaštva, a ta konstatacija važi kako za pojedinca, tako i za državu koja nastoji da prevaziđe svoje ekonomske poteškoće. Zato *Howard Abadinsky* i predviđa smanjivanje ekonomske privlačnosti organizovanog kriminaliteta kroz kreiranje mogućnosti da se bolji život obezbedi legitimnim putem kroz školovanje, zapošljavanje, profesionalno osposobljavanje i tome slično, kao jednu od četiri moguće strategije suzbijanja organizovanog kriminaliteta.¹¹⁸

Među kriminolozima, naročitu pažnju ekonomskim uslovima za vršenje kriminalnih akata u svojim radovima posvećivao je *Williem Bonger*, koji je tvrdio da značajnu ulogu u preveniranju kriminaliteta imaju tzv. „socijalni instinkti“ koje je analizirao kroz ekonomsku prizmu i načine proizvodnje u jednom društvu. Oni, ukoliko spoljašnje okruženje deluje

¹¹³ Fiorentini G., Peltzman S., *The Economics of organized crime*, Cambridge University Press, 1995., p. 2.

¹¹⁴ *Boris Begović* smatra da se racionalno ponašanje se u ekonomskom smislu može shvatiti kao težnja subjekta da maksimizuje sopstvenu korist (2015:122).

¹¹⁵ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 69.

¹¹⁶ Fiorentini G., Peltzman S., *op.cit.*, *The Economics of organized crime*, p. 2.

¹¹⁷ Uvažavajući koncepciju koju kod nas zastupa *Đorđe Ignjatović*, pod terminom zločin će se u ovom radu podrazumevati dela čijim se izvršenjem krši Krivični zakonik.

¹¹⁸ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 65.

adekvatno, mogu biti brana vršenju krivičnih dela, naročito onih sa profitnim ciljem, dok sa druge strane, ponovo u zavisnosti od spoljnog, društvenog okruženja, oni mogu biti neka vrsta katalizatora za vršenje krivičnih dela i devijantno ponašanje uopšte, ukoliko je socijalni ambijent povoljan za to.

Za članove kriminalnog podzemlja se može reći da su po pravilu inteligentni i da poseduju određene specifične veštine i sposobnosti.¹¹⁹ *Dorđe Ignjatović* navodi da se ne može uzeti kao tačna tvrdnja da su pripadnici organizovanih kriminalnih grupa uglavnom duševno bolesni ljudi, te ih stoga možemo smatrati i racionalnim prestupnicima. Upravo nas ta činjenica upućuje na *Becker-ov* model kriminaliteta koji u svojoj osnovi pretpostavlja racionalno ponašanje potencijalnih prestupnika¹²⁰ koji su u stanju da unapred procene potencijalnu korist od vršenja nedozvoljenih radnji. Iz tog razloga, čak i kaznenu politiku jedne zemlje možemo posmatrati kao ekonomski faktor koji može uticati na formiranje plodnog tla za vršenje dela organizovanog kriminaliteta i kriminaliteta uopšte, budući da će se u državama u kojima su kazne, a naročito novčane, neadekvatne do te mere da ne mogu imati nikakav generalno preventivni značaj, organizovani kriminalitet razvijati neometano. Sa druge strane, te kazne mogu biti toliko oštre da mogu odvratiti mnoge potencijalne učinioce od izvršenja nedozvoljenih dela, te se teorijski, kriminalitet može iskoreniti u potpunosti.¹²¹ *Giovani Falcone*, jedan od najpoznatijih boraca protiv mafije, isticao je da ukoliko se mafija zaista želi poraziti, potrebno ju je lišiti glavnog cilja i pokretačke snage, a to je kapital proistekao iz nedozvoljenih aktivnosti. U suprotnom, ona će ona nastaviti da obnavlja svoje članstvo i kontinuirano vrši svoje aktivnosti.¹²²

Važan faktor koji utiče na organizovani kriminalitet, jeste i uređenost tržišta i aktuelna kretanja u okviru njega. *Diego Gambetta* i *Peter Reuter* navode ekonomske faktore koji omogućavaju podzemlju da lakše stavi pod svoju kontrolu ostale aktere na tržištu. Između ostalog, oni navode da je za kriminalne strukture poželjno da privredna delatnost ne podrazumeva sofisticiranu tehnologiju i visoko specijalizovani rad, da delatnost obavlja mnoštvo malih preduzimača, preduzetnika, budući da su oni daleko vulnerabilniji nego veliki privredni sistemi, kao i da u okviru delatnosti postoji neelastična tražnja za ono što se smatra njenim finalnim proizvodom.

¹¹⁹ *Ibid.*, p. 46.

¹²⁰ Begović B., Ekonomska teorija generalne prevencije: osnovna pitanja, *CRIMEN* vol. 2, br. 1, (Stojanović Z., ur.) Beograd, 2010., p. 51.

¹²¹ *Ibid.*, p. 52.

¹²² Nikolić B., Oduzimanje imovine stečene kriminalom, *Komentar zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnih dela* (Ilić P.G et al., ur.), OEBS, Beograd, 2009., p. 5.

Nadalje, valja imati u vidu da organizovani kriminalitet uvek teži monopolskoj poziciji ili makar faktičkom upravljanju tržištem kroz dogovor sa ostalim mafijaškim organizacijama sa istim tržišnim preferencijama. Ruski autor *Victor Lunev* piše o tržišnom organizovanom kriminalitetu posebno ističući ulaganje u „crno tržište“ za kojom je postojala potreba i tražnja u društvu, ali koja je bila teško dostupna redovnim kanalima ili čija je trgovina čak, propisima bila zabranjena.¹²³ To nam ukazuje na veliki značaj koji tržišna regulativa ima na organizovani kriminalitet.

U načelu, ekonomska regulativa ide od toga da dozvoli stvaranje slobodnog tržišta, što je u skladu sa globalnim tendencijama oličenim u kapitalističkom i neoliberalnom modelu, do administrativno kontrolisanog tržišta koje je bilo rasprostranjenije u periodu pre okončanja Hladnog rata. Slobodno tržište nosi sa sobom velik rizike, naročito u zemljama koje su u procesu tranzicije nedavno prešle na model tržišne ekonomije. Mnogobrojne privatizacije sprovedene na kriminalan način su utabale put mnogim kriminalnim grupama za dalji progres njihovih delatnosti i razvoj onoga što se u krivičnopravnoj doktrini naziva privrednim kriminalitetom. Liberalna tržišta podrazumevaju i liberalizaciju prekogranične trgovine i generalno uspostavljanje ekonomskih odnosa sa inostranstvom, što proširuje tržišne mogućnosti i razvojni potencijal organizovanom kriminalitetu.

Sa druge strane, socijalistička ili administrativna ekonomija koja je antipod kapitalističkoj, smatra se „ekonomijom oskudice“¹²⁴ za koju se vezuje nedostatak pojedinih dobara i usluga u legalnom prometu koje je organizovani kriminalitet nastojao da ponudi, ali pod svojim uslovima. Na taj način se kreira „siva ekonomija“ koja u znatnoj meri umanjuje državne prihode i smanjuje njenu moć, a njeno prisustvo je snažan podsticaj organizovanim kriminalnim grupama.¹²⁵ Ipak, nepodeljen je stav, da je za takav upliv u tržište kriminalnih struktura nužna povezanost i saradnja sa državnim organima. Takav ekonomski model karakteriše i veliki broj zabrana prometa određene robe ili pružanja određenih usluga, a poznato je da se kada god država zabrani određeni promet, širi oblast delovanja organizovanih kriminalnih grupa. Tu valja praviti razliku između prometa ilegalne robe i usluga (poput droga i oružja) ili pak, promet roba i usluga koje, usled administrativnih mera nisu legalno dostupne na tržištu, da bi odgovorile potražnji koja na tom istom tržištu postoji za njima. U prvom slučaju, reč je o „sindikalizovanom organizovanom kriminalitetu“ za koji *Joseph Albini* kaže da obezbeđuje ilegalnu robu i usluge

¹²³ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 91.

¹²⁴ *Ibid.*, p. 83.

¹²⁵ Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet –prvi deo*, p. 15.

za koje u društvu postoji očigledna potreba.¹²⁶ Možda je i najupečatljiviji primer za to u modernoj istoriji, svakako čuvena Prohibicija, koja je bila aktuelna u SAD u periodu od 1919. do 1933. godine. Pored toga što je primera radi, uticala na smanjenje broja umrlih od alkoholizma, broja saobraćajnih nesreća direktno ili indirektno povezanih sa zloupotrebom alkohola itd.,¹²⁷ ona je kontrolom tržišta zapravo stvorila veliko „crno tržište“, što je širom otvorilo vrata Mafiji i na određeni način podstaklo njenu delatnost.

Interesantan pristup u promatranju organizovanog kriminaliteta nudi italijanski autor *Diego Gambetta*, koji navodi da je mafija zapravo preduzetnik, industrija koja najpre ugrožava sigurnost, a potom kao svoju uslugu nudi privatnu zaštitu.¹²⁸ On dalje ističe da su mafiji za takvu delatnost neophodne nesigurne pogodbe i tržište koje karakteriše međusobno nepoverenje zainteresovanih strana.¹²⁹ Pri tom, ne treba praviti razliku između ilegalnih i legalnih delatnosti. On ističe da međusobno nepoverenje karakteriše pogodbe sa „obe strane zakona“, a jedina razlika je što kod ilegalnih ne postoji mogućnost da se zaštita dobije legalnim putem od državnih organa koji u skladu sa svojom nadležnošću treba da je pruže, dok kod legalnih reakcija države može biti spora, neadekvatna ili da potpuno izostane, što mnoge aktere na tržištu navodi da pomoć potraže od organizovanih kriminalnih grupa, koje su u stanju da na „efikasan“ način obezbede izvršenje ugovora i rešavaju eventualne sporove. Oni na taj način postaju *intisus*, što na italijanskom jeziku u slengu, označava one koji nisu aktivni članovi mafije, ali zarad svojih, pre svega privrednih interesa, saraduju sa njom i prihvataju je kao svojevrsnog, neformalnog regulatora odnosa na tržištu.¹³⁰

Sličnog stanovišta je i *Annelise Anderson* kada kaže da mafija teži da vrši vlast u sferama u kojima zakonita sudska (*kao i izvršna i zakonodavna prim.aut*) to ne čini,¹³¹ što *Milovan Mitrović* označava kao „funkcionalnu dopunu državi“. ¹³² Američki biznismen *Gerry Bush* koji je radio i poslova u Rusiji krajem prošlog veka, primećuje da su kriminalne bande bile od suštinske važnosti za održavanje „slobodnog tržišta“ u vreme kada je kompletno pravosuđe bilo u strmoglavom padu i nije moglo da obezbedi normalno poslovanje.¹³³ Takođe, u sličnom stilu svoja viđenja stvari iznose i mladi letonski preduzetnici, koji su u intervju u okviru

¹²⁶ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 23.

¹²⁷ Pepinsky H., *op.cit.*, *Peacemaking – Reflections of a Radical Criminologist*, p. 28.

¹²⁸ Gambetta D., *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, Harvard University Press, 1993., p. 1.

¹²⁹ *Ibid.*, p. 17.

¹³⁰ *Ibid.*, p. 16.

¹³¹ Anderson A. /1995/, Organised crime, mafia and governments, *The Economics of Organised crime*, (Fiorentini G., Peltzman S.,ed.), Cambridge University Press, 1995., p. 34.

¹³² Mitrović M., Srpsko društvo danas – na prelazu vekova i razmeđu svetova, *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU*, (Vasić R., Krstić I., pr.), Beograd, 2015., p. 23.

¹³³ Dostupno na: <http://www.b92.net/mobilni/kultura/302203>, pristupljeno 26.8.2017.

jednog istraživanja potvrdili „da ne vredi ići na sud, čak i kada znaš da si u pravu“, te da češće pribegavaju tome da svoje probleme u poslovanju poveravaju mafiji ili da se oslanjaju na korupciju nosilaca vlasti¹³⁴

Dakle, ekonomski slaba država, koja nije u stanju da legalnom privrednom aktivnošću i prikupljanjem javnih prihoda ostvari neophodna novčana sredstva za svoje funkcionisanje, idealno je mesto za susret interesa organizovanih kriminalnih grupa i predstavnika države, bez obzira da li je njihovo delovanje motivisano ličnim ili državnim interesom.

Kada je reč o ličnim interesima, predstavnici vlasti skloni kriminalnim radnjama nastoje da se povežu sa organizovanim kriminalnim grupama koje, po pravilu poseduju velike količine novca, ne bi li naplatili svoju funkciju i moć formalnog odlučivanja, imajući u vidu da su u ekonomski slabim državama plate niske i demotivisane, što se naročito odnosi na službenike i funkcionere organa koji su najpozvaniji da se bave suzbijanjem i borbom protiv pojava kao što je organizovani kriminalitet. Primera radi, količina novca uloženog u korumpiranje policijskih organa prevazilazi novčani fond koji država izdvaja za njihove plate u SAD.¹³⁵

Državni interes sa druge strane podrazumeva krajnje pragmatično obraćanje bogatim organizovanim kriminalnim strukturama od strane, pre svega, nosilaca najviše državne vlasti u cilju obezbeđivanja novčanih sredstava pomoću kojih bi sebi obezbedili vladajuću poziciju u državi (najčešće kroz finansiranja izbornih kampanja), ali i kupili tzv. „socijalni mir“, preusmeravanjem dela tog novca ka aktuelnim potrebama društva, što umanjuje mogućnost socijalnih nemira i nereda u državi, a u društvu stvara privid da nosioci vlasti imaju politički i stručni kapacitet da se nose sa državnim problemima. Novac od organizovanog kriminaliteta se tako, često koristi za lobiranje za određeni državni interes na međunarodnom nivou, otplate spoljnih dugova države, investiranje u privredu i otvaranje novih radnih mesta i tome slično. Dobar primer takve državne strategije navodi *Tim Newburn* opisujući motive za donošenje zakonskog propisa koji se popularno naziva *Zakon Rognoni-La Tore* prema italijanskim političarima, predlagačima ovog zakona. Naime, cilj ovog Zakona kojim se omogućava oduzimanje imovine članovima organizovanih kriminalnih grupa nije bio isključivo konfiskacija, već primoravanje mafijaša da svoj nelegalno stečeni kapital integrišu u legalne tokove i

¹³⁴ Karklins R., *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima*, M.E. Sharpe, Nju Jork, 2005., p. 74.

¹³⁵ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 57.

investiraju u nerazvijene delove države kroz ulaganje u javna i privatna preduzeća, ali bez mogućnosti sticanja kontrolnih paketa.¹³⁶

4.2. Uticaj kulturoloških faktora

U proučavanju organizovanog kriminaliteta koje pledira da bude iole obuhvatno, ne sme se izostaviti uticaj kulturoloških faktora na organizovani kriminalitet. U osnovi, niti jedan društveni fenomen kao što je kriminalitet u celini, a po principu *a maiori ad minus*, i organizovani kriminalitet, nije lišen uticaja kulturoloških faktora koji ga u značajnoj meri oblikuju.

Iako se u mnogim istraživanjima uslovljenosti organizovanog kriminaliteta polazi od strukturalne ekonomske deprivacije kao faktora koji utiče na vršenje kriminaliteta, primećuje se da učinioци njemu svojstvenih dela mogu biti itekako situirani, pa čak i imućni ljudi, što tezu o dominantnoj ekonomskoj uslovljenosti za vršenje krivičnih dela, pa tako i dela svojstvena organizovanom kriminalitetu, u određenoj meri relativizuje.

Upravo se kroz primer organizovanog kriminaliteta mafijaškog tipa primećuje kako kulturološke prilike imaju važnu ulogu u kreiranju plodnog tla za formiranje i delatnost organizovanih kriminalnih grupa, dok sa druge strane one u dobroj meri utiču na kulturu jednog društva, implementirajući na određeni način, svoj sistem vrednosti u njegov kulturni i društveni obrazac. Takvo stanje stvari u literaturi se ponajpre vezuje za Italiju, a posebno za Siciliju, jer kako priznati autor mnogih akademskih radova na ovu temu, *Ernesto Savona* ističe, organizovani kriminalitet je tamo postao kulturni i društveni model. Pri tom, treba imati u vidu da „prihvatanje kriminalne potkulture ne podrazumeva nužno učešće u kriminalu, već izbor identiteta ili stila koji sadrži elemente, nekonvencionalnog, nedozvoljenog i kriminalnog“, kako navodi *Olivera Pavićević*. Formiranje takvog identiteta zahteva vreme i međusobno preplitanje mnogih, pre svega društvenih okolnosti, ali kada se to jednom dogodi i kada se kriminalni identitet formira, izuzetno je teško raditi na suzbijanju kriminaliteta, naročito organizovanog.

Svaka ciljna delatnost je inicirana i usmerena određenim potrebama, a danas psiholozi i sociolozi naročito ističu one potrebe koje su uslovljene dominantnim kulturnim obrascem, a koje poznati psiholog *Abraham Maslov* naziva „sekundarnim potrebama“. ¹³⁷ Kada ostvarivanje tih potreba postane na bilo koji način onemogućeno, neminovno dolazi do sukoba, odnosno kulturnih konflikata, koji su prisutni još od nastanka prvih društvenih organizacija, a posebno od

¹³⁶ Newburn T., *Criminology*, Willan Publishing, London, 2007., p. 408.

¹³⁷ Mitrovic M., Bovan S., *Osnovi sociologije prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd, 2013., p. 24.

formiranja država u modernom obliku. Ti sukobi, manifestuju se tako što određene grupe koje smatraju da su izložene društvenoj i kulturološkoj deprivaciji, odbijaju da se povinuje obaveznim društvenim pravilima (danas oličenih u legislativi). Takav fenomen može se poistovetiti sa onim što se u literaturi označava kao „hajdučija“, koja predstavlja plodno kulturološko tle za dalji razvoj organizovanih kriminalnih grupa.¹³⁸ U svakom slučaju, otpor dominantnom sistemu vrednosti iznedrio je grupe koje su sklone kršenju nametnutih pravila, pa samim tim i krivičnih i privrednih propisa što je od naročite važnosti kada je organizovani kriminalitet u pitanju. Što je najvažnije, na taj način se stvara svojevrsna potkultura u okviru koje organizovani kriminalitet ima velike šanse da prosperira.

Pri razmatranju kulturološke uslovljenosti kriminaliteta, valja poći od globalne vizure oličene u kulturnom obrascu naroda koji se sastoji od „međusobno usklađenih vrednosti i odgovarajućih društvenih i tehničkih pravila njihovog ostvarivanja.“¹³⁹ Kao takav, kulturni obrazac je od esencijalne važnosti za pravilno razumevanje i tumačenje kriminalnih akata i predstavlja dobru osnovu za analitički osvrt na ono što se u jednom društvu smatra poželjnim, dobrim, moralnim, vrednim itd., dajući na taj način jedan referentni nivo u odnosu na koji bi se cenila ponašanja pojedinaca i grupa.

Nadalje, kulturološka i društvena heterogenost koja se javlja usled formiranja sistema vrednosti koji je u koliziji sa dominantnim kulturnim obrascem, a koja predstavlja otežavajući faktor prilikom bilo kakvog izučavanja društva i društvenih fenomena, kriminološka teorija nastoji da prevaziđe konceptom „potkulture“. Ovaj koncept predstavlja „postojanje mišljenja o vrednostima ili sistem društvenog vrednovanja koji je zaseban deo većeg ili centralnog sistema vrednosti.“¹⁴⁰ U skladu sa tim, svako ljudsko ponašanje treba posmatrati i ceniti u okviru posebnog kulturnog konteksta.

Kada govorimo o organizovanom kriminalitetu i to naročito onom koji se u nauci označava kao organizovani kriminalitet mafijaškog tipa, ne postoji spor oko toga da on zaista predstavlja jednu subkulturu koja ima svoju istoriju, tradiciju, jezik, načine, metode i tehnike.¹⁴¹ Međutim, nijedna potkultura nije u potpunosti suprotna dominantnoj kulturi, niti je u potpunosti

¹³⁸ Nedeljković S., Organizovani kriminalitet kao višeznačna potkultura: hajdučija između građanske i nacionalne ideologije, i između narodne i nacionalne kulture, *Etnička i nacionalna identifikacija u Srbiji i Crnoj Gori*, Beograd, 2006., p. 238.

¹³⁹ Mitrović M., Promene kulturnih obrazaca i kriminalitet u Srbiji, *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja II deo* (Ignjatović Đ. ur.), Beograd, 2008., p. 75.

¹⁴⁰ Wolfgang M., Ferakuti F., *op.cit.*, *Potkultura nasilja - Ka jednoj integrisanoj kriminološkoj teoriji*, p. 62.

¹⁴¹ Manojlović D., *Organizovana kriminalna grupa – pojam i tipologija*, Beosing, Beograd, 2006., p. 32.

različita od nje.¹⁴² To je važno budući da bi bilo pogrešno stvari pojednostaviti i zaključiti da je problem samo u manjem delu društva, već je on izraz ukupnih društvenih okolnosti i tendencija. U tom smislu treba istaći i veliki značaj neformalne socijalne kontrole i odnosa čitavog društva prema prestupnicima. Tome treba dodati i da, kako pojedini autori iznose, organizovani kriminalitet nije kao ranije strogo odvojen od društva svojom potkulturom, već da teži integraciji u društvo, a naročito u svet privrede i politike.¹⁴³

Koren sicilijanske mafije moguće je tražiti u transformaciji feudalnog sistema koja se dešavala tokom XIX veka, koji je karakterističan po tome što je podela crkvene zemlje namenjene siromašnim poljoprivrednicima i stočarima, ipak završila u rukama bogatih upravnika dotadašnjih latifundija (velikih imanja karakterističnih za feudalni sistem). Takvo stanje stvari stvorilo je novi društveni sukob, sukob bogatih i siromašnih koji je i ranijih vekova devastirao normalne društveno-kulturne odnose na ostrvu, kada se uzme u obzir burna osvajačka prošlost koja se vezuje za ostrvo.¹⁴⁴ Upravo je na društvenim naprslinama iznikla mafija kao „posredničko-pokroviteljski aparat“,¹⁴⁵ koji se nije stavljao ni na jednu stranu društveno-kulturnog sukoba, već je umeo da posreduje i popunjava praznine društvenog poretka, čineći tako novi društveni sistem koji je jednako saradivao i sa bogatima i sa siromašnima.¹⁴⁶

U nauci je često „etnička pripadnost“ bila dovođena u vezu sa nastankom organizovanog kriminaliteta. *Francis Ianni* tako navodi da su generacije migranata pristizale u SAD u potrazi za boljim životom, što im često i nije polazilo za rukom. U takvim okolnostima oni se okreću kriminalnu, a upućeni jedni na druge, formiraju kriminalna udruženja. Na taj način se i objašnjava dominantno učešće u podzemlju SAD najpre Iraca, potom Jevreja, Italijana i konačno afroamerikanaca.¹⁴⁷ Kako su uspevali da se vremenom integrišu u legalne društvene tokove SAD tako su polako primat u podzemlju predavale novopridošlim etničkim grupama doseljenika, te se u teoriji otuda govori i o „etničkoj sukcesiji“.¹⁴⁸ Analogijom bi se moglo objasniti i zapaženo učešće Turaka ili pripadnika balkanskih naroda u podzemlju, primera radi, Nemačke, ili Arapa u Francuskoj i tako dalje. Na taj način, organizovani kriminalitet postaje „spoljni neprijatelj“ „puritanskih“ društava i njihovog političkog vrha kojima takav imidž

¹⁴² Wolfgang M., Ferakuti F., *op.cit.*, *Potkultura nasilja - Ka jednoj integrisanoj kriminološkoj teoriji*, p. 105.

¹⁴³ Simeunović D., Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država, *Privredni kriminal i korupcija*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, (Radovanović, D., Mihaljević, Đ., ur.), Beograd, 2001., p. 167.

¹⁴⁴ Schneider A., Zarate O, *Mafija za početnike*, Zagreb, 2001., p. 28.

¹⁴⁵ Nedeljković S., *op.cit.*, Organizovani kriminalitet kao višeznačna potkultura: hajdučija između građanske i nacionalne ideologije, i između narodne i nacionalne kulture, p. 241.

¹⁴⁶ Schneider A., Zarate O., *op.cit.*, *Mafija za početnike*, p. 31.

¹⁴⁷ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 43.

¹⁴⁸ Hagan F., *Modern Criminology – Crime, Criminal Behavior and its Control*, New York, 1987., p. 88.

odgovara, upravo da bi se činjenica postojanja organizovanih kriminalnih grupa mogla adaptirati prema njihovim potrebama i aktuelnim nahođenjima.

Ipak, vezivanje nemerljivo štetne društvene pojave kao što je organizovani kriminalitet samo za određenu etničku grupu, danas u nauci nije prihvaćeno. Razloga za tako nešto je na pretek, a treba posebno istaći argument da imigrantske grupe nisu mogle bez pomoći autohtonih struktura, naročito državnih da uspostave svoju kriminalnu delatnost, posebno u formi organizovanih kriminalnih grupa.

Valja ipak imati u vidu da nacionalni identitet, religija, jezik, ideologija i slične komponente koje su sastavni deo kulturnog obrasca jednog društva, nisu od opredeljujuće važnosti za delatnost organizovanog kriminaliteta. Tome u prilog ide i podatak da mnogi članovi podzemlja, čak i kada zapaženo učestvuju u ratu koji je motivisan etnički, separatistički, religijski, i uopšte nacionalno, to ne rade iz razloga kojima politički vrh pravda građanima ratni sukob, već da bi svoje ratno angažovanje dobro naplatili. Pitanje je samo u kojoj formi, da li kroz pljačkaške pohode u ratnim područjima, odnosno čuveno ratno profiterstvo ili kroz naknadno dobijanje pogodnosti u državi nakon okončanja rata. Pored toga, podzemlje se i ne mora javno uključiti u ratne sukobe, već može nastaviti da neometano „posluje“ kako u državi koja će se prirodno fokusirati na ratna zbivanja, tako i sa podzemljem suprotstavljene strane, što je sa njihove tačke gledišta krajnje racionalno. Primer za to bi mogle da budu Rusija i Estonija, čije su kriminalne grupe obilato koristile političke tenzije na relaciji dve države znajući da je saradnja na otkrivanju prekograničnog kriminaliteta znatno onemogućena.¹⁴⁹ Ovome svakako treba dodati i „prijateljske odnose“ koje srpsko podzemlje održava sa albanskim imajući u vidu političke odnose dveju država. Ironična je, ali nadasve tačna opaska da su naši kriminalci najdalje odmakli u procesu „evropskih integracija“.¹⁵⁰

Kulturom nametnute potrebe u velikoj meri određuju i postojanje kriminalnih bandi i delatnosti kojima se one bave na kriminalnom tržištu, što se naročito odnosi na sindikalizovani organizovani kriminalitet. Da u društvu ne postoji potreba za određenom robom i uslugama, organizovani kriminalitet sasvim sigurno i ne bi postojao u tom domenu. Primera radi, određene restrikcije u trgovini alkoholom među pojedinim islamskim državama nije rezultirala na način na koji jeste u SAD za vreme Prohibicije, usled religijskih nazora prema alkoholu koji istovremeno čine i element kulturnog obrasca.

¹⁴⁹ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 93.

¹⁵⁰ Mitrović M., *op.cit.*, *Srpsko društvo danas – na prelazu vekova i razmeđu svetova*, p. 24.

Danas je aktuelan kulturološki model koji veliča ili makar prihvata „negativne društvene heroje“.¹⁵¹ Oni nisu iznikli van društva i mimo njegovih tokova. Anti-heroji su produkt dominantnog društvenog modela oličenog u globalizaciji i predatorskom obliku kapitalizma, gde se kao glavni cilj postavlja profit, utilitarizam i sklonost ka brzom uspehu. Na članove podzemlje se sve manje gleda kao na devijantne, propalice, neadaptibilne u društvo i tome slično. Kriminalci postaju simbol uspeha i moći, čemu streme i ostali, a naročito mladi pripadnici jednog društva. Drugačiji slučaj nije ni sa nosiocima vlasti koji su takođe integralni deo jednog društva, te se oni odlučuju da grade simbiotski odnos sa svetom podzemlja, vođeni logikom brzog uspeha koji se danas izjednačava sa materijalnim usponom.

Najzad, kako primećuje *Klaus Von Lampe*,¹⁵² organizovani kriminalitet je nesumnjivo jedan socijalni konstrukt, što znači da je etiketiranje jedne radnje kao kriminalne produkt shvatanja društva i jedne kolektivne društvene svesti u skladu sa dominantnim kulturnim obrascem o relevantnim aspektima koji formiraju sliku o kriminalitetu uopšte, pa tako i o organizovanom. *Nils Christie* to objašnjava tako što navodi da zločin kao takav ne postoji sam po sebi, već da društveni uslovi utiču na tretiranje pojedine radnje kao zločina.¹⁵³

4.3. Uticaj pravne regulative

Ukoliko se pođe od toga da je jedna od osnovnih ideja organizovanog kriminaliteta onemogućavanje donošenja i primene adekvatnih pravnih normi¹⁵⁴ jasno je koliko je značajno razmotriti pitanje uticaja pravne regulative na organizovano vršenje zločina i njegovu spregu sa vlašću koja pravne norme stvara i obezbeđuje njihovu primenu. Nekoliko je važnih napomena u vezi sa uticajem pravnih propisa na organizovani kriminalitet i njegovu spregu sa organima vlasti. Na prvom mestu, treba imati u vidu da je neophodno posmatrati pravnu regulativu ne samo u svetlu krivičnog zakonodavstva, već i kompletnog pravnog sistema, imajući u vidu da je polje aktivnosti i „poslovanja“ organizovanog kriminaliteta gotovo neograničeno.

¹⁵¹ Pavićević, O., Potkultura nasilja i kriminalna potkultura, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu*, godina XXXII/ broj2, Beograd, 2013., p. 101.

¹⁵² Von Lampe K., *op.cit.*, Organized Crime: Analyzing illegal activities, criminal structures, and extralegal governance, p. 11.

¹⁵³ Ignjatović Đ., *op.cit.*, Izučavanje organizovanog kriminaliteta, p. 41.

¹⁵⁴ Simović-Hiber I., Krivičnopravno značenje i tumačenje fenomena organizovanog kriminala i terorizma, *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim delima nasilničkog karaktera“* (Bejatović S., Dunjić P. ur.), Ministarstvo pravde Republike Srpske, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu u Beogradu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, Teslić, 2016., p. 171.

Važno je obezbediti transparentnost kako u donošenju pravnih propisa, tako i prilikom njihovih primena. Na taj način se obezbeđuje legitimitet u vođenje politike i poverenje građana u državne institucije. Međutim, nije retka pojava da države prečesto i neracionalno označavaju mnoga dokumenta različitim stepenima tajnosti, ne bi li izbegle uvid javnosti u sadržinu „tajnih“ dokumenata. Najčešći je slučaj da se ugovori o poslovnoj saradnji sa stranim privrednim društvima kao investitorima označe kao tajni u cilju skrivanja odredbi koje mogu biti izuzetno štetne po privredu jedne zemlje.

U osnovi, pravo oblikuje i usmerava sve društvene tokove, a u moderno vreme ono tu svoju funkciju ostvaruje kroz pravne propise. Dakle, uvek se radi o nekoj vrsti odnosa vlasti, ali i kriminalnih struktura prema pravnom propisu. U tom smislu, a u skladu sa dosadašnjim iskustvom, možemo zaključiti da:

- 1) Neophodni pravni propisi nisu doneti
- 2) Pravni propisi postoje, ali se zbog svoje nepreciznosti mogu tumačiti na različite načine, što otvara vrata potencijalnim zloupotrebama ili usled nomotehničkih „grešaka“ nisu u potpunosti primenjivi
- 3) Pravni propisi se donose i očigledno širom otvaraju vrata potencijalnim zloupotrebama
- 4) Pravni propisi postoje, ali se ne primenjuju

U nastavku rada će na primerima iz pojedinih nacionalnih i nadnacionalni pravnih propisa biti jasnije prikazani i analizirani prethodno nabrojani slučajevi.

1) Prva grupa slučajeva podrazumeva neregulisanje određenih odnosa za koje bi se sa pravom moglo očekivati da će makar otežati ilegalne delatnosti sa „obe strane zakona“. Poznata autorka *Louise Shelley* tako ističe, na primeru Rusije, da su organizovani kriminalitet i korupcija u procesu privatizacije delimično poticali od namernog nedonošenja propisa koji bi mogli da spreče zloupotrebe i povrede javnih interesa.¹⁵⁵ Jasno je da se iza takvog stanja stvari krije ili nedostatak političke volje, što je prvi indikator određene povezanosti i sprege dela državne vlasti sa organizovanim kriminalitetom ili nestručnost zakonodavca, što može imati jednako štetne posledice.

Kod nas se često ističe nedostatak propisa koji bi regulisao lobiranje. Ono je već godinama prihvaćeno kao način vršenja određenog uticaja na javne organe u smislu vođenja javne politike, a smatra se da je ono prisutno, ali i opravdano, usled sve većeg učešća privatnog kapitala kako fizičkih, tako i pravnih lica na tržištu. Najzad, regulisanje pravila o lobiranju se

¹⁵⁵ Shelley L., *Crime and Corruption, Developments in Russian Politics* (White et al. ed.), Hampshire, 2001., p. 1.

danas posmatra u kontekstu demokratizacije i učešća građana u postupku donošenja odluka.¹⁵⁶ Lobiranje je u skladu sa teorijskim stanovištima i uporednom praksom, moguće samo za donošenje opštih, a ne i pojedinačnih akata. To dalje znači, da će, u najvećem broju slučajeva, zainteresovane kompanije moći preko lobista čija bi delatnost bila ozakonjena i podložna odgovornosti, da utiču na promenu pravnog okvira poslovanja u zakonom postavljenim granicama, a ne da korupcijom i to uglavnom administrativnom, nastoje da utiču na svoju konkretnu situaciju. Pri tom je česta situacija da kompanije nemaju mogućnost da dođu do onih koji odlučuju i predoče im svoje probleme, ali i eventualna rešenja, te je administrativna korupcija, najčešće na nivou upravnog postupka, oportunistička opcija.

Takođe, treba istaći kao pozitivno, rešenje prema kojem krivična dela iz postupaka privatizacije ne zastarevaju, budući da je to jedna od važnijih tački preplitanja interesa i saradnje vlasti i mafije. Primera radi, to je slučaj u Republici Hrvatskoj¹⁵⁷, dok se naš zakonodavac nije opredelio za to rešenje.

Donošenje propisa koji bi regulisao ispitivanje porekla imovine sada je već tradicionalno predizborno obećanje gotovo svih vlasti od „demokratskih promena“ pa sve do sada. Česta je situacija, kako smo već istakli, da primera radi, funkcioner poseduje imovinu koja je u očiglednoj nesrazmeri sa njegovim legalnim i prijavljenim prihodima, a pri tom nema dokaza da je učinio određeno krivično delo koje je preduslov da bi se pokrenuo postupak oduzimanja imovine proistekle iz krivičnog dela. U tom slučaju, prema jednoj grupi mišljenja propis koji bi regulisao pitanje porekla imovine pokazao bi se kao celishodno rešenje. Sa druge strane, postoje i argumenti, koje iznosi bivši predsednik Advokatske komore Srbije, *Dragoljub Dorđević*, da bi uvođenje takvog propisa u naš pravni sistem značilo nagomilavanje regulative koja regulišu istu materiju¹⁵⁸, što ne može voditi ka bilo kakvom pravnom iskoraku.¹⁵⁹ On takav stav pravda postojanjem Zakona o poreskom postupku i poreskoj administraciji¹⁶⁰ i navodi da

¹⁵⁶ Dostupno na: http://www.profitmagazin.com/izdanja/broj_12/balsa_kascelan_-_gde_prestaje_lobiranje_i_pocinje_korupcija.150.html, pristupljeno 22.8.2017.

¹⁵⁷ Dostupno na: <https://www.zakon.hr/z/470/Zakon-o-nezastarijevanju-kaznenih-djela-ratnog-profiterstva-i-kaznenih-djela-iz-procesa-pretvorbe-i-privatizacije>, pristupljeno 23.11.2017.

¹⁵⁸ Nešto slično se dogodilo i u Italiji u kojoj je za samo 10 godina u periodu borbe protiv mafije doneto preko 160 zakona iz krivične materije.

¹⁵⁹ Dostupno na: <http://rs.n1info.com/a80558/Vesti/Donosenje-Zakona-o-poreklu-imovine.html>, pristupljeno 13.10.2017.

¹⁶⁰ ("Sl. glasnik RS", br. 80/2002, 84/2002 - ispr., 23/2003 - ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 - dr. zakon, 62/2006 - dr. zakon, 63/2006 - ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009 - dr. zakon, 53/2010, 101/2011, 2/2012 - ispr., 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015 - autentično tumačenje, 112/2015, 15/2016 i 108/2016)

prema njegovim odredbama postoji mogućnost „ukrštanja imovine poreskih obveznika i onoga što prijavljuju kao prihod“.¹⁶¹

2) Druga grupa slučajeva suštinski označava postojanje određenih pravnih normi u okviru propisa koje generalno posmatrano nisu dovoljno precizne, te kao takve pružaju mogućnost različitog tumačenja, što šteti pravnoj sigurnosti i pri tom znatno olakšava delatnost organizovanih kriminalnih grupa. *Andras Sajo* u tom kontekstu navodi da je mnogi režimi namerno koriste problematične zakone i pravne standarde kako bi obezbedili lažni demokratski legitimitet i ističe da je to pogubnije, nego ne raditi ništa po pitanju zakonskog uređivanja određene materije.

Kod nas se, primera radi, epitet nepreciznog normiranja može pripisati Zakonu o zaštiti uzbunjivača,¹⁶² koji može biti od izuzetne važnosti u otkrivanju protivzakonitih radnji nosioca državne vlasti, na prvom mestu u državnim organima. Letimičan pogled na tekst pomenutog zakona ukazuje na nekoliko nepreciznosti koje otežavaju sprovođenje u delo dobro zamišljene ideje. Primera radi, može se postaviti pitanje, šta se dešava u slučaju spoljašnjeg uzbunjivanja koje zakon predviđa (čl. 12), a koje se odnosi na situaciju uzbunjivanja u vezi sa postupkom rukovodioca organa koji nema neposredno nadređeni organ ili višu instancu (čl.18, stav 2). U našem sistemu se radi o predsedniku republike i predsedniku narodne skupštine, budući da nije jasno koji su to organi njima neposredno nadređeni. Dalje, čak i ako se utvrdi da je za određene rukovodioce nadležna Narodna skupština ili Vlada, što je uglavnom slučaj, postavlja se pitanje u kojoj bi to proceduri oni odlučivali o eventualnoj pritužbi uzbunjivača.

Kada je reč o regulativi EU, kao primer nepreciznog regulisanja može se pomenuti Okvirna odluka o oduzimanju koristi, sredstava i imovine pribavljene krivičnim delom (212/2005)¹⁶³ koja predviđa nekoliko pretpostavki/modela za tzv. prošireno oduzimanje, a koja nije ostvarila zadovoljavajući uspeh u primeni, ponajpre zbog nejasnoće ustanovljenih modela.¹⁶⁴ *Natalija Lukić* primećuje da je upravo mogućnost da države članice EU optiraju za jedno od tri

¹⁶¹ To svakako otvara i pitanje „preregulacije“ određenih društvenih odnosa koje je karakteristično za upravni postupak, što je dijametralno suprotno pitanju neregulisanja koje je u ovom delu rada izloženo, ali koje zaslužuje da bude na ovom mestu pomenuto zbog svojih mogućih negativnih reperkusija na valjanu primenu propisa i pravnu sigurnost. Ni krivično zakonodavstvo nije lišeno postojanja dva koloseka u regulisanju iste materije. Par excellence primer za to je da domaće krivično zakonodavstvo pored mogućnosti da za krivična dela odgovaraju pravna lica, sadrži i kategoriju privrednih prestupa. Takvo stanje stvari usporava pravne postupke i zbunjuje organe zadužene za primenu propisa.

¹⁶² ("Sl. glasnik RS", br. 128/2014).

¹⁶³ Pomenuta Odluka zamenjena je Direktivom o zamrzavanju i oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom u Evropskoj uniji 42/2014, koja predviđa samo jedna model.

¹⁶⁴ Vuković I., Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – evropski okvir i srpsko zakonodavstvo, *CRIMEN* vol. 1, br. 1, (Stojanović Z., ur.) Beograd, 2016., p. 6.

različita rešenja koje nudi Odluka iz 2005., bila razlog odbijanja uzajamnih priznavanja odluka o proširenom oduzimanju¹⁶⁵

Slična je situacija i sa Zajedničkom akcijom broj 733/1998¹⁶⁶ koja u svom prvom članu definiše organizovanu kriminalnu grupu, ne navodeći pri tom sticanje materijalne koristi kao njen glavni cilj. Takva definicija ne pravi distinkciju između organizovane kriminalne grupe i terorističke grupe primera radi, što značajno otežava primenu propisa i udaljava ga od cilja koji bi on trebalo da ispuni. U literaturi je još primećeno i da formulisanje vremenskog okvira postojanja i delatnosti grupe korišćenjem sintagme „u određenom vremenskom periodu“ nije najpreciznije i da može voditi različitim tumačenjima.¹⁶⁷

Najzad, koliko je važna valjana terminologija i precizno definisanje pravnih pojmova svedoči i primer iz Bugarske zakonske prakse, gde su se mnogi anti-korupcijski propisi odnosili isključivo na javne službenike, a da pri tom sam pojam nije bio adekvatno zakonski preciziran, te je vodio ka nemogućnosti primene određenih odredbi, iako su one formalno postojale.¹⁶⁸

3) Postoje i propisi, koji su, istini za volju retki, a čija je svrha donošenja do te mere upitna, da se opravdano postavlja pitanje zbog čega su takvi propisi doneti i u čiju korist. Treba naglasiti da se tu, uglavnom radi o podzakonskim aktima, budući da zakoni podrazumevaju veći stepen učešća javnosti, od momenta nacрта, pa sve do skupštinskog usvajanja, te bi unošenje očigledno štetnih odredbi u zakone potencijalno uslovalo i veći stepen otpora od strane neformalne socijalne kontrole. U tom smislu, čini se da su podzakonski akti adekvatniji da na „mala vrata“ i bez javne rasprave obezbede interes grupa koje imaju moć da ga učine legalnim. Upravo je legalizovanje očigledno nelegitimnih interesa okolnost koja značajno vezuje ruke u borbi protiv organizovanog kriminaliteta, jer u tom slučaju ne postoji povreda zakona, a konsekventno ni mogućnost reagovanja pravosudnih organa. Tome u prilog ide i opšta pretpostavka da legalizovane situacije u privredi, nisu štetne po društvo, odnosno da se eventualne štetne posledice mogu smatrati benignim.¹⁶⁹

U akademskoj literaturi koja se bavi odnosnom temom, *Nikos Passas* i *David Nelken* naročito upozoravaju na tu vrstu opasnosti, ukazujući na mogućnost velikih kompanija da iskoriste svoj finansijski potencijal zarad adaptiranja propisa po svojoj želji i u skladu sa svojim

¹⁶⁵ Lukić N., *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta – Komparativni pristup*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2014., p. 27.

¹⁶⁶ Zajednička akcija 733/1998 zamenjena je Okvirnom odlukom 841/2008 koja je nasuprot svom prethodniku definisala pribavljanje imovinske koristi kao cilj organizovane kriminalne grupe.

¹⁶⁷ Lukić N., *op.cit.*, *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta – Komparativni pristup*, p. 17.

¹⁶⁸ Karklins R., *op.cit.*, *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima*, p. 66.

¹⁶⁹ Passas N., Goodwin N., *A Crime by Any Other Name, It's Legal but It Ain't Right: Harmful Social Consequences of Legal* (Passas N., Goodwin N., ed.), University of Michigan Press, 2007., p. 6.

interesima. Oni čak i ne ističu da se tu radi o kriminalitetu, već govore o zloupotrebi moći i štetnom uticaju na proces donošenja odluka, što rezultira poslovanjem koje je “legalno, ali nije ispravno“ kao što podvlače dva eminentna autora.¹⁷⁰

Primer za takav propis koji navodi Van Kemenade, svakako je Uredba doneta 1994. godine od strane lokalnih vlasti provincije Hubej (Hubei) u Kini, koja je propisala obavezu kupovine pesticida lošijeg kvaliteta od prihvaćenih standarda u toj oblasti, koji je jedino proizvodila kompanija u vlasništvu čoveka iz tamošnje vladajuće strukture. Rezultat je bio nagli pad žetve pamuka koji se negativno odrazio na čitav region i poprilično ugrozio lokalnu privredu.

4) Konačno, treba imati u vidu i da se pravni propisi često, jednostavno ne primenjuju. Organizovane kriminalne grupe koje posluje nelegalno uglavnom računaju na „pomoć“ organa pravosuđa koji bi trebalo da daju konačni sud kada je primena zakona u pitanju. Kao primer potpunog „zaobilaženja“ zakona, može se navesti višedecenijska delatnost stranih osiguravajućih društava u Republici Srbiji, a koja se može oceniti kao delatnost organizovanih kriminalnih grupa uzimajući u obzir relevantne pravne propise. Naime, one su preko fizičkih lica, „diler“ koji su bili domaći državljani, nudile pravno ništave, strane polise osiguranja, što je zakonom bilo zabranjeno u našoj državi. Kasnije su dileri, po prodaji polise, dobijeni novac iznosili u matične države osiguravajućih društava uz određenu novčanu naknadu.¹⁷¹

4.4. Uticaj političkih sistema

Misha Glenny, autor poznate knjige posvećene organizovanom kriminalitetu, „MekMafija: Kriminal bez granica“, ističe da su pad komunizma i opšta globalizacija i liberalizacija svih društvenih odnosa, što se neodvojivo vezuje za pitanje političkog sistema, ključno uticali na razvoj organizovanog kriminaliteta u svetu. U doktrinarnim razmatranjima o organizovanom kriminalitetu i njegovoj sprezi sa nosiocima državne vlasti, često se ističe značaj političkih faktora, a najčešće političkih sistema i oblika vladavine. U tom kontekstu se navode karakteristike demokratskih i totalitarnih sistema u cilju utvrđivanja korelacije sa kreiranjem povoljnog ambijenta za razvoj organizovanih kriminalnih struktura i njihovog uticaja na političke odluke. Međutim, treba imati u vidu da je politička ideologija relikv prošlog vremena i da se prilikom ocene političkih sistema ne mogu povući oštre granice. „Globalistički totalitarizam“¹⁷², sintagma koja naizgled predstavlja oksimoron, budući da je totalitarizam

¹⁷⁰ *Ibid.*, p. 2.

¹⁷¹ Bulatović A., Difuzija kriminala „belog okovratnika“ u tranzicionim okolnostima: osiguravajuća društva i organizovani kriminal, *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu*, godina XXXII/ broj 1-2/, Beograd, 2008., p. 187.

¹⁷² Mitrović M., *op.cit.*, Srpsko društvo danas – na prelazu vekova i razmeđu svetova, p. 24.

nespojiv sa liberalnom demokratijom inherentnom globalizmu, možda i ponajbolje svedoči o tome i odslikava današnju situaciju. Prema tome, pogrešno je izvlačiti apsolutne zaključke i nastanak organizovanog kriminaliteta vezivati samo za određeni politički sistem. Međutim, može se govoriti o različitim poljima delovanja organizovanih kriminalnih grupa i različitim modalitetima saradnje i povezanosti sa državom, u okviru dva suprotna politička sistema.

4.4.1. Demokratski sistemi

Nije mali broj autora koji ističu da je za spregu vlasti i kriminalaca potrebna demokratija ili makar sistem koji je formalno ustrojen na demokratskim principima.¹⁷³ Milan Škulić navodi da se u uslovima kakve-takve demokratije i tržišne ekonomije organizovani kriminalitet u nekom trenutku mora ispoljiti.¹⁷⁴ Demokratski sistemi svoje pretenzije na legitimitet zasnivaju na demokratskim procedurama i političkom pluralizmu, slobodi medija i slobodi tržišta, ne bi li osigurali da volja naroda što više dođe do izražaja. Međutim, naivno bi bilo pretpostaviti da sve demokratski orijentisane vlasti zaista teže ostvarivanju demokratije, čemu nas je do sada naučilo i iskustvo, te se korišćenje usluga podzemlja zarad uspostavljanja političkog monopola u okviru demokratije nameće kao „racionalno“ rešenje.

Demokratija promovise otvoreno tržište, kako ekonomsko, tako i političko, odnosno otvorenu „utakmicu“ u kojoj niko sa apsolutnom sigurnošću, ne može očekivati svoju pobedu. Prema tome, može se primetiti da simbioza podzemlja i vlasti zapravo nastaje sa ciljem da se smanji rizik od poraza koji demokratija nosi, a koji bi za nosioce vlasti značio prelazak u opoziciju ili potpuno izgnanstvo iz političkog života, dok bi za organizovane kriminalne grupe on značio slabiji uticaj na privredne tokove, a samim tim i manji profit.

Dakle, može se zaključiti i da se mafiji i državi ponekad ciljevi i poklapaju, a svi oni se na kraju svode na sticanje ili održavanje moći koja bi bila takva da im obezbedi kontrolnu poziciju u društvu u skladu sa aspiracijama, pri čemu oba subjekta koriste svoje komparativne prednosti. Država u demokratiji ima mnogo ograničavajućih faktora za svoje pragmatično delovanje, koji se odnose na poštovanje načela demokratskog poretka, te je prinuđena da ponekad angažuje organizovane kriminalne grupe koje ne moraju polagati račune onima koji su ih izabrali, a koje autoritetom sile i finansijske moći, mogu garantovati izvršenje dogovorenog, očekujući za uzvrat kontrausluge, što državi po pravilu nije teško da ispuni. Mafija je sposobna da obavi „prljav“ posao za vlast, koji bi doneo korist obema stranama, dok bi na taj način vlast

¹⁷³ Grubač M., *op.cit.*, Organizovani kriminal u Srbiji, p. 701.

¹⁷⁴ Škulić M., *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2003., p. 38.

pokušala da sačuva legitimitet i poverenje naroda, tako što se ne meša direktno u te poslove, zagovarajući uzgred politiku nulte tolerancije na kriminalitet.

Petrus Van Duyne tako tvrdi da je jedino u demokratskom poretku moguće da mafija političarima uzvratila usluge i to uglavnom kroz finansiranje izbornih kampanja i uticanja na proces izbora kroz pritisak na birače, medije i nadležne institucije. *Jovan Ćirić* ističe da se u sistemima liberalnog kapitalističkog tržišta politička moć crpi iz ekonomske, a ako se uz to uzme u obzir da organizovani kriminalitet širom sveta na godišnjem nivou prihoduje i po nekoliko hiljada milijardi dolara,¹⁷⁵ jasno je sa koje ekonomske baze je najlakše krenuti u pohod osvajanja političke vlasti.

Prema dosadašnjem iskustvu, najviše problema imaju tzv. „nove demokratske države“, odnosno zemlje koje su nedavno prošle ili još uvek prolaze kroz period tranzicije ka liberalnom i kapitalističkom modelu i demokratskom političkom sistemu. U takvim zemljama je dolazilo do diskontinuiteta vlasti, što je vodilo ka otvaranja prostora za nove aktera na tržištu, dok institucije vlasti još uvek nisu izgrađene, a narod nije priviknut na demokratski način vladavine. Posebno je prelazak društvene i privatnu imovinu izazvao metež u borbi za što veće parče kolača, koju je dodatno omogućila sistemska korupcija.

Konačno, privatno vlasništvo, naročito nad proizvodnim faktorima, koje demokratija podrazumeva i uopšte dominantno učešće privatnog kapitala na tržištu, otvara mogućnost za upliv organizovanih kriminalnih grupa u privredne tokove, ne ograničavajući ih samo na delatnost sindikalizovanog organizovanog kriminaliteta.

4.4.2. Nedemokratski sistemi

Robert Kelly je, kako navodi *Đorđe Ignjatović*, bio među prvima koji su ukazali da organizovani kriminalitet ne bi trebalo vezivati samo za liberalno demokratske sisteme,¹⁷⁶ a o tome je nekoliko godina kasnije pisao i *Frank Hagan*.¹⁷⁷ Mnogi autori koji su se bavili ovom temom, ipak su isticali da se u totalitarnim i autokratskim sistemima pre može govoriti o državi kao nosiocu kriminalne aktivnosti, budući da autoritarna, a pogotovu totalitarna država teži potpunoj kontroli nad svakom aktivnošću u zemlji, bila ona legalna ili ne. Pri tom, u literaturi se naglašava da je tendencija permanentne i sveobuhvatne kontrole svih mogućih društvenih

¹⁷⁵ Ćirić J., *op.cit.*, Država i organizovani kriminal, p. 266.

¹⁷⁶ Ignjatović Đ., *op.cit.*, Izučavanje organizovanog kriminaliteta, p. 52.

¹⁷⁷ Hagan F., *Introduction to Criminology - Theories, Methods and Criminal Behavior*, Chicago, 1990., p. 476.

odnosa, odlika savremene totalitarne države,¹⁷⁸ dok se u starovekovnim despotijama više primenjivao kazuistički i parcijalni model *ad hoc* kontrole onda kada država pronade konkretan interes u tome.¹⁷⁹

U modernim totalitarnim sistemima, samo saznanje da pored države postoji još jedan, ili više paralelnih centara moći, ugrožava doktrinu na kojoj počiva totalitarni sistem.¹⁸⁰ Ona se zasniva na principu da vlast ima monopol na donošenje odluka za zajednicu i da u to ne sme da se meša bilo ko, niti bilo ko može biti kadar da ugrozi njena autoritet na bilo koji način.¹⁸¹ Usled svojih karakteristika, totalitarni poredak ostavlja daleko manje prostora za delovanje organizovanih kriminalnih grupa,¹⁸² ali čini se da bi bilo netačno tvrditi da njega uopšte nije bilo. Primera radi, policijske vlasti SSSR su 1991. godine iznele podatak da je u toj godini na njenom području, za vreme dominacije sovjetskog sistema, bilo oko 4.000 stabilnih i hijerarhijski organizovanih kriminalnih grupa,¹⁸³ koje se nisu mogle organizovati preko noći, što ukazuje da su one već postojale u sistemu koji je bio sve, samo ne demokratski i pre prodora zapadnog uticaja. *Phil Williams* i *John Picareli* ističu trojstvo politika-biznis-kriminal koje je karakteristično za postsovjetski model, ali na istom mestu primećuju da ta povezanost vlasti i kriminala nije nastala sa raspadom SSSR, već je samo nastavak političko-ekonomskih veza i odnosa koji su bili aktuelni i za vreme predsednika Brežnjeva.¹⁸⁴

Konstantin Simis takođe piše da je organizovani privredni kriminalitet postojao u vreme dominacije sovjetskog modela, navodeći tom prilikom primer jednog privrednika koji je agentu KGB-a priznao da je u svom posedu imao preko 200 miliona rubalja.¹⁸⁵ On na istom mestu navodi paradoks da je jedan tako bogat čovek, živeo u oskudnom stanu sorealističke arhitekture. To ukazuje na jednu važnu okolnost koja se vezuje za fundament totalitarnih, ali pre svega

¹⁷⁸ Simeunović D., *op.cit.*, *Terorizam - Opšti deo*, p. 92, 93.

¹⁷⁹ Čavoški K., Vasić R., *Uvod u pravo*, šesto izdanje, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2011., p. 177.

¹⁸⁰ Newell J., *op.cit.*, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije, p. 43.

¹⁸¹ Prema jednoj legendi, *Mussolini* je posetio Siciliju u pratnji svoje garde, što je izazvalo čuđenje kod mafijaškog dona *Francesca Cuccia*, poznatijeg kao *Don Cicco*, koji ga je upitao zbog čega je poveo toliko obezbeđenje kada mu se na Siciliji ništa ne može dogoditi, jer ima zaštitu njegovih ljudi, zahtevajući pri tom od *Mussolinia* da ukloni svoju gardu. Kako je *Mussolini* odbio to da uradi, *Don Cicco* se postarao da trg na kojem je ovaj trebalo da održi govor bude prazan, pokazavši time svoj autoritet koji je želeo i dalje da održi. To je razbesnelo *Mussolinia* koji nije želeo da trpi nikakvu paralelnu strukturu moći, te je rešio da se obračuna sa mafijom /Dickie, 2004:182/.

¹⁸² Jedan novinski članak piše o tome da prostitucije, koja je inače zabranjena, kao ilegalna delatnost u Severnoj Koreji nema, ali takođe navodi da je vlast zvanično oformila „telo“ od 2.000 devojaka koje služe za pružanje seksualnih usluga zadovoljstva najvišim državnim zvaničnicima. To svakako predstavlja primer suzbijanja polja i prostora za delatnost kriminalnim grupama. /Dostupno na: <http://www.atimes.com/atimes/Korea/EJ11Dg04.html>, pristupljeno, 23.9.2017./

¹⁸³ Ignjatović Đ., Škuljić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 85.

¹⁸⁴ Markovska A., Gorka pilula nasleđene korupcije: korupcija u Ukrajini i razvoj farmaceutske industrije, *Feudalizam u novom obličju – ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, (van Duyne, Donati, S., ur.), u prevodu Nemanje Nenadića, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju –Misija u Srbiji, Beograd, 2008., p. 56.

¹⁸⁵ Simis K., *USSR: Secrets of a corrupt society*, J.M. Dent & Sons Ltd, London, 1982., p. 118.

autoritarnih režima koji po pravilu proklamuju društvenu jednakost koja nije išla pod ruku sa isticanjem enormnog bogatstva, što je primereno kapitalističkim modelima. Logičan zaključak je da su se bogati centri moći, naročito organizovane kriminalne grupe, krili od očiju javnosti u želji da ne izazovu preterani revolt naroda koji bi mogao da prouzrokuje društvene potrese koji ne odgovaraju niti jednoj kriminalnoj grupi.

Mnogi autori tvrde da je organizovani kriminalitet u Italiji, za vreme fašističkog režima *Mussolinia*, bio samo marginalna pojava i da je bio potpuno obezglavljen. Posebno se u tom kontekstu navodi primer prefekta Palerma, *Cesare Moria*, koji je krenuvši u beskrupulozan obračun sa mafijom¹⁸⁶ uhapsio oko 11.000 njenih članova i ljudi njima bliskih, što ga je navelo da 1928. godine objavi da je mafija zvanično uništena.¹⁸⁷ Međutim, nekoliko godina kasnije, mafija pokazuje svu svoju vitalnost upravo zahvaljujući dobrim odnosima sa vrhom fašističke vlasti pa su pojedini mafijaši dobijali visoke pozicije u vladajućem fašističkom režimu.¹⁸⁸ Čim je krenuo da istražuje povezanost vrha vlasti sa mafijaškim strukturama, *Mori* je bio poslat u „prinudnu“ penziju. To ukazuje da jedan posve totalitarni režim nije uspeo da slomi mafiju koja je preživela, istini za volju, uz smanjeni obim svoje delatnosti i moći. Pojedini autori, poput *Robb*-a, ističu da je ona uspela da se održi upravo zahvaljujući korumpiranim nosiocima državne vlasti, ističući pri tom da je mafija oduvek znala da predoseti odnose snaga, te je neretko umela i da se „sprijatelji“ sa predstavnicima vlasti kada je to interes zahtevao.

Autoritarnim i totalitarnim režimima je kao i demokratskim neophodan novac da bi se održali na vlasti. U doba ekonomskih kriza kada se privreda nalazi u padu, novac je najlakše obezbediti nelegalnim putem, budući da prečesto posezanje za merama štednje na račun građana može pokazati kao kobno po legitimitet i poverenje u državnu vlast, a u tome se demokratski i nedemokratski sistemi ne razlikuju. Tome u prilog ide i postojanje dobro organizovanih kriminalnih grupa u današnjim autoritarnim državama poput Filipina¹⁸⁹ ili Tajlanda.¹⁹⁰ U svakom slučaju, može se konstatovati da nedemokratski, autoritarni ili totalitarni režimi značajno usporavaju delatnost podzemlja, terajući je na posebnu obazrivost u odnosima sa državnom vlašću.

¹⁸⁶ Newell J., *op.cit.*, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije, p. 44.

¹⁸⁷ Abadinsky H., *op.cit.*, *Organized Crime, Eleventh Edition*, p. 70.

¹⁸⁸ *Ibid.*, p. 70.

¹⁸⁹ Filipini su formalno demokratska republika, ali je nepodeljen stav među stručnom javnošću, da je na Filipinima praktično na vlasti autoritarni režim.

¹⁹⁰ Dostupno na: <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime>, pristupljeno, 23.9.2017.

5. Teorijska objašnjenja veza organizovanog kriminaliteta sa nosiocima vlasti

Cilj kriminoloških teorija je da utvrde univerzalan princip, neophodne uslove i „mehanizam“ nastanka i razvoja kriminaliteta. U dosadašnjem istraživanju organizovanog kriminaliteta prečesto oscilirala teorijska perspektiva, a rezultat svega je vrlo fluidan pojam koji više zbunjuje, nego što daje jasniju sliku o organizovanom kriminalitetu. Važno je istaći, pomalo i u odbranu nauke i akademskih istraživača, da su ponekad teorijski koncepti ili modeli organizovanog kriminaliteta, agresivno nametani javnosti od strane vlasti pojedinih država, koje su na taj način manipulisale ovim kancerom modernog doba.

U dosadašnjoj istoriji teorijskog ili konceptualnog promatranja organizovanog kriminaliteta i njegovog shvatanja, naročito se ističe da se on može shvatiti kao odnos patron – klijent, razumeti kao sistem koji počiva na porodičnim vezama, sistem sličan privrednoj korporaciji ili kao „mrežu zločina“, koja posebno ističe povezanost podzemlja sa vlastima. Nikako ne bi trebalo umanjivati istraživački i konceptualni značaj koji nude pobrojane teze o organizovanom kriminalitetu, ipak valja naglasiti da one i dalje ne odgovaraju u potpunosti na pitanje kako on nastaje i usled kojih okolnosti dolazi do povezanosti sa organima vlasti? U pokušaju da se odgovori na ovo pitanje, potrebno je osloniti se i na klasične kriminološke teorije koje objašnjavaju etiologiju kriminaliteta uopšte, a ne samo organizovanog.

5.1. Teorije anomalije i društvenog pritiska

Nadovezujući se na pojam društvene anomalije,¹⁹¹ američki kriminolog *Robert Merton* daje objašnjenje devijantnog i kriminalnog ponašanja, koje bi moglo biti od pomoći u rasvetljavanju primarnog pitanja ovog rada, a to su veze koje podzemlje uspostavlja sa legalnim predstavnicima države. On polazi od modela „novac-uspeh“ kao glavnog cilja koji je nametnut dominantnom kulturom koja istovremeno predviđa i legalna sredstva za njegovo dosezanje.¹⁹² Do ponašanja koje je suprotno konformizmu a koje dominantna kultura smatra devijantnim dolazi kada pojedinci nisu u stanju da na pravno i moralno prihvatljiv način ostvare zacrtani cilj koji se svodi na materijalno bogatstvo, već se neretko koriste radnjama i aktivnostima koje vladajuća kultura smatra devijantnim ili kriminalnim, kao sredstvima za ispunjenje „svojih“ želja i potreba.

Isti autor primećuje i da pritisak aktuelnog društvenog poretka usmerava na neprestano takmičenje i uklanjanje protivnika u borbi za dostizanje cilja. To u velikoj meri podseća na

¹⁹¹ Ignjatović Đ., *Kriminologija, 13. izdanje*, Dosije studio, Beograd, 2009., p. 84.

¹⁹² *Ibid.*, p. 84.

monopol kojem teže i organizovane kriminalne grupe kada je u pitanju određena legalna ili nelegalna delatnost, ali i nosioci vlasti, koji u spregu sa podzemljem često ulaze da bi sebi obezbedili „politički monopol“.Valjalo bi izdvojiti i „ritualizam“ koji za *Mertona* označava jedan od pet mogućih načina adaptacije pojedinca na sredstava i ciljeve koje poredak postavlja pred njega. On je posebno pogodan da se objasni ponašanje materijalno zbrinutih pojedinaca, koji se ipak odlučuju na posezanje za kriminalnim aktivnostima, jer podrazumeva da se oni ritualno pridržavaju pravila, te otud kriminalci ponekad sebe predstavljaju kao biznismene koji se pridržavaju propisa i pravila, dok političari po pravilu pozivaju organe pravosuđa da rade svoj posao poštujući zakone (znajući da ga neće uraditi), kada god bi se postavilo pitanje njihove eventualne povezanosti sa kriminalnim grupama i njihovim delatnostima.

5.2. Teorija diferencijalne asocijacije

Njen tvorac, *Edwin Sutherland*, polazi od pretpostavke da su sva ponašanja u društvu naučena. Otuda, se kriminalno i prestupničko ponašanje usvaja, ako je ono preovlađujuće u grupama sa kojom je pojedinac najčešće u interakciji.¹⁹³ Različito povezivanje ili diferencijalna asocijacija podrazumeva interakciju kako sa kriminalnim, tako i sa nekriminalnim modelima ponašanja, a treba napomenuti da osoba ne postaje kriminalac samo usled povezivanja sa kriminalnim modelom, već i zbog odvajanja od suprotnog, društveno i pravno prihvatljivog.¹⁹⁴

Ova teorija je naročito primenjiva u dezorganizovanim društvima sa slabom neformalnom socijalnom kontrolom, gde kriminalno ponašanje kod mnogih članova društva, ne nailazi na naročit otpor, a on je posebno slab prema organizovanom kriminalitetu kao obliku „zločina bez žrtve“ (*eng. victimless crime*). U takvim društvima je veliki broj onih za koje je „normalno“ da političari naplaćuju svoje funkcije i moć odlučivanja kroz saradnju sa mafijom, *jer su to radili i svi pre njih*. Potpuno je jasno da takva društvena okruženja daju veće šanse za povezivanje sa modelom koji će dovesti do nastanka kriminalnog ponašanja. Najzad, ova teorija ide u prilog shvatanjima da je organizovani kriminalitet iznikao iz „loših kvartova“, kao i da je on produkt jedne kriminalne potkulture, koja je na konkretnog pojedinca izvršila dominantna uticaj u procesu društvenog povezivanja.

5.3. Tehnike neutralizacije

Postavlja se pitanje, zbog čega su organizovani kriminalitet i korupcija toliko rasprostranjeni fenomeni, kada među većinom ljudi postoji konsenzus da se radi o pojavama koje

¹⁹³ *Ibid.*, p. 80.

¹⁹⁴ *Ibid.*, p. 80.

su među najvećim pretnjama po razvoj i blagostanje sveta. Tehnike neutralizacije upravo počivaju na principu da je veliki deo delinkvencije zasnovan na tome da prestupnik na način koji on smatra osnovanim, opravdava svoje delo koje pravosudni sistem i društvo smatraju prestupničkim /Ignjatović, 2009:88/.¹⁹⁵

Gresham Sykes i David Matza navode pet tehnika za neutralizaciju:

- poricanje odgovornosti
- poricanje postojanja žrtve
- poricanje nanesenih povreda
- osuda onih koji osuđuju
- pozivanje na višu lojalnost

U nastojanju da se objasni ono što je u fokusu ovog rada, od naročite pomoći mogu biti prve tri navedene tehnike, odnosno poricanje odgovornosti i nanesenih povreda, kao i postojanje žrtve, što se najbolje može predstaviti kroz nekoliko primera.

Naime, mnogi kriminalci smatraju da nisu odgovorni za svoja dela, već da ih je na to naprosto primorao sistem koji je loš, nepravedan, destimulativan i tome slično. Tako se kriminalne privatizacije, izigravanje javnih nabavki, poreske utaje i tome slično u svesti mnogih kriminalaca i ne percipiraju kao nešto loše i moralno neispravno, već se „samo radi o alokaciji sredstva“¹⁹⁶ koja ima za cilj da uspostavi „pravdu“.

Nosioci vlasti svoje kriminalno postupanje u vezi sa uslugama koje pružaju podzemlju vide kao način da se zaradi i pored plata koje su uglavnom male i nedovoljne za normalan život, te se tu ne može postavljati pitanje njihove odgovornosti. Svoju saradnju i pomoć kriminalcima, često mogu pravdati i činjenicom da će zauzvrat oni učiniti nešto za državu, obaviti kakav važan, državni „prljavi posao“ i tako dalje.

¹⁹⁵ *Ibid.*, p. 88.

¹⁹⁶ Naročito je transnacionalni organizovani kriminalitet pogodan za neutralizaciju. O tome svedoči i izjava *Milorada Ulemeka*, poznatog pod nadimkom Legija, da je pristao da učestvuje u švercu oko 600 kg heroina na Zapad, kada mu je neko rekao da će to zapravo biti mala osveta Zapadu, koji treba trovati heroinom, kada je on nas mogao osiromašenim uranijumom i vratiti mu za sve ono što je učinio našem narodu.

6. Priroda i klasifikovanje odnosa između organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti

„Odnos“ kao pojam u sebe uključuje uspostavljene veza različitog stepena jačine, koje mogu varirati od povezanosti, pa sve do aktivne i kontinuirane saradnje članova podzemlja i državnih organa.¹⁹⁷ Povezanost se u literaturi definiše kao odnos različitih nivoa i modaliteta saradnje u različitim oblastima.¹⁹⁸ Ona se, po pravilu, ispoljava u vidu uspostavljenih interaktivnih odnosa različitog stepena jačine, koji u slučaju organizovanog kriminaliteta i vlasti mogu varirati od povremene i fleksibilne saradnje, pa sve do aktivne i kontinuirane saradnje članova podzemlja i državnih organa. Činjenica da ne postoje prepreke da se određeni nosilac državne vlasti tretira i kao član organizovane kriminalne grupe ukoliko njegova uloga u njoj i ostali elementi to opravdavaju, otvara pitanje mogućnosti da jedna organizovana kriminalna grupa bude sastavljena isključivo od lica koja su ujedno i predstavnici državne vlasti. Pri tom je od manje važnosti da li su oni kooptirani u državne organe od strane postojećih kriminalnih grupa ili su nakon postavljenja na položaj ili izbora na funkciju uvideli da svoju moć donošenja odluka od javnog značaja mogu bolje kapitalizovati bavljenjem kriminalom, nego platom i socijalnim statusom koji prati javnu funkciju. To ukazuje da se često i ne može govoriti o bilo kakvoj povezanosti organizovanih kriminalnih grupa i predstavnika države budući da sticaj lica koja su sa jedne strane legalni subjekti vlasti, dok se sa druge strane na organizovan način bave kriminalnim aktivnostima, nije retka pojava. Otuda se prema jednoj klasifikaciji organizovanih kriminalnih grupa one dele na: sistemske, koje čine isključivo nosioci vlasti, vansistemske, koje čine lica bez bilo kakvih državnih prerogativa i mešovite.¹⁹⁹

Značaj socijalnog kapitala koji se manifestuje kroz sticanje i održavanje društvenih u odnosa i kontakata u literaturi se smatra i važnijim resursom kriminalne grupe nego što je to posjedovanje materijalnih sredstava.²⁰⁰ Navodi se da se na taj način obezbeđuje baza klijenata i ostalih saradnika koji olakšavaju i pomažu kriminalnu delatnost grupe. Ipak, u smislu značaja socijalnog kapitala, najpre treba shvatiti uspostavljanje kontakata i odnosa sa pojedinim predstavnicima državne vlasti ili širom državnom strukturom, jer povezanost sa njima ima

¹⁹⁷ Dobar primer za to je *Gulio Andreotti*, višedecenijski visoki funkcioner u Italiji, za kojeg je presudom utvrđeno da je bio značajan i visoko pozicioniran, formalni član mafije.

¹⁹⁸ Bulatović A., *Ljudska prava u savremenoj politici borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala* – doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, 2016., p. 119.

¹⁹⁹ Šaljić E., *op.cit.*, Bezbednosni pristup u definisanju organizovanog kriminala, p. 122.

²⁰⁰ Hall A., Antonopoulos G. A., “*United Kingdom: The Shifting Structures of a Market With High Demand*”, *Financing of Organised Crime* (eds. M. Levi, O. Shentov, B. Todorov), Center for the Study of Democracy, Bulgaria, 2015, p. 115.

najveći kapacitet da obezbedi zaštitu i uspon u funkcionisanju i obavljanju aktivnosti organizovane kriminalne grupe.

Povezivanje kriminalnih i državnih struktura se odvija na dve relacije, odnosno na dva nivoa. U prvom slučaju, radi se o povezivanju sa pojedinim predstavnicima državne vlasti i pripadnicima političke elite koji su vođeni svojim privatnim, po pravilu materijalnim interesom. To povezivanje se najčešće uspostavlja korupcijom, a ređe ucenama i zastrašivanjem i ne mora biti nužno u skladu sa eventualnom širom političkom platformom koja predviđa korišćenje usluga organizovanog kriminaliteta. U drugom slučaju, povezivanje se vrši kao deo političke strategije države i njene vlasti, a koje ne mora biti isključivo motivisano ličnim finansijskim i političkim aspiracijama onih koji čine javnu vlast. Takvo povezivanje se uglavnom uspostavlja tako što se određena kriminalna grupa obaveže da za državu obavi kakav „prljav” ili drugi posao od značaja za državu ili njene predstavnike.

Interes koji kriminalne strukture imaju u povezivanju sa državom i njenim aparatom jeste da zaštite i unaprede svoju profitno motivisanu delatnost i obezbede kontinuitet svoje organizacije i aktivnosti. Time se zapravo i iscrpljuje uloga koju povezivanje sa državom ima za organizovanu kriminalnu grupu. Interesi pojedinaca iz političke elite se u najvećem broju slučajeva svode na sticanje materijalne koristi. Međutim, interesi koje država, na osnovu šire političke orijentacije i agende ima za povezivanjem sa kriminalnim organizacijama, mogu biti krajnje kompleksni i ambivalentni, izazivajući pri tom oprečne stavove kada se radi o etičkoj oceni i legitimnosti takvog postupanja.

Usluge koje država traži od struktura organizovanog kriminaliteta često se odnose na pomoć u zadržavanju vlasti po svaku cenu i obračun sa opozicijom. *Peter Lupsha* je posebno isticao da je upotreba kriminalnih grupa u cilju razbijanja opozicionih snaga jedna od najčešćih političkih pojava u modernoj istoriji SAD. Isti autor dalje navodi da to nije samo slučaj u SAD, već u gotovo svim današnjim državama, navodeći primere Francuske vlade koja je koristila korigansko „podzemlje“ za obračun sa komunističkim pokretom, japanskih vlasti koje su se naročito nakon Drugog svetskog rata služile uslugama Jakuza, kao i mnoge druge.²⁰¹ Države neretko posežu za uslugama organizovanih kriminalnih grupa i u slučaju političkih, ekonomskih i vojnih sukoba sa drugim državama. Eklatantan primer za to je Drugi svetski rat koji će ostati upamćen i po ogromnoj pomoći koju je Mafija pružila američkim vojnicima prilikom

²⁰¹ Lupsha P., *Organized Crime: Rational Choice Not Ethnic Group Behaviour: A Macro Perspective*, *Law Enforcement Intelligence Analysts Digest*, 1-8, Washington, 1988., p. 2.

iskrcavanja na Siciliju. David Friedrichs navodi još da je SAD uz pomoć kriminalnih struktura, u periodu Hladnog rata, ali i posle njega, bivala umešana u rušenje stranih režima koji nisu pogodovali ekonomskim interesima američkih kompanija koje su težile da prošire svoje tržište.²⁰²

Povezivanje državne i kriminalne strukture se retko odvija bez posrednika i ljudi od poverenja koji su zaduženi da dve strane dovedu u kontakt i eventualno organizuju pregovaranja. To su, uglavnom nosioci samostalnih profesija poput advokata, notara, revizora, a često tu ulogu imaju privrednici ili čak estradne ličnosti. Naročito je u tom kontekstu interesantna uloga ljudi koji su nekada bili zvanični predstavnici državne vlasti, a koji su nakon napuštanja svojih funkcija ostali „faktori moći”, koji poseduju dobre kontakte sa „novom garniturom vlasti” i *know-how* funkcionisanja kriminalno-političke sprege.

Kada je reč o metodama povezivanja kriminalnih i političkih struktura, kao najznačajnije se izdvajaju:

- Korupcija
- Obavljanje „prljavih“ ili drugih važnih poslova za državu
- Uцена i zastrašivanje

Korupcija se, prema dosadašnjem iskustvu, može smatrati najčešćim načinom povezivanja imajući u vidu njene pretežne karakteristike. Etimologija reči korupcija potiče od latinske reči *corruption* koja označava, potkupljivanje, podmićivanje, potplaćivanje, moralnu iskvarenost kvarenje, truljenje, raspadanje.²⁰³ Kako navodi *Vito Tanzi*, koji je jedan od priznatijih autora u ovoj oblasti, korupcija predstavlja namerno narušavanje principa nepristrasnosti pri donošenju odluka u cilju prisvajanja lične koristi.²⁰⁴ *Daniel Treisman* ističe da je korupcija sticanje privatne, lične i materijalne koristi zloupotrebom javnih ovlašćenja,²⁰⁵ što se ujedno smatra i najprihvaćenijom definicijom korupcije,²⁰⁶ uzimajući u obzir da ona zapravo i odslikava samu suštinu pojma. Na sličnim pozicijama je i ruska literatura posvećena korupciji koja je označava kao zloupotrebu javnih ovlašćenja zarad ostvarivanja privatnih ciljeva.²⁰⁷

²⁰² Friedrichs D. O., *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*, Belmont, 2009, p. 160.

²⁰³ Šipka I., M., Klajn M., *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi sad, 2007., p. 664.

²⁰⁴ Tanzi V., *Corruption Around the World* – in: *IMF Staff Papers* Vol. 45, No 4, 1998., p. 7.

²⁰⁵ Treisman, D., *The causes of corruption: a cross-national study* –in: *Journal of Public Economics*, p. 2000., 76.

²⁰⁶ Ćirić J. *et al.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd, 2010., p. 8.

²⁰⁷ Кампоса Э., Праджкана С., *Многоликая коррупция: Выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления*, Альпина, 2010., p. 50.

Rasma Karklins dodaje da, iako nepotpuna, ovakav definicija jeste jednostavna i operativna za dalja promatranja,²⁰⁸ a *Robert* Klitgaard se dalje nadovezuje na ovu definiciju dajući joj određenu dozu etičkog volumena kada kaže da je korupcija nezakonito stavljanje ličnog interesa, od strane nosioca javnog ovlašćenja, iznad interesa ljudi i građana koji su ga izabrali, ali i ideala kojima se zakleo da će služiti.²⁰⁹

Međutim, sa opštim razvojem društva, razvijali su se i pojavnici oblici korupcije, a valja primetiti i da se nauka sve više interesuje za korupciju i stavlja je u sam centar svog interesovanja.²¹⁰ Prema tome, postoji i veliki broj parcijalnih definicija u zavisnosti od toga u kom segmentu društvenog života se korupcija nastoji identifikovati i objasniti i kroz koju prizmu se ona posmatra. U tom smislu, korupcija može biti posmatrana isključivo sa ekonomskog, političkog, pravnog, kulturološkog, sociološkog ili aspekta ljudskih prava. Nadalje, u odnosu na nivo društvene opasnosti koju generiše korupcija se deli na krupnu, srednju i sitnu,²¹¹ a u sličnom kontekstu *Goran Ilić* navodi postojanje bele, sive i crne korupcije u zavisnosti od prouzrokovanih posledica. Pažnju privlači i podela korupcije na administrativnu korupciju i koruptivno ovladavanje državom.²¹² U prvom slučaju se radi o koruptivnom uticaju u domenu sprovođenja propisa, dok je suština koruptivnog ovladavanja državom uticaj u pogledu donošenja strategija, platformi, i uopšte važnih državnih odluka i propisa kojima bi se one sprovodile u pravnom smislu.

Danas, kada postoje mnogi oblici korupcije, teško je govoriti o kakvoj univerzalnoj definiciji sa bilo kog aspekta. Posebno u tom kontekstu treba podvući problem različitog tumačenja potencijalno koruptivnog akta u okviru određene kulturološke sredine. Tako *Goran Ilić* konstatuje da su mišljenja da je moguće dati jednu kulturološki neutralnu definiciju, danas poprilično usamljena.²¹³

Korupcija se u laičkoj svesti najčešće izjednačava sa podmićivanjem (*eng. Bribery*) državnih službenika i nosilaca javnih funkcija. Koliko god ovako shvaćen pojam korupcije bio nedovoljan, on je ipak značajan za razmatranje odnosne teme, ako se ima u vidu da se odnos organizovanih kriminalnih grupa sa vlašću zaista, po pravilu, iscrpljuje kroz podmićivanje onih

²⁰⁸ Karklins R., *op.cit.*, *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima*, p. 5.

²⁰⁹ Klitgaard R., *Controlling Corruption*, University of California Press, Berkley, 1988., p. 11.

²¹⁰ *Jovan Čirić* zajedno sa grupom autora primećuje da se pretragom pojma korupcija na sajtu Centra za evaluaciju u obrazovanju i nauci, on pojavljuje u čak 141 članku, naspram 105 kada je ubistvo u pitanju ili naspram 125 kada je u pitanju droga (2010:5).

²¹¹ Čirić J. *et al.*, *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 12.

²¹² Popović D, Ilić-Popov G., Poreska struktura i korupcija – u: *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, (Vasiljević M. ur.), LXII, 1, 2014., . Beograd, p. 6.

²¹³ Ilić P.G., Politička korupcija *Versus* Vladavina prava – u: *Korupcija i osnovni pojmovi i mehanizmi za borbu* (Ilić P.G, ur.), Beograd, 2015., p. 67.

sa prerogativama javne vlasti. Još je *John Landesco*, koji se kako iznosi *Howard Abadinsky*,²¹⁴ smatra autorom prve monografije koja se bavi organizovanim kriminalitetom, a publikovane 1929. godine, tvrdio da on funkcioniše zahvaljujući korupciji političara i policije.²¹⁵

Konvencija Ujedinjenih nacija za borbu protiv korupcije - *UNCAC*²¹⁶ (Merida Konvencija) iz 2005. predviđa podmićivanje nosilaca javnih ovlašćenja kao mandatorno krivično delo, koje države potpisnice imaju implementirati u svoje krivično zakonodavstvo. Konvencija podmićivanje deli na davanje i primanje mita²¹⁷ što se može smatrati pozitivnim rešenjem, budući da postojanje samo krivičnog dela primanja mita koje kao potencijalne izvršioce prepoznaje nosioce vlasti, isključuje pravni osnov za krivično gonjenje onih koji mita nude (to su često članovi organizovanih kriminalnih grupa).

Domaće zakonodavstvo je na istim pozicijama, pa tako Krivični zakonik u članu 367 predviđa krivično delo Primanja mita, a u članu 368 delo Davanja mita. U domaćoj literaturi se Primanje mita naziva i pasivnim podmićivanjem, dok se Davanje mita označava kao aktivno podmićivanje.²¹⁸

UNCAC i velika većina stranih krivičnih zakonodavstava propisuju i mnoga druga „koruptivna krivična dela“, a domaći KZ primera radi sadrži dela poput Zloupotrebe službenog položaja (čl. 359), Kršenja zakona od strane sudije, javnog tužioca i njegovog zamenika (čl. 360), Trgovine uticajem (čl. 366), Nenamensko korišćenje budžetskih sredstava (čl. 362a), Prevara u službi (čl.363), Odavanje službene tajne (čl.369). Sva ona u najširem smislu podrazumevaju zloupotrebu javnih ovlašćenja i najčešće su rezultat koordiniranih aktivnosti nosilaca vlasti sa strukturama organizovanog kriminaliteta. Sa druge strane, krivična dela koja u grupi *Krivičnih dela protiv službene dužnosti* u KZ predviđa naš zakonodavac, a koja se takođe mogu označiti kao koruptivna, poput Nesavesnog rada u službi (čl. 361), Protivzakonitih naplata i isplata (čl. 362), Pronevere (čl. 364), Posluge (čl. 365) najčešće su plod samostalne aktivnosti imaoca javnog ovlašćenja koje nisu povezane sa interesima organizovanih kriminalnih grupa.

Razvoj naučne i istraživačke misli o pojmu korupcije dugo godina bavio se samo odnosima korupcije u javnom sektoru, ograničavajući njen domašaj samo na njega. *UNCAC*, kao i mnoge druge međunarodne institucije (*World Bank*, *Transparency International*) ipak

²¹⁴ Abadinsky H., *Organized Crime*, Boston, 1981., p. 75.

²¹⁵ Ignjatović Đ., *op.cit.*, Izučavanje organizovanog kriminaliteta, p. 45.

²¹⁶ Dostupno na: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf; pristupljeno 20.08.2017.

²¹⁷ Videti član 15 stav (a) i stav (b) Konvencije.

²¹⁸ Atanacković D., *Krivično pravo – posebni deo, treće izdanje*, Privredna štampa, Beograd, p. 1981., 581.

inaugurišu i korupciju u privatnom sektoru kao jednako važan društveni odnos.²¹⁹ Domaće zakonodavstvo takođe, čini se, ispravno proširuje polje zloupotrebe funkcija i ovlašćenja i na privatni sektor, te navodi da je korupcija „...odnos koji se zasniva zloupotrebom službenog, odnosno društvenog položaja ili uticaja, u javnom ili privatnom sektoru, u cilju sticanja lične koristi ili koristi za drugoga.“²²⁰

Objašnjenje takvog stanja stvari trebalo bi tražiti pre svega u posthladnoratovskoj dominaciji neoliberalnog i kapitalističkog modela koji privatno vlasništvo pretpostavlja javnom, državnom ili društvenom. Uvođenje korupcije u privatnom sektoru u opšti pojam korupcije suštinski ne odstupa od tradicionalne koncepcije korupcije koja ističe da se njome ugrožava i povređuje javni interes.²²¹

Bez obzira na rečeno, ne može se zaključiti da slabi značaj državnih organa i da se moć odlučivanja u potpunosti premešta u privatni sektor, ukoliko se uzme da državni organi donose pravila i propise po kojima će se vršiti privatizacija, a konačno, odlučuju o tome kome će biti povereno vršenje delatnosti koje su po pravilu od značaja za organizovane kriminalne grupe.

Korupciju je neophodno razlikovati i od kategorije „zloupotreba moći“ prvi put pomenute *Deklaracijom o osnovnim principima pravde za žrtve zločina i zloupotrebe moći* iz 1985. godine koja je potom usvojena i od strane Generalne skupštine UN. O zloupotrebi moći se može govoriti kao o zloupotrebi javnog ovlašćenja od strane lica kome je ono dodeljeno,²²² što je i odlika korupcije, s tim da zloupotreba moći predstavlja širi pojam nego što je to korupcija. Zloupotreba moći kao kriminološka kategorija, ne podrazumeva pojedinačno kršenje zakona ili kako kaže *Dorđe Ignjatović*, pojedinačne ekscese,²²³ već flagrantno i sistematsko kršenje ljudskih prava, što se odražava kroz otvorenu zloupotrebu državnog *imperiuma*.

Svakako ne treba tvrditi da korupcija nije sistemska pojava, ali je ona uglavnom ograničena na užu interesnu sferu koja je isključivo ekonomskog karaktera. Sa druge strane, a to je možda i osnovna tačka razlikovanja u odnosu na korupciju, zloupotreba moći najčešće ima političku konotaciju i politički cilj, pa tako u nju spadaju i tortura, ubijanje i zastrašivanje političkih protivnika, kršenje pravila izbornog postupka, genocid, etnocid, protivpravna

²¹⁹ Videti član 12 UNCAC.

²²⁰ Zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije //Sl. glasnik RS", br. 97/2008, 53/2010, 66/2011/

²²¹ Primera radi, postoje privredna društva u većinski privatnom vlasništvu koja zapošljavaju na desetine hiljada ljudi, te bi bilo koja povreda interesa takvog društva ili nepravilnost mogla ugroziti čitav socijalni sistem jedne države.

²²² Ignjatović Đ., *op.cit.*, Kriminalitet države, p. 26.

²²³ *Ibid.*, p. 27.

eksprijacija i tome slično.²²⁴ Organizovane kriminalne grupe koje su po pravilu uključene u ekonomski motivisane aktivnosti, nemaju preteranog interesa da učestvuju u nabrojanim politički orijentisanim aktivnostima države, osim ukoliko se ne radi o anganžmanu organizovanih kriminalnih grupa kao delu dogovora o saradnji i „cene“ koju one plaćaju državi zarad ostvarivanja svojih ekonomskih ciljeva i interesa.

Kada se korupciji posmatra u kontekstu veza i odnosa organizovanih kriminalnih grupa i državne vlasti, ona se smatra njihovom glavnom sponom i najpogodnijim načinom za povezivanje.²²⁵ Svojevremeno je čak, sudija američkog vrhovnog suda *Earl Warren* tvrdio da je korupcija osnova organizovanog kriminaliteta.²²⁶ U literaturi se čak navodi da organizovane kriminalne grupe koriste korupciju za direktno infiltriranje u političke institucije i sistem, i na taj način bivaju u mogućnosti da na državne funkcije postavljaju „svoje“ ljude.²²⁷ Ukoliko se pođe od hipoteze da organizovani kriminalitet u suštini žudi za monopolom, bez obzira da li se radilo o legalnom ili ilegalnom biznisu, kao i za „faktičkim imunitetom“ koji bi u osnovi imao za cilj da zaštiti članove podzemlja od krivičnog progona,²²⁸ jasno je da se ti ciljevi mogu ostvariti jedino uz „odobrenje“ subjekta koji na legalnoj osnovi uređuje kako privredne odnose i odnose na tržištu, tako i pravosuđe, a to je država. Prema tome, organizovani kriminalitet ne može da postoji bez korupcije²²⁹, budući da je za njega nužna povezanost sa državnim organima od kojih nastoji da obezbedi zaštitu i pomoć u vršenju svojih poslova, te se ona može smatrati inherentnim elementom delovanja organizovanih kriminalnih grupa, što ponajbolje odsljikava teza da je korupcija zapravo oblik organizovanog kriminaliteta.²³⁰ Sličnog stava su i pojedini domaći autori²³¹ koji u poglavlje svoje knjige u kojem pišu o pojavnim oblicima organizovanog kriminaliteta, svrstavaju i korupciju.

Korupcija se dakle, javlja kao svojevrsna „biznis ponuda“ učinjena onima koji se smatraju nosiocima javne vlasti i koji poseduju moć odlučivanja od strane organizovanih kriminalnih grupa. Ona je, stoga u mogućnosti da obezbedi interesnu sferu za obe strane

²²⁴ O'Brien M, Yar M., *Criminology – Key Concepts*, London, 2008., p. 159.

²²⁵ Bošković M., *op.cit.*, Organizovani kriminalitet –prvi deo, p. 64.

²²⁶ Newell J., *op.cit.*, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije, p. 29.

²²⁷ Muravska J., Hughes W., Pyman M., *Organised crime, corruption and the vulnerability of defence and security forces*, Transparency International UK, 2011., p. 7.

²²⁸ Rose-Ackerman S., *Corruption and Government: causes, consequences and reform*, Cambridge University Press, New York, 1999., p. 72.

²²⁹ Sa druge strane, korupcija može postojati i mimo delovanja organizovanih kriminalnih struktura i tada je ona najčešće administrativna, a prema podeli koja kao kriterijum uzima negativne efekte po društvo se može smatrati sitnom i srednjom.

²³⁰ Dimant E, Schulte T., Corruption: An Interdisciplinary Perspective, -in: *German Law Journal* , vol.17 no.1., 2016., p. 57.

²³¹ Vuković S., Radović N., *Prevenција organizovanog kriminala*, Dosije studijo, Beograd, 2012., p. 89.

koruptivnog odnosa, što ih čini zainteresovanim da korupcioni odnos produže u strogoj tajnosti, te ju je izuzetno teško otkriti, a još teže doći do bilo kakvog dokaznog materijala koji bi se mogao upotrebiti u sudskom postupku. Ta „biznis ponuda“ je najčešće plod jednog sistemskog odnosa, odnosno sistemske korupcije, a termin organizovana korupcija²³² za koju je karakteristična dobra organizovanost i osmišljenost “posla” i etimološki ukazuje da je organizovana korupcija najčešći *modus operandi* organizovanih kriminalnih grupa. *Roustam Kaliyev* otuda sa pravom primećuje da korupcija nije samo uzimanje i davanje mita koje šteti javnoj sferi, već jedna sistemska delatnost državnih organa i podzemlja.²³³

Peter Reuter sa pravom primećuje da predstavnike vlasti nije nimalo lako korumpirati, naročito ako se radi o funkcionerima na najvišim položajima,²³⁴ ukoliko postoji više državnih organa i instanci koje su zadužene za istu oblast i mogu je jednako kontrolisati po principu „*provere i ravnoteže*“. U tom slučaju bi se morali korumpirati svi ti organi, što je veliko ekonomsko opterećenje ili bi se morali korumpirati funkcioneri sa najvećim uticajem i moći odlučivanja. *Caramandi*, nekadašnji član Cosa Nostra-e i poznati pokajnik navodi da je glavni cilj grupe upravo obezbeđivanje saradnje i zaštite na najvišem političkom nivou.²³⁵ Ipak, funkcioneri sa najvećim prerogativama mogu zahtevati izuzetno velike ustupke da bi „progledali kroz prste“ ili na bilo koji drugi način omogućili nesmetano delovanje kriminalnih grupa što dovodi u pitanje ekonomsku isplativost korumpiranja iz perspektive organizovanih kriminalnih grupa. Zato će najveću zaštitu uvek imati grupe koje su najduže na „tržištu“ i čiji su poslovi dovoljno unosni da mogu odgovoriti korumpiranju na najvišem nivou. *Miće Bošković* još ističe da vezu sa državnim organima održavaju uglavnom najuticajni članovi kriminalne grupe, kao i da se na tom nivou prave planovi dok u realizaciji učestvuje niži ešalon,²³⁶ te je jako teško dokazati umešanost vrha vlasti i vrha kriminalne grupe u krivično delo.

Korupcija koja nastaje usled povezanosti nosioca vlasti sa organizovanim kriminalnim grupama se prema sistematici i klasifikaciji ustaljenoj u domaćoj i stranoj literaturi može okarakterisati kao *političko-ekonomska korupcija*²³⁷ koja se vrši sa dosluhom, uz izuzetno štetne efekte po društvo. U tom smislu, možemo reći da je korupcija koja predstavlja sponu organizovanih kriminalnih grupa i države, nužno ona koja se u nauci označava kao “kriminalna” korupcija koja je inkriminisana krivičnopravnim normama. Kako je pojam korupcije širi od

²³² Ćirić J. et al., *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 14.

²³³ Kaliyev R., *Russia's Organized Crime: A Typology, part I*, Euroasia Insight, 2002., p. 1.

²³⁴ Newell J., *op.cit.*, *Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije*, p. 28.

²³⁵ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 67.

²³⁶ Bošković M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – prvi deo*, p. 11.

²³⁷ Ćirić J. et al., *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 12.

pojma “kriminalne korupcije”,²³⁸ jasno je da ona obuhvata i tzv. “sitnu” ili “belu” korupciju koja svakako ne može na adekvatan način odgovoriti zahtevima nosilaca vlasti.

Najzad, teško je očekivati zauzimanje jasnog stava i jedinstvene strategije u borbi protiv korupcije na najvišem političkom nivou, kada ona još uvek izaziva oprečne reakcije i stanovišta kako među akademskim poslenicima, tako i u javnom diskursu uopšte. Otuda postoji znatan broj teoretičara, koji korupciju vide kao pozitivan fenomen pre svega sa ekonomsko-političkog aspekta. *Samuel Huntington* navodi da korupcija, kroz razne poslovne aranžmane omogućava pogodnosti grupama koje bi u suprotnom bile marginalizovane i otuđene od društva, upoređujući pri tom njenu društvenu funkcionalnost sa sprovođenjem reformi.²³⁹

Zanimljivu opservaciju o korupciji kao delotvornom leku za smanjenje poreske evazije dao je *Dilip Mookherjee*, koji ističe da mogućnost uzimanja mita snažno motiviše poreske inspektore da otkriju poreske obveznike koji pribegavaju evaziji, koja bi konsekventno postala i manje privlačan način za kršenje poreskih zakona.²⁴⁰

Često se u literaturi²⁴¹ navodi i primer Kine koju karakterišu i visok stepen korupcije, ali i visok stepen ekonomskog rasta i investicija.²⁴² Slično je i sa Hong Kongom i Singapurom, koji beleže znatne ekonomske uspehe, ali imaju i visoke indekse korupcije, ali i visoku stopu osuđujućih presuda zbog koruptivnih krivičnih dela. Interesantna je u tom smislu stav koji iznosi *Jens Andvig* kada kaže da takvo stanje stvari samo svedoči o rešenosti policije i organa pravosuđa da se sa korupcijom izbore. Nadalje, navodi se da korupcija može biti uspešno sredstvo za „borbu“ protiv birokratizma,²⁴³ pominje se čak i da korupcija humanizuje odnose građana prema javnim službenicima.²⁴⁴

Međutim, znatno je veći broj studija koje su nastojale da utvrde određene korelacije između korupcije i negativnih društvenih posledica. Primera radi, studija grupe profesora sa Harvarda utvrdila je da povećanje stepena korupcije za 1 poen dovodi do smanjenja direktnih stranih investicija za 16 procenata. Prethodno je uspostavljena skala vrednovanja korupcionih poena od 1 do 10. *Vito Tanzi* navodi istraživanje koje je došlo do rezultata da zemlje sa većim prisustvom koruptivnih odnosa, *ceteris paribus*, imaju manji udeo naplaćenih poreskih prihoda u

²³⁸ Jelačić M., Stajić Lj., Korupcija kao savremeni društveni problem, Organiozovani kriminalitet i korupcija – u: *Zbornik Srpskog udruženja za krivično pravo*, Kopaonik, 1996., p. 124.

²³⁹ Huntington S., *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, CT, 1968., p. 64.

²⁴⁰ Popović D, Ilić-Popov G., *op.cit.*, Poreska struktura i korupcija, p. 9.

²⁴¹ Ćirić J. *et al.*, *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 23.

²⁴² *Jovan Ćirić* međutim, ispravno primećuje da kada su u pitanju investitori, treba praviti razliku između postojanja korupcije i sigurnosti, budući da je sigurnost poslovanja ta koja je glavni cilj investitorima, pa makar ona bila postignuta i putem korupcije, koja prirodno mora biti u znatno manjem iznosu nego planirani profit.

²⁴³ Karklins R., *op.cit.*, *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima* p. 8.

²⁴⁴ Clark W. A., Soviet Official Corruption under Perestroika: A Balance Sheet – in: *Current Politics and Economics of Russia* vol. 2, no. 3, 1991., p. 209.

BDP.²⁴⁵ U literaturi se navodi i studija prema kojoj povećanje korupcije od samo jednog procenta dovodi do smanjenja ekonomskog rasta od 0,72 procenta.²⁴⁶ Primer Nigerije, u kojoj je ekonomski gubitak samo zbog korupcije u periodu od 1970-1999. iznosio 400 milijardi dolara,²⁴⁷ što u svojoj studiji ističe *Jovan Ćirić* sa grupom autora, ukazuje na to kako korumpirane vlasti sa svim negativnim posledicama koje takvo stanje stvari nosi (siromaštvo, odumiranje privrednih aktivnosti, pravosuđe koje ne funkcioniše) povoljno utiče na organizovani kriminalitet. Naime, u Nigeriji je poslednjih godina, organizovani kriminalitet u procvatu, i to u daleko većoj meri nego u ostalim afričkim državama.

Obavljanje „prljavih“ ili drugih važnih poslova za državu je čest oblik povezivanja koji ne mora nužno imati isključivo kriminalni motiv, ali posledice uglavnom bivaju štetne po društvo podrivajući njegov sistem na svim nivoima. On je najprimenjiviji za vreme ratova, drugih oružanih sukoba ili uopšte u situacijama diplomatskih tenzija kada se država služi subverzivnim aktivnostima za koje, najčešće angažuje svoje podzemlje koje za uzvrat očekuje i po pravilu dobija zaštitu nad svojim ilegalnim aktivnostima ili mogućnost infiltriranja u legalno poslovanje. Ovaj vid povezivanja države i kriminala naročito je bio aktuelan 70-tih godina XX veka u američkoj javnosti, što je izazvalo snažne reakcije opšte i stručne javnosti. Pritisak javnosti je bio takav da je direktoru FBI bilo naloženo od strane javnog tužioca da istraži veze mafije i državnih organa. Međutim rezultati te istrage nikada nisu bili predstavljeni javnosti.²⁴⁸

Ucena se, najzad, javlja kao naizgled isplativ način uticaja na nosioce vlasti, ali sa tom konstatacijom treba biti veoma obazriv, budući da ona ne podrazumeva zajednički interes, već korišćenje trenutne pozicije i stavljanja u izgled nanošenja štete po bilo kom osnovu. Iskustvo je pokazalo da se na taj način ne grade snažne „poslovne veze“ koje čine srž povezanosti organizovanog kriminaliteta i vlasti.

Stav koji državna vlast kao celina zauzima prema organizovanom kriminalitetu, govori o strategiji države prema organizovanom kriminalitetu i profilisanju veza koje sa „podzemljem“ pojedinačno uspostavljaju predstavnici državne vlasti i pripadnici političke elite. Dragan Simeunović²⁴⁹ klasifikuje ove odnose na sledeći način:

- Tolerancija

²⁴⁵ Tanzi V., Davoodi H.R., *Corruption, Growth, and Public Finances*, Working Paper182, International Monetary Fund, Washington, D.C., 2000., p. 473.

²⁴⁶ Mo H.P., *Corruption and economic Growth* –in: *Journal of Comparative Economics*, vol. 29 no. 1, 2001., p. 74.

²⁴⁷ Poređenja radi, u celoj podsaharskoj Africi je u kraćem vremenskom periodu od 1970-1996., zabeležen ekonomski gubitak od 187 milijardi dolara.

²⁴⁸ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 57.

²⁴⁹ Simeunović D., *op.cit.*, *Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država*, p. 164.

- Podsticanje i aktivno učestvovanje
- Selektivno suzbijanje

Tolerancija bi se u kontekstu ove teme mogla označiti kao ustaljena praksa postojanja „sporazuma o nenapadanju“ između države i mafije, što je po pravilu posledica obostrane koristi koja iz takvog „sporazuma“ proizlazi.

Kada je reč o podsticanju i aktivnom učestvovanju organizovanog kriminaliteta od strane države, pored nenapadanja kao prihvaćenog modela ponašanja, prisutan je veći stepen volje sa obe strane, da se stvori „kriminalna simbioza“ što državu i podzemlje neretko čini partnerima, a *Misha Glenny* u tom smislu ukazuje na navode evropskih i američkih policijskih službi koje su okarakterisale Gvineju Bisao kao prvu svetsku „narkodržavu“ čija je vlast potpuno na raspolaganju organizovanom kriminalitetu.²⁵⁰

Dogovor o aktivnoj saradnji dve strane uglavnom podrazumeva pomoć organizovanim kriminalnim grupama u uspostavljanju monopola u okviru delatnosti kojom ili kojima se bave, opstrukciju istražnih i sudskih postupaka, omogućavanje infiltracije u legalne privredne tokove. Sa druge strane, usluge koje vlast potražuje od mafije svode se na pomoć u zadržavanju vlasti po svaku cenu i obračun sa opozicijom.

Najzad, selektivno suzbijanje se javlja kao posledica racionalne odluke da se ne može sa svakom organizovanom grupom saradivati na jednak način, budući da je to i nemoguće ako se ima u vidu da je monopol jedan od glavnih strateških ciljeva organizovanih kriminalnih grupa, a cena saradnje sa svima na kriminalnom tržištu bi mogla biti previsoka.

6.1. Organizovani kriminalitet i lokalna vlast

Peter Reuter je isticao da je korumpiranje predstavnika lokalnih vlasti naročito moćno oružje organizovanih kriminalnih grupa.²⁵¹ Jedinice lokalne samouprave, poput gradova i opština su pod manjom „lupom“ šire javnosti, što podrazumeva i manji pritisak i otpor prema kriminalnoj delatnosti na nivou celog društva. Istina je da se u manjim sredinama „sve zna“, te se lakše i identifikuje bilo kakva povezanost lokalnih vlasti sa podzemljem, međutim, iskustvo pokazuje da je i pored toga, uzbuđivanje javnosti i zauzimanje konfrontirajućeg stava prema tome znatno otežano, najčešće zbog straha od odmazde. Zanimljivo je da se u uporednoj praksi

²⁵⁰ Dostupno na: <http://www.b92.net/mobilni/kultura/302203>, pristupljeno, 23.09.2017.

²⁵¹ Reuter P., *Methodological and Institutional Problems in Organized Crime Control*, National Institute of Justice Symposium Proceedings, 1987., p. 181.

mogu naći mišljenja da se pod terminom organizovani kriminalitet, u osnovi, podrazumeva delatnost onih grupa koje uspostave kontrolu nad organima lokalne vlasti.²⁵²

Socijalna sredina i ambijent koji vlada na lokalnom nivou pogoduju razvoju kriminalnih delatnosti iz više razloga. Tu na prvom mestu treba sagledati istorijsko-politički aspekt i odnos prema nacionalnoj politici i vlasti. Postojanje i razvoj organizovanih kriminalnih grupa i njihova povezanost i saradnja sa lokalnim organima vlasti se može smatrati i vidom bunta i odgovora politici koja se vodi prema jednom regionu, a koju lokalno stanovništvo doživljava kao štetnu, pre svega u socijalnom i ekonomskom smislu.²⁵³ Otuda je moguće da se poznati članovi podzemlja iz takvih sredina prepoznaju kao svojevrsni heroji, zaštitnici i investitori koji otimaju od onih koji imaju i ulažu u tu lokalnu sredinu, što bi se moglo nazvati sindromom *Robin Hood-a*. Na taj način slabi i neformalna, ali i formalna-lokalna socijalna kontrola prema organizovanom kriminalitetu u takvim sredinama, čije se kriminalne bande i ne doživljavaju kao takve. Nadalje, Poznavanje socijalnih prilika i mala sredina omogućavaju kriminalnoj organizaciji da lakše stupi u kontakt sa „pravom osobom“ iz vlasti, koji neretko može biti prožet i prijateljskim vezama.

Od izuzetne važnosti je i državno uređenje i pitanje postojanja decentralizacije i dekoncentracije vlasti, i to u funkcionalnom smislu bez naročitog osvrta na istorijske i društvene okolnosti u jedinicama lokalne samouprave. Veće nadležnosti i moć odlučivanja koja je delegirana jedinicama lokalne samouprave, logično povećava i mogućnost da se sve ono što je potrebno mafiji „završi“ na lokalnom nivou. Uspostavljanje i održavanje kontakata sa organima lokalne vlasti, posmatrano iz ugla mafije, upravo ima za cilj da omogući brzo i efikasno „poslovanje“ bez preteranog uznemiravanja šire javnosti i uključivanja nadležnih državnih organa. Postoji veliki broj kriminalnih aktivnosti koje se mogu kontinuirano obavljati uz spregu sa lokalnim organima vlasti, a praktično je to, makar i formalno, slučaj u većini današnjih demokratskih država. U pitanju su uglavnom zloupotrebe lokalnog budžeta i javnih nabavki koje se odnose na finansiranje lokalnih projekata i potreba. Budući da ti poslovi po pravilu ne privlače pažnju šire javnosti u jednom društvu i da je njihova priroda uglavnom lokalno-komunalnog karaktera, oni zaista mogu sačuvati svoje lokalne dimenzije, što se ne odražava na finansijsku korist koju oni generišu, već na uticaj neformalne socijalne kontrole i aktivnosti nadležnih organa države i pritisak javnog mnjenja.

²⁵² New Mexico's Governor's Organized Crime Prevention Commission 1973, p. 2-3.

²⁵³ Dobar primer za to bi mogao biti tradicionalan otpor koji Sicilijanci vekovima iskazuju prema italijanskoj vlasti.

Važno je istaći i da se na lokalnom nivou uz lokalno delovanje, organizovane kriminalne grupe formiraju, razvijaju i stiču poziciju koju potom mogu koristiti za širenje svojih delatnosti i uticaja na celu državu, ali i izvan nje. Teško je očekivati da bilo kakva kriminalna organizacija može na samom početku svog postojanja i delovanja računati na kontakte sa vrhom vlasti. Nove mafijaške organizacije na „kriminalnom tržištu“ moraju najpre steći reputaciju i realnu osnovu koja se ogleda u finansijskoj moći, brojnosti, razvijenoj poslovnoj mreži i tome slično ne bi li mogle da ponude svoje usluge najvišoj državnoj vlasti u zamenu za obezbeđivanje upliva na tržište cele zemlje, ali i izvan nje. Relativno nove kriminalne organizacije zato češće pribegavaju nasilju i zastrašivanju, nego drugim sofisticiranijim metodama u cilju ostvarivanja svog interesa.²⁵⁴

Kao dobar primer značaja uspostavljanja i održavanja dobrih poslovnih odnosa sa lokalnim organima vlasti, a naročito sudovima, mogla bi se navesti kolumbijska organizovana kriminalna grupa iz grada Kalija, čiji je vrh težio takvoj strategiji, pre nego razvijanju dobrih odnosa sa javnošću poput njima konkurentne grupe iz Medelina, predvođene čuvenim *Escobarom*. Kao rezultat toga, grupa iz Kalija je uspela da potisne *Escobar-ovu* grupa sa mesta najuticajnijeg svetskog narko-dilera.²⁵⁵ U italijanskoj parlamentarnoj praksi je, primera radi, zabeleženo da je do maja 2005. godine u proteklih 14 godina bilo raspušteno 135 gradskih veća, upravo zbog sumnji da je mafija duboko infiltrirana u gradske strukture.²⁵⁶ Primera radi, na predlog ministra unutrašnjih poslova Republike Italije, *Angelina Alfano*, 2015. raspušteno je veće okruga Ostia, na jugu Rima, takođe zbog sprege lokalnih vlasti sa mafijom, koja je potom svoj epilog dobila i na sudu.²⁵⁷ Godinu dana kasnije raspušteno je još nekoliko desetina gradskih veća iz istog razloga, što ukazuje do koje je mere problem mešanje mafije u poslove organa lokalne vlasti prisutan. Šta više, u Italiji je jula 1991. donesen Zakon koji je predviđao raspuštanje svih organa lokalne vlasti u koje su se infiltrirali mafijaši.²⁵⁸

Konačno, na primeru Holandije koja se već duže vreme smatra državom sa jednom od najmanjih stopa korupcije na svetu, može se videti da iako je nivo korupcije u sudstvu i u ministarstvima izrazito nizak, ona itekako postoji kada je reč o organima lokalne vlasti i administracije.²⁵⁹

²⁵⁴ Beare M., *Organized crime, critical reflections on transitional*, Gregory, 1998., p. 6.

²⁵⁵ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 109.

²⁵⁶ Newell J., *op.cit.*, *Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije*, p. 25.

²⁵⁷ Dostupno na: <https://www.thelocal.it/20150828/rome-district-council-dissolved-over-mafia-fears>, pristupljeno, 22.10.2017.

²⁵⁸ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 138.

²⁵⁹ Gounev P., Bezlov T., *op.cit.*, *The study to examine the links between organised Crime and Corruption*, p. 19.

6.2. Organizovani kriminalitet i međunarodne političke i druge institucije

Međunarodne političke i druge institucije se javljaju kao odraz potrebe za regulisanjem prekograničnih političkih, ekonomskih i kulturoloških odnosa i veza. Proces globalizacije vodio je i ka formiranju mnoštva političkih, privrednih i finansijskih institucija koje imaju nadležnost u više zemalja te se opravdano može postaviti pitanje kakav je odnos njihovih zvaničnika sa svetom kriminala. Ukoliko je saradnja nacionalnih vlasti i kriminalnih grupa postala toliko učestala pojava koja se negde i ukorenila u obrazac ponašanja u okviru jednog društva, nema naročitih razloga da suprotno bude i kada je reč o predstavnicima međunarodnih političkih institucija. Oni generišu veliku moć, a opseg nadležnosti i uticaja im omogućava da budu veoma primamljivi „partneri“ svim značajnim akterima na „kriminalnom tržištu“.

Predstavnik međunarodne institucije, za razliku od nosilaca vlasti na nacionalnom nivou, nije izložen tolikom pritisku javnog mnjenja društva gde kriminalna aktivnost ostvaruje najveće posledice, budući da je najčešći slučaj da se poslovi izmeštaju u zemlje marginalnog političkog i svakog drugog uticaja, gde se kao „izvođači radova“ angažuju domaći političari i predstavnici vlasti, koji snose, po pravilu i najveći rizik od otkrivanja kriminalnog poduhvata.

Treba istaći i mogućnost indirektnog uticaja na organizovane kriminalne grupe, budući da su međunarodne, pre svega političke institucije poput UN i EU te koje razvijaju platforme za borbu protiv organizovanog kriminaliteta koje kasnije preuzimaju države- članice tih institucija. Čak je i sam pravni pojam organizovanog kriminaliteta formulisan i razvijen na taj način, što je imalo velike implikacije na odnos pravosudnih organa, ali i društva prema tom fenomenu.

6.3. Odnos organizovanog kriminaliteta i nosilaca vlasti u funkcionalnom smislu

6.3.1 Organizovani kriminalitet i organi pravosuđa

Tradicionalno se smatra da je za jednu organizovanu kriminalnu grupu najvažnija zaštita pred pravosudnim organima. Međutim, postoje i istraživanja, poput onog koje je sprovedeno u okviru EU od strane Eurobarometra prema kojem se sudstvo smatra manje korumpiranim, nego što je to slučaj sa policijskim organima i administracijom.²⁶⁰ Ipak, tužilaštvo i sudstvo *de facto* nisu samostalne i nezavisne institucije i one su, kako je do sada iskustvo pokazalo, podložne mnogim uticajima. To je i više nego jasno, kada se imaju u vidu brojni nerazjašnjeni slučajevi i pravne anomalije koje prate istrage i sudske postupke, kao i pravne akte

²⁶⁰ Eurobarometer , *The Attitudes of europeans towards corruption*, 2009., p. 9.

koji se donose u okviru njih. Primer za to bi svakako mogla da bude jedna presuda doneta u Mađarskoj 2001. godine kojom je tada jedan uticajni političar oslobođen optužbi za podmićivanje u toku finansiranja kampanje uz obrazloženja da iako je došlo do podmićivanja, nije bilo moguće ustanoviti „društvenu opasnost“!²⁶¹

Najpre treba ukratko analizirati položaj sudija i tužilaca kao *par excellence* predstavnika organa pravosuđa. Iako je zakonski proklamovana nezavisnost²⁶² sudija, ona je u praksi teško ostvariva, a čini se da i pojedina zakonska rešenja idu na ruku takvom stanju stvari. Visoki savet sudstva u zakonodavstvu Republike Srbije, primera radi, ima veliku ulogu kako u postupku izbora u zvanje sudije, naročito nakon prvog, trogodišnjeg mandata, tako i u postupku razrešenja. Sa druge strane, u Visokom savetu se nalaze i ministar nadležan za pravosuđe, kao i predsednik odbora za pravosuđe Narodne skupštine, što je u literaturi često osporavano rešenje koje ugrožava princip trodome podele vlasti.

Kada je reč o tužilaštvima i tužiocima, u Republici Srbiji je zakonski proklamovana samostalnost u radu javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca, što je slučaj sa gotovo svim državama koje su se opredelile za model tužilačke istrage.²⁶³ Međutim, praksa je pokazala brojne vanpravne uticaje na njihov rad čemu obilato doprinose pojedina zakonska rešenja, kao što je slučaj i sa sudijama, što zapravo vodi ka visokom stepenu nesamostalnosti u radu tužilaca. Tako je u skladu sa zakonskim načelom nadređenosti višeg tužilaštva nižem i višeg tužioca nižem, moguće da viši javni tužilac izdaje nižem obavezna uputstva i smernice za rad, ostvaruje uvid u predmete nižih tužilaca, koristi princip devolucije i supstitucije i tako se direktno umeša u rad i predmete vođene od strane nižih tužilaca.

Jedna od mogućnosti za organizovane kriminalne grupe da izdejstvuju zaštitu od organa pravosuđa je da direktno sa sudijom ili tužiocem, po mogućstvu predsednikom suda ili javnim tužiocem stupe u kontakt i sarađuju u kontinuitetu na sistemski način, nudeći im najčešće materijalne pogodnosti u zamenu za donošenje „povoljnih“ odluka. O tome ponajbolje svedoči slučaj bivšeg predsednika Kasacionog suda Italije *Corrado Carnevale-a* koji je tokom 80-tih godina XX veka svojim presudama oslobađao mafijaše i generalno služio njihovom interesu.

²⁶¹ Karklins R., op.cit., Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima p. 110.

²⁶² Zakon o sudijama ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 58/2009 - odluka US, 104/2009, 101/2010, 8/2012 - odluka US, 121/2012, 124/2012 - odluka US, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 40/2015, 63/2015 - odluka US, 106/2015, 63/2016 - odluka US i 47/2017)

²⁶³ Zakon o javnom tužilaštvu ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 38/2012 - odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 106/2015 i 63/2016 - odluka US)

Motivi organizovanih kriminalnih struktura za ostvarivanje uticaja na sudske organe uglavnom se svode na: izbegavanje pritvora, opstrukciju istražnih radnji i sudskog postupka, dobijanje oslobađajuće presude uz ignorisanje utvrđenih dokaza i izricanje blažih sankcija.²⁶⁴

Međutim, čini se da je daleko češća situacija da sudije i tužioc i indirektno dobijaju „naloge“ osluškajući impulse nosilaca najviše izvršne vlasti koji po pravilu najpre jasno i demonstrativno zauzmu stav o krivici ili nevinosti pojedinih lica čije su aktivnosti predmet tužilačke ili sudijske aktivnosti, a potom kao po pravilu zaključuje sa ispraznim frazama poput *pozivanja nadležnih organa da rade svoje posao*, nakon što je poruka preko adekvatnih medija jasno poslata. U takvoj konstalaciji snaga se pravosuđe ispoljava kao puki izvođač radova i pomagač koji je dvostruko ucenjen, i od strane vlasti, ali i od starne podzemlja.

Postoje i mišljenja koja problematizuju negativni imidž organa pravosuđa koji je rasprostranjen u gotovo svim državama sveta i koja ističu da on odlučujuće štetno utiče na njih i da je, zapravo, on izvor svih koruptivnih radnji. Navodi se, tako da kada su ti organi u pitanju, 95% stvari koje valjano funkcionišu biva potisnuto, dok 5% onih koje ne funkcionišu biva pušteno u etar da formira sliku o kompletnom radu tužilaštava ili sudova.²⁶⁵ Stvoreno nepoverenje u pravosudne organe i njihovo nefunkcionisanje u smislu o kojem je prvi pisao *Diego Gambetta*, pogoduje razvoju delatnosti organizovanog kriminaliteta, ali omogućava nosiocima izvršne vlasti da manipulišu stanjem u njima. Oni, naime mogu na taj način prikrivati svoju umešanost u zajedničke kriminalne poduhvate zajedno sa mafijašima koji ne bivaju osuđivani, iako su dokazi protiv njih očigledni, a takvu situaciju pravdati korumpiranim i nesposobnim pravosuđem i problemima unutar njega koje oni, navodno nisu u stanju da reše, jer ne žele da krše princip nezavisnosti i podele grana vlasti. Tim se stvara svojevrsni „paravan efekat“.

6.3.2. Organizovani kriminalitet i organi javne uprave

Povezanost mafije sa organima javne uprave je široko rasprostranjena pojava zahvaljujući sve većem polju delovanja organizovanih kriminalnih grupa i aktivnostima kojima nastoje da dođu do profita koje pravno potpadaju pod ingerenciju konkretnog organa, a među njima su svakako za podzemlje najatraktivniji oni koji se bave poreskom i carinskom upravom, kao i deviznim i tržišnim poslovanjem. Prema dosadašnjem iskustvu mafija je najčešće bila zainteresovana za „kriminalne transakcije“ oko nameštanja tendera, utvrđivanja kvota kod uvoza i izvoza i poreske malverzacije kod organa poreske uprave.

²⁶⁴ Gounev P., Bezlov T., *op.cit.*, *Examine the links between organised Crime and Corruption*, p. 104.

²⁶⁵ Čirić J. et al., *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 53.

Veze se uspostavljaju kako sa starešinama upravnih organa, tako i sa službenicima koji čine činovnički aparat i nemaju moć odlučivanja, ali mogu biti od velike koristi zahvaljujući prirodi poslova koje obavljaju. Najčešće će finansijski moćne kriminalne organizacije nastojati da pridobiju rukovodioce organa i time obezbede najveći stepen efikasnosti u ostvarivanju svojih ciljeva, međutim to iziskuje znatne rizike i resurse, po pravilu finansijske. Tako se u Paragvaju za vreme predsedničkog mandata *Stroessner-a* korupcija kretala između 10 i 20 odsto od cene određenog posla kada se zaštita za taj posao obezbeđuje na samom vrhu. U Indoneziji je tokom 70-tih godina XX veka takođe, procenat „koruptivnog poreza“ iznosio oko 20 odsto od vrednosti posla. Postoje podaci da je nekadašnji predsednik Južne Koreje za pojedine poslove naplaćivao i do \$300 000 USD. Navodi se da je posao izgradnje Terminala 2 na čuvenom frankfurtskom aerodromu nemačkim vlastima plaćena i do 30 odsto vrednosti ukupnog posla, dok su pripadnici službi unutrašnjih poslova Francuske takođe otkrili korupcionašku aferu i spregu sa mafijom oko kupovine računara za pojedine državne organe, što je podrazumevalo milionske iznose.²⁶⁶

Najzad, povezanost sa organima uprave ne pruža konačnu zaštitu kakvu je u stanju da pruži sudstvo, ali može obezbediti vrlo efikasno poslovanje.

6.3.3 Organizovani kriminalitet i policijske strukture

Povezanost i umešanost policije u aktivnosti podzemlja izaziva najveću pažnju stručne literature, ali i opšte javnosti, što je i prirodno ako se ima u vidu da je upravo policija percipirana kao element koji treba da se u prvim redovima bori protiv kriminaliteta i sledstveno tome biva u najčešćem kontaktu sa svetom kriminala, a to se posebno odnosi na pojedine sektore koji se bave suzbijanjem organizovanog kriminaliteta i sličnih teških oblika vršenja krivičnih dela.²⁶⁷

O razmerama umešanosti policije u kriminalne aktivnosti postoje podaci i svedočenja iz svih krajeva sveta, bez obzira na državno uređenje, kulturni obrazac, ekonomsku situaciju, vremenski period ili tome slično, te je opravdano možemo smatrati svojevrsnom društvenom aksiomskom činjenicom. Treba u tom smislu navesti nedavnu konferenciju koju je održao javni tužilac u Dominikanskoj Republici, gde je zvanično izneo podatak da je policija involvirana u 90% slučajeva vršenja krivičnih dela u okviru organizovanih kriminalnih grupa.²⁶⁸

Načini na koje policija može pomagati aktivnost organizovanih kriminalnih grupa su praktično neograničeni, ali se oni u suštini svode namerno ne prikupljanje ili uništavanje i

²⁶⁶ Rose-Ackerman S., *op.cit.*, *Corruption and Government: causes, consequences and reform*, p. 46-52.

²⁶⁷ Newburn T., *Understanding and preventing, police corruption: lessons from the literature: Policing and Reducing Crime Unit - Research, Development and Statistics Directorate*, 1999., p. 67.

²⁶⁸ Dostupno na: <https://www.insightcrime.org/news/brief/90-percent-police-organized-crime-dominican-republic/>, pristupljeno, 26.10.2017.

sakrivanje dokaza, budući da je policija ta koja operativno sprovodi istragu kojom formalno rukovodi tužilaštvo. To se uglavnom postiže koruptivnim metodama, gde je kako se u literaturi²⁶⁹ navodi, optimalno korumpirati tzv. „srednji ešalon“ pripadnika policije koji je u mogućnosti da izdaje određena naređenja, ali i da ih operativno sprovodi ili nadzire njihovo sprovođenje. Konkretno se radi o odavanju određenih poverljivih informacija koje bi mogle biti od značaja za aktivnost mafijaša, preusmeravanje patrolnih službi i pomeranje fokusa rada i istrage, lažiranju zapisnika, sakrivanju dokaza i tome slično. Informacije do kojih tokom svojih operativnih delatnosti dolazi policija se često mogu upotrebiti za ucenjivanje najviših nosilaca vlasti i takve informacije su posebno vrednovane među članovima podzemlja.

Često se policijske snage koriste i za selektivni progon konkurentske kriminalne organizacije sa ciljem njene eliminacije sa kriminalnog tržišta, što donosi korist i policiji, ali i vrhu vlasti, jer bi se to prikazalo kao pozitivan rezultati iskorak u borbi protiv organizovanog kriminaliteta i time zadržao i uvećao politički rejting. Ipak, ne treba zaboraviti ni činjenicu i da policija i tajne službe često iniciraju veze sa podzemljem u cilju dobijanja neophodnih operativnih saznanja i informacija, nudeći za uzvrat kooperativnim članovima podzemlja uživanje određenog stepena tolerancije prema njihovim kriminalnim radnjama.²⁷⁰ Važno je u kontekstu odnosa policije i organizovanog kriminaliteta primetiti i da su među članovima organizovanih kriminalnih grupa često nalaze i bivši policajci, usled svog operativnog iskustva, ali i dobrih kontakata u policiji, što grupi može biti od velike koristi.

Naročito treba naglasiti značaj policijskih izveštaja za formiranje svesti o postojanju organizovanog kriminaliteta u jednoj državi i njegovima razmerama. Na osnovu tih izveštaja se kasnije razvijaju strategije za suzbijanje organizovanog kriminaliteta, artikuliše oštrica formalne socijalne kontrole, a ponekad i kreira pravna definicija organizovanog kriminaliteta i organizovanih kriminalnih grupa kao pojmova. Tako je FBI nekoliko puta nametao svoje viđenje odnosnog fenomena, koje je sakrivalo ili isticalo pojedine okolnosti u zavisnosti od potreba, a slično je bilo i u Nemačkoj praksi. Naime, 1991. godine, Savezna Policija Nemačke (*nem. Bundeskriminalamt, BKA*), je na osnovu izveštaja analizirala prisutnost elemenata iz definicije organizovanog kriminaliteta i konstatovao da je od svih elemenata predložene definicije najmanje bila identifikovana povezanost i ostvarivanje uticaja na politiku, upravu i pravosuđe.²⁷¹ Reakcija mnogih upućenih u materiju, koja je potom usledila, uglavnom je ovaj poduhvat

²⁶⁹ Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 57.

²⁷⁰ Simeunović D., *op.cit.*, *Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država*, p. 160.

²⁷¹ Lukić N., *op.cit.*, *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta – Komparativni pristup*, p. 31.

policije označila kao pokušaj da se organizovanom kriminalitetu otrgne suštinsko obeležje, ali i da se time smanji pritisak javnog mnjenja na nosioce vlasti.

Konačno, praksa pokazuje da je policija najčešće povezana za organizacijama mafijaškog tipa i delatnostima koje se tradicionalno vezuju za njih, poput krijumčarenja, dilovanja, iznuda, ucena.

7. Odnos društva i vlasti prema organizovanom kriminalitetu

Organizovani kriminalitet, makar onaj koji se u literaturi označava kao sindikalizovani, ne bi ni mogao da postoji da u društvu nema potreba za robom i uslugama koje on obezbeđuje na crnom tržištu. Na tragu te ideje je i pristup *Diega Gambette* koji organizovani kriminalitet u osnovi tretira kao element koji je u stanju da građanima obezbedi sve ono što državni organi i institucije nisu i to na brži i efikasniji način, s tim što se, gotovo po pravilu zanemaruju cena i uslovi takvog oslanjanja na ilegalnu strukturu. U tom smislu se može zaključiti da organizovani kriminalitet podrazumeva vrlo konkretan interes koji je u stanju da obezbedi kooperativnom pojedincu, bio on običan građanin ili nosilac državne vlasti, te je on najčešće sklon da zanemari apstraktne i opšte interese poput vladavine prava, pravne države, demokratičnosti društva, slobodnog tržišta, slobodne konkurencije i sličnih vrednosti koje organizovani kriminalitet, posebno u sprezi sa vlašću obilato ugrožava. To se najbolje može predstaviti dobro poznatom maksimumom „*znam da je loše, ali od toga živim*“.

S pravom se, dakle ističe i da organizovani kriminalitet ne bi mogao da postoji i da se razvija da formalni i neformalni oblik socijalne kontrole ispoljava nulti stepen tolerancije prema njemu. Na to ukazuje i težnja svih značajnijih kriminalnih organizacija da u narodu stvore što pozitivniju sliku o sebi i predstave se kao spasiooci, borci protiv trulog sistema, mecene ili uspešni preduzetnici, poslovni ljudi ili investitori i što je najvažnije, kao ljudi od časti i poštovanja. Otuda istoriji nije nepoznato da su kriminalci i mafijaši bivali osnivači škola i univerziteta, fondacija „humanitarnog“ karaktera, sponzori umetnosti i javnih radova i tome slično. Najbolji primer za to svakako je *Escobar* koji je umeo da koketira sa narodom na izuzetan način deleći siromašnima hranu, odeću, gradeći kuće, čak i pomažući lokalni fudbalski klub, što je u zemljama Latinske Amerike posebno cenjeno.²⁷²

Kako organizovani kriminalitet ne može adekvatno postojati i funkcionisati bez određenog oblika povezanosti sa državom, ona se u narodu doživljava kao normalna stvar i deo društvenog sistema. Takvom stanju stvari doprinose i brojne afere i izneti podaci o povezanosti političara sa svetom kriminala i njihovim aktivnostima, koje nikada nisu dobile sudski epilog, niti adekvatnu reakciju nadležnih organa, što skida veo ekskluzivnosti i svojevrsnog društvenog skandala sa ovakve sprege i doprinosi da se ona u narodu zaista shvati kao način na koji sistem funkcioniše. Mnoge psihološke i sociološke studije su došle do zaključka da velika većina društva nije za nagle, radikalne i korenite promene koje podrazumevaju velike rizike, društvene potrese, promenu društvenih struktura i uopšte rutinu života, a što je neophodno da bi se

²⁷² Ignjatović Đ., Škulić M., *op.cit.*, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, p. 108.

organizovani kriminalitet i njegova povezanost sa državom sveo na društveno prihvatljivu meru. Takvo stanje stvari generiše opštu apatiju i nedostatak bilo kakve reakcije, čak i prema najočiglednijim oblicima sprege mafije i vlasti. Eventualno krupni, tektonski potresi u političkom životu društva, kao što je kod nas bio slučaj sa ubistvom premijera *Dinđića*, mogu uzburkati „mirno more“. Međutim, tada na scenu stupaju moralna i politička panika koje zamagljuje racionalnu svest i mogu voditi ka ekstremnim situacijama koje ne doprinose popravljaju postojećeg stanja. U pomenutom slučaju, kod nas je nakon atentata bilo uhapšeno oko 12.000 ljudi, a mnogi među njima neosnovano, što je državu nakon donošenja strazburških presuda koštalo mnogo, a čini se da mafija nije iskorenjena kao ni njena sprega sa organima vlasti, već se može reći da su se samo promenili akteri, dok je sistem u najvećoj meri ostao nepromenjen. Na to, u nešto pesimističnijem tonu, upozorava i *Ernesto Savona* ističući da nema naznaka da će korupcija nosilaca vlasti i njihovo povezivanje sa kriminalnim strukturama ikada biti prevaziđena, budući da će novi akteri „simbiotičke veze“ učiti na greškama svojih prethodnika i uvek biti sa korak ispred organa formalne represije.²⁷³

Odnos društva prema organizovanom kriminalitetu je neophodno razmotriti i u svetlu aktuelno dominantnog društvenog modela koji je oblikovan posredstvom globalizma, kapitalizma i neoliberalizma. On kao jedan od glavnih ciljeva postavlja sticanje profita i društveni uspeh meri materijalnim statusom i profitabilnošću,²⁷⁴ pored formalno proklamovanih ljudskih prava i ostalih društvenih vrednosti. Otuda su, naročito među mladima, danas prihvaćeni i prepoznati kao uspešni, članovi društva koji do profita, a time i luksuznog života dolaze preko reda i na zaobilazan način, bez preteranog osvrta na moral i društvene norme. Oni se označavaju kao sposobni pojedinci, koji su ostvarili ono što se percipira kao uspeh mimo „dosadnih“ društvenih kanala poput obrazovanja, stručnosti i rada što iziskuje veliki napor, predanost i vreme.²⁷⁵

Brojna su istraživanja koja idu u prilog iznetoj tezi, pa se tako u jednom od njih konstatuje da čak 94% srednjoškolaca u Srbiji pokazuje svoj krajnje utilitartistički i individualistički pristup navodeći da je za njih najprimamljiviji model „društvenog junaka“ koji dobro zarađuje i ima potpunu materijalnu sigurnost,²⁷⁶ dok se u drugom navodi da je najprihvaćeniji model ponašanja među učenicima onaj koji obezbeđuje hedonizam i materijalnu

²⁷³ Savona E., *Beyond Criminal Law Devising Anticorruption Policies: Lessons from the Italian Experience*, University of Trento, 1995., p. 34.

²⁷⁴ Na ovom mestu treba napraviti ogradu i reći da nije tačno da je profit jedina vrednost i da se čitavo društvo pretvorilo u „lovce na novac“ bez osvrta na prosocijalne vrednosti i moralna načela. Međutim, težnja ka materijalnom ima najagresivniju propagandu koja je odavno urodila plodom u bogatim kapitalističkim sistemima, koja je počela da doživljava uspeh u siromašnim i ekonomski nestabilnim društvima.

²⁷⁵ Otuda i ne treba da čude situacije poput one kada je u najprometnijoj beogradskoj ulici na desetine mališana prilazilo poznatom i osuđivanom kriminalcu Kristijanu Goluboviću, tražeći mu autogram i fotografiju.

²⁷⁶ Ćirić J. et al., *op.cit.*, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, p. 58.

sigurnost, dok je zalaganje za ostvarivanje društvenih ciljeva i ideala najmanje vrednovano prema tom istraživanju.²⁷⁷ Iako se istraživači slažu u stavu da je do dominacije materijalne i individualističke orijentacije došlo u protekle dve decenije, istraživanje koje je i pre tog perioda sprovedeno u Rusiji pokazuje da više od četvrtine sedamnaestogodišnjaka smatra da se može kršiti zakon da bi se zaradio novac,²⁷⁸ što ukazuje da se takav stav ne mora nužno vezivati za današnje kapitalističke i globalističke prilike, premda on u njima najviše i najlakše dolazi do izražaja.

Sa druge strane, među političarima kao nosiocima državne vlasti, neretko vlada stav da im druženje sa kriminalcima i održavanje prijateljskih i bliskih veza sa svetom kriminala doprinosi jačanju njihovog imidža²⁷⁹ koji treba da izazove strahopoštovanje kako među građanima, tako i među političkom konkurencijom i ukaže da bi najbolje bilo ne remetiti ih u ostvarivanju interesa. Čak je čest i paradoksalan slučaj da se političari prema stavu naroda ocenjuju kao sposobni ukoliko imaju kontakte sa podzemljem i umeju da „plivaju“ i u tim vodama. Još je više zabrinjavajuće što društvo, kako *Dragan Simeunović* navodi, ne toleriše organizovani kriminalitet isključivo zbog svoje nemoći, već zato što mu se potajno divi.²⁸⁰

Odavno je poznato da takve akcije gotovo po pravilu rezultiraju hapšenjem „najsitnijih igrača“ i na taj način predstavljaju mrežu za hvatanje malih, a propuštanje krupnih riba. Tako se stvara slika da je borba protiv organizovanog kriminaliteta u jeku, a zapravo se radi o selektivnom progonu i krčenju prostora za „odabrane“ kriminalne strukture bliske državi i odvlačenju pažnje od aktivnosti ozbiljnih kriminalnih grupacija, koje na miru mogu sprovoditi svoje kriminalne aktivnosti.

Ne bi bilo potpuno netačno ni konstatovati da državna vlast, u izvesnoj meri, i priželjkuje prisustvo organizovanih kriminalnih grupa, odnosno njihovih usluga i „prljavog novca“. Dobar primer za to su tzv. „*offshore*“ države, koje propisuje takve uslove poslovanja i novčanih transakcija koji nužno dovode do razvoja i akumuliranja organizovanih kriminalnih grupa, ali to rade svesno, jer na taj način i obezbeđuju deo novca koje će iskoristiti za svoje potrebe.

Najzad, ne treba ignorisati ni veliki uticaj mas-medija na formiranje slike o organizovanom kriminalitetu i činjenicu da su slobodni mediji sa mogućnošću necenzurisanog i nenaručenog izveštavanja prava retkost. Pored toga što su organizovane kriminalne grupe i njihove aktivnosti predmet vesti i redovnih i vanrednih konferencija, one su prečesto i predmet

²⁷⁷ Joksimović S., *Struktura i korelati vrednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika –u: Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Beograd, 2001., p. 112.

²⁷⁸ Mitrović M., Bovan S., *op.cit.*, *Osnovi sociologije prava*, p. 134.

²⁷⁹ Simeunović D., *op.cit.*, *Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država*, p. 160.

²⁸⁰ *Ibid.*, p. 170.

umetničkog doživljaja²⁸¹ u vidu knjiga, filmova, televizijskih serijala koje su u stanju da snažnije oblikuju shvatanja javnog mnjenja o određenom fenomenu zahvaljujući „pitkom“ načinu prenošenja sadržaja. Oni su uglavnom mafiju prikazivali u svetlu mističnosti, intrigantnosti i glamura, a mafijaše kao sposobne, odvažne, hrabre, časne i šarmantne, ali i ljude iz naroda koji imaju svoje probleme i strahove. U tu svrhu su za uloge ogrezlih kriminalaca i mafijaša bivali angažovani najbolji glumci koji su bili skupo plaćeni.

U naučnim krugovima se vodila debata, koja je još uvek aktuelna, o tome da li medijska deskripcija mafije i njenih aktivnosti odgovara realnosti. Čini se da je možda i najbolji odgovor na to pitanje ponudio *John Dickie* ističući da bi bilo licemerno i netačno zaključiti da je medijska predstava o mafiji lažna i pogrešna, već da je ona jednostavno stilizovana,²⁸² što na određeni način ide u prilog i samim medijima, ali i političarima i podzemlju i njihovoj interesnoj sferi.

Treba naglasiti da ambijentu sprege politike i kriminala najbolje pogoduje atmosfera moralne panike proistekle iz jedne opšte ugroženosti, nepoverenja, nesigurnosti, međusobnog napadanja i optuživanja političara i političkih stranaka. Na taj način se u društvu stiče utisak da je svaka borba uzaludna i da ne postoje niti vrednosti, niti institucije ili pojedinci koji mogu biti stožeri te borbe. Jednostavno „*kada je kriminal sve, onda kriminal nije ništa*“.²⁸³

²⁸¹ Ivanović M., *Mediji i Droga – u: Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu*, godina Vol. XXXII/, Beograd, 2013., p. 140.

²⁸² Dicke J., *Cosa Nostra: A History of the Sicilian Mafia*, Hodder and Stoughton, London, 2004., p. 9.

²⁸³ Simeunović D., *op.cit.*, Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država“, p. 167.

8. Zaključak

Povezanost sa predstavnicima vlasti treba shvatiti kao suštinski bitan element u definisanju pojma organizovanog kriminaliteta, budući da on ne može ostvariti svoje ciljeve ukoliko nije funkcionalno povezan sa državnom strukturom. Otuda bi se moglo reći da se pojam „organizovani“ odnosi ne samo na hijerarhijski ustrojenu grupu koja na organizovan način vrši zločine, već i na organizovano i sistemsko obezbeđivanje saradnje sa državom i njenu zaštitu. Sa druge strane, vlast je, takođe zainteresovana da iskoristi potencijal organizovanih kriminalnih grupa za svoje potrebe, koje su u velikom broju slučajeva kriminalne i odnose se na sticanje imovinske i druge koristi bez obzira na to da li sa mafijom saraduje nekoliko državnih funkcionera i službenika ili je ta saradnja plod šire političke orijentacije države. Međutim, važno je imati u vidu da vlast kao subjekt koji teži tome da u određenoj meri utiče na sve društvene tokove i odnose, mora dolaziti u kontakt sa organizovanim kriminalitetom kao društvenom činjenicom i nastojati da ga, donekle „stavi pod svoju kontrolu“, budući da je među stručnom javnošću nepodeljen stav da se on ne može do kraja iskoreniti kada jednom postane deo društva. U tom smislu, uspostavljanje i održavanje veza i kontakata ne mora nužno biti inicirano kriminalnom težnjom ka sticanju profita, već ostvarivanjem kakvog državnog interesa na efikasniji način. To može podrazumevati i razvojna ulaganja u siromašne regione kao vid vođenja socijalne politike, što je primera radi, bio slučaj sa usvajanjem čuvenog Zakona „*Pio la Tore*“. Takođe, konstatujući nemogućnost potpunog uništenja mafije kada se jednom pojavi, države se često odlučuju da daju podršku jednoj, po pravilu najmoćnijoj grupi, koja bi istisnula ostale sa kriminalnog tržišta, a njoj bi potom bilo omogućeno da se infiltrira i integriše u legalan politički život.

Međutim, ovakav pristup se sa pravom može označiti kao „hod po tankoj žici“ koji se uglavnom završi prekoračenjem crvene linije i dopuštanjem podzemlju da ovlada društvom, te se često stiče utisak da mafija počinje da koristi državu, a ne država mafiju. Sa druge strane, takvo stanje stvari može uticati na društvenu percepciju i legitimitet odnosa države i mafije.

Istorijski razvoj uspostavljanja veza između kriminala i države išao je od posebne potkulture suprotne svemu onome što je ona promovisala, uz oslanjanje na pojedinačne slučajeve korupcije i drugih načina povezivanja, sve do integracije u redovne političke i privredne tokove i uspostavljanja sistemskih veza sa nosiocima javnih ovlašćenja i formalnim donosiocima odluka. Nekoliko je modaliteta za uspostavljanje kooperativnog odnosa, a među njima se izdvaja korupcija praćena „džentlmenkim sporazumom“ o ćutanju, kao jedna vrsta „poslovnog poduhvata“ od kojeg obe strane imaju dugoročnu korist.

Glavne karakteristike organizovanog kriminaliteta ukazuju da on počiva na uspostavljanju kooperativnog i „poslovnog” odnosa sa državom i njenom političkom elitom. Međutim, kao što on svoje ciljeve teško može ostvariti bez učešća državnih struktura, tako i one pronalaze svoj interes u povezivanju sa kriminalom. Razlozi povezivanja leže u pragmatičnosti, a ne u etici i osećanju lojalnosti ili odgovornosti jednih prema drugima. Odnos u koji ulaze organizovane kriminalne grupe i država sa svojom političkom elitom zapravo predstavlja tržišnu razmenu komparativnih prednosti i resursa. U osnovi se radi o javnom ovlašćenju i mogućnosti njegove zloupotrebe, što država i nosioci državne vlasti nude kriminalnim strukturama u zamenu za novac ili druge usluge koje one mogu državi da pruže.

Kriminalna integracija mafije i države i njenih predstavnika je krajnje kompleksan fenomen koji ima različite fenomenološke komponente. Na jednoj strani spektra povezanosti je odsustvo stvarne volje da se organizovani kriminalitet suzbije, što se manifestuje u vidu tolerisanja, odobravanja i eventualno određene pomoći i zaštite aktivnosti grupe. Na drugoj strani, organizovani kriminalni entiteti bivaju značajno potpomognuti od strane države ili čak njihovo formiranje država na neki način inicirana. Konačno, važno je istaći da kriminalne grupe uspostavljaju veze sa predstavnicima državne vlasti na dva nivoa. Prva relacija jeste povezivanje sa određenim pojedincem ili pojedincima iz vlasti, mimo šire političke strategije koja podrazumeva spregu i sa kriminalom u konkretnom pitanju ili uopšte. Tada je interes predstavnika države privatan i po pravilu je materijalne prirode. Međutim, drugi nivo povezivanja kriminala sa državom podrazumeva da ono može vršiti i u okviru svesnog optiranja vlasti za postizanje „dogovora“ sa organizovanim kriminalnim grupama, i to iz razloga koji mogu biti krajnje diskutabilni sa stanovišta moralne, političke i ekonomske opravdanosti.

Pri određivanju uslova za nastanak i razvoj organizovanih kriminalnih grupa, kao i njihove povezanosti sa nosiocima vlasti, valja koristiti multikauzalni pristup, ali uz akcenat na društvene faktore i to pre svega ekonomske, kulturološke, pravne i političke. Prva grupa je važna ukoliko se ima u vidu da je organizovani kriminalitet podvrsta imovinskog kriminaliteta odnosno da je sticanje profita njegov prevashodni cilj. Iako postoje studije koje su dolazile i do nešto drugačijih zaključaka, različite ekonomske deprivacije su najčešći uzrok nastanka organizovanog kriminaliteta i njegov pokretač. Kulturološka predispozicija društva u velikoj meri utiče na stav koji će u zajednici biti zauzet prema organizovanom kriminalitetu. Ne treba smetnuti sa uma da niti jedan sistem, koliko god on nije bi dobro organizovan, ne može da preživi ukoliko nema bilo kakvo, direktno ili indirektno, uporište u narodu. Otuda je jasno da vezu između organizovanog kriminaliteta i vlasti u najvećoj meri definiše dominantan stav javnog mnjenja. Tamo gde je društvo tolerantno i kooperativno prema organizovanom kriminalitetu, veza mafije i vlasti

postaje gotovo legitimna, a ako se pažljivo analiziraju pojedina zakonska rešenja, može se reći i gotovo legalna.

U današnje vreme na to utiču i mediji koji učestvuju u kulturnom životu društva i donekle ga i formiraju. U uslovima tržišnog kapitalizma objektivno istraživačko novinarstvo teško opstaje, a mediji su sve češće prinuđeni da osluškuju želje onih koji imaju novac i moć odlučivanja. Otuda vrlo često čine treći šraf sprege organizovanog kriminaliteta i nosilaca državne vlasti praveći od nje neku vrstu trougla koji se može označiti kao „Bermudski“. Oni imaju vrlo jasne i definisane zadatke, a svi oni se generalno svode na to da treba učiniti da društvo „ogugla“ na kriminal i njegovu povezanost sa državom i da oštrica neformalne socijalne kontrole otupi do te mere da više ne bude u stanju da ugrožava interese mafije. To se najčešće postiže konstantnim produkovanjem afera, gde se mnogi predstavnici vlasti optužuju za saradnju sa „podzemljem“, a italijanski stručnjak *Ernesto Savona* to konstatuje rečenicom: „Što smo više krivi, to smo manje vidljivi.“.

Ne može se uzeti kao potpuno ispravna tvrdnja da organizovani kriminalitet može da postoji i prosperira isključivo u demokratskim sistemima, iako su demokratija i slobodno tržište daleko pogodnije tle za njegov razvoj. Naime, fenomen organizovanog kriminaliteta je bio prisutan i u ranijim autoritarnim režimima, kao i u malobrojnim današnjim, koje i formalno možemo označiti kao takve. Važno je napomenuti da, iako danas velika većina država pledira za demokratski poredak i sebe u očima javnosti predstavlja na taj način, zapravo se u ogromnom broju slučajeva radi o upravljanju državom na jedan krajnje autoritaran način. U svakom slučaju, neuređene i slabe države u smislu organizovanja političkog, privrednog i kulturnog života naročito su podložne uspostavljanju veza između mafije i vlasti. Takva država uglavnom ne može da zadovolji potrebe svojih građana, te oni postaju motivisani da se obrate paralelnoj strukturi moći i sistemu kakav je organizovani kriminalitet. On se u takvoj situaciji ispoljava kao posrednik između građana i države ili kao njena „funkcionalna dopuna“. Na taj način on nailazi na odobravanje i građana koji često optiraju da svoje interese ostvaruju posredstvom organizovanih kriminalnih grupa koje to naplaćuju u zavisnosti od svojih trenutnih potreba. Time one, ne samo da stiču enormno bogatstvo koje kasnije mogu koristiti u svom poslovanju, već i dobijaju uporište u narodu, što borbu protiv organizovanog kriminaliteta čini „Sizifovim poslom“.

Konačno, kao što je *Paolo Borsellino* svojevremeno rekao: „država i mafija su dve sile na istoj teritoriji i kada međusobno vode rat i kada postignu dogovor“. Shvaćene na ovaj način, one predstavljaju dva paralelna sistema, a kada oni postignu neku vrstu dogovora o saradnji ili

nenapadanju, za očekivati je da će i on biti sistemskog karaktera, a ređe *ad hoc* aranžman „slobodnih strelaca“.

LITERATURA

1. Abadinski H. /1990/, *Organized Crime , Third Edition*, Nelson-Hall, Chicago.
2. Abadinsky H. /1981/, *Organized Crime*, Boston.
3. Abadinsky H. /2016/, *Organized Crime, Eleventh Edition*, Cengage Learning, Boston.
4. Albanese J. /2000/, The Causes of Organized Crime – Do Criminals Organize Around Opportunities for Crime or Do Criminal Opportunities Create New Offenders ?, -in: *Journal of Contemporary Justice*, Vol. 16 No. 4, 409-423, Virginia Commonwealth University.
5. Alston R. /1995/, *Soldier and Society in Roman Egypt: A Social History*, Routledge, London.
6. Anderson A. /1995/, Organised crime, mafia and governments –in: *The Economics of Organised crime*, (Fiorentini G., Peltzman S.,ed.), 33-54, Cambridge University Press.
7. Atanacković D. /1981/, *Krivično pravo – posebni deo, treće izdanje*, Privredna štampa, Beograd.
8. Beare M. /1997/, Corruption and Organized Crime: Lessons from History -in: *Crime, Law and Social Change*, 28.2, 155-172.
9. Beare M. /1998/, *Organized crime, critical reflections on transitional*, Gregory.
10. Begović B. /2010/, Ekonomska teorija generalne prevencije: osnovna pitanja –u: *CRIMEN* vol. 2, br. 1, 50-65., (Stojanović Z., ur.) Beograd.
11. Bošković M. /1998/, *Organizovani kriminalitet –prvi deo-*, Policijska akademija, Beograd.
12. Bulatović A. /2008/, Difuzija kriminala „belog okovratnika“ u tranzicionim okolnostima: osiguravajuća društva i organizovani kriminal – u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu*, godina XXXII/ broj 1-2/ 2008, 171-183, Beograd.
13. Bulatović A. /2016/, *Ljudska prava u savremenoj politici borbe protiv transnacionalnog organizovanog kriminala – doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
14. Bull M., Newell J. /2005/, *Italian Politics: Democracy under Duress*, Cambridge Polity Press.
15. Chambliss W. /1989/, *State –organized crime – The American Society of Criminology*, 1988 Presidential Adress, Criminology, no. 2.
16. Clark W. A. /1991/, Soviet Official Corruption under Perestroika: A Balance Sheet – in: *Current Politics and Economics of Russia* vol. 2, no. 3.
17. Cressey R. D. /1969/, *Theft of the Nation: The Structure and Operations of Organized Crime in America*, New York.
18. Cressey R. D. /1972/, *Criminal Organization*, Heinemann, London.
19. Croal H. /1994/, *White Collar Crime: Criminal Justice and Criminology*, Buckingham.
20. Čavoški K., Vasić R. /2011/, *Uvod u pravo, šesto izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
21. Ćirić J. /2005/, Država i organizovani kriminal, -u: *Sociološki pregled*, XXXIX no. 3, 265-291 (Tripković, G., ur.) Beograd.
22. Ćirić J. et al. /2010/, *Korupcija: problemi i prevazilaženje problema*, Udruženje javnih tužilaca i zamenika javnih tužilaca Srbije, Beograd.
23. Dicke J. /2004/, *Cosa Nostra: A Histroy of the Sicilian Mafia*, Hodder and Stoughton, London.
24. Dimant E, Schulte T. /2016/, Corruption: An Interdisciplinary Persperctive, -in: *German Law Journal* , vol.17 no.1.
25. Eliot M.A. /1952/, *Crime in Modern Society*, Harper and Brothers, New York.
26. Eurobarometer /200/ *The Attitudes of europeans towards corruption*.

27. Fijnaut C. et al. (eds.) /1998/, *Organized Crime in the Netherlands*, Martinus Nijhoff Publishers, Leiden, Netherlands.
28. Finckenauer J. /2005/, Problems of definition: What is Organized Crime? – in: *Trends in Organized Crime Vol. 3 No.8*.
29. Fiorentini G., Peltzman S. /1995/, *The Economics of organized crime*, Cambridge University Press.
30. Friedrichs D. O., /2009/, *Trusted Criminals: White Collar Crime in Contemporary Society*, Belmont.
31. Gambetta D. /1993/, *The Sicilian Mafia: The Business of Private Protection*, Harvard University Press.
32. Gounev P., Bezlov T. /2010/, *Examining the links between organised Crime and Corruption*, Center for The Study of Democracy.
33. Grubač M. /2009/, Organizovani kriminal u Srbiji – u: *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*.
34. Hagan F. /1987/, *Modern Criminology – Crime, Criminal Behavior and its Control*, New York.
35. Hagan F. /1990/, *Introduction to Criminology - Theories, Methods and Criminal Behavior*, Chicago.
36. Hagan F. /2008/, *Introduction to Criminology: Theories, Methods, and Criminal Behavior, Sixth Edition*, Sage Publications, USA.
37. Hall A., Antonopoulos G. A., /2015/, “United Kingdom: The Shifting Structures of a Market With High Demand”, *Financing of Organised Crime* (eds. M. Levi, O. Shentov, B. Todorov), Center for the Study of Democracy, Bulgaria.
38. Harries J. /2007/, *Law and Crime in the Roman World*, Cambridge University Press.
39. Hess H, Scherrer S. /2003/, “Theorie der Kriminalität”, *Sociologie der Kriminalität*, -u: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie, VS Verlag für Sozialwissenschaften*, s. 69-92, (D.Oberwittler, S. Karsted, Hrsg.).
40. Hoffman B. /2006/, *Inside Terrorism – Revised and expanded edition*, Columbia University Press, New York.
41. Howell J., Moore J. /2010/, History of Street Gangs in the United States –in: *National Gang Center Bulletin*.
42. Hübschle A. /2011/, “From Theory to Practice: Exploring the Organized Crime, Terror Nexus in SubSaharan Africa Perspectives on Terrorism” –in: *Perspectives on Terrorism*, 5 (3–4)/2011, 81–95.
43. Huntington S. /1968/, *Political Order in Changing Societies*, Yale University Press, New Haven, CT.
44. Ignjatović Đ. /2011/, Pojam i etiologija nasilničkog kriminaliteta –u: *CRIMEN vol. 2, br. 2, 179-211*, (Stojanović Z., ur.) Beograd.
45. Ignjatović Đ. /1998/, *Organizovani kriminalitet, II deo*, Policijska akademija, Beograd.
46. Ignjatović Đ. /2009/, *Kriminologija, 13. izdanje*, Dosije studijo, Beograd.
47. Ignjatović Đ. /2015/, Kriminalitet države –u: *Kaznena reakcija u Srbiji V deo* (Ignjatović Đ. pr.), 25-47, Beograd.
48. Ignjatović Đ. /2016/, Izučavanje organizovanog kriminaliteta – u: *Revija za kriminologiju i krivično pravo, VII no.3, 39-63*, (Stojanović Z., ur.), Beograd.
49. Ignjatović Đ. 2009/, *Teorije u kriminologiji*, Beograd.
50. Ignjatović Đ., Škulić M. /2012/, *Organizovani kriminalitet – drugo izdanje*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
51. Ilić P.G. /2015/ *Politička korupcija Versus Vladavina prava – u: Korupcija i osnovni pojmovi i mehanizmi za borbu* (Ilić P.G, ur.), Beograd.
52. Isaković Z. /2006/, Stanovništvo i teritorija kao elementi političke moći u međunarodnim odnosima –u: *Zbornik Instituta za međunarodnu politiku i privredu, 0038-982X(2006)*, 47-79, Beograd.

53. Ivanović M. /2013/, Mediji i Droga – u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, godina Vol. XXXII/ 2/139-153*, Beograd.
54. Jelačić M., Stajić Lj. /1996/, Korupcija kao savremeni društveni problem, Organizovani kriminalitet i korupcija – u: *Zbornik Srpskog udruženja za krivično pravo*, Kopaonik.
55. Joksimović S. /2001/, Struktura i korelati vrednosnih orijentacija srednjoškolskih učenika –u: *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, Beograd.
56. Jović V. /2013/, *Organizovani kriminalitet i njegovo suzbijanje*, Institut za uporedno pravo, Beograd.
57. Kaliyev R. /2002/, *Russia's Organized Crime: A Typology, part I*, Euroasia Insight.
58. Karklins R. /2005/, *Sistem me je naterao – Korupcija u postkomunističkim društvima*, M.E. Sharpe, Nju Jork.
59. Kinney J.C. /1966/, *Constructed Typology and Social Theory*, New York.
60. Klitgaard R. /1988/, *Controlling Corruption*, University of California Press, Berkley.
61. Lukić N. /2014/, *Suzbijanje organizovanog kriminaliteta – Komparativni pristup*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
62. Lukić N. /2017/, *Kriminalitet kompanija –doktorska disertacija*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
63. Lupscha P. /1988/, Organized Crime: Rational Choice Not Ethnic Group Behaviour: A Macro Perspective – in: *Law Enforcement Intelligence Analysts Digest, 1-8*, Washington.
64. Mallory S. /2012/, *Understanding Organized Crime, Second Edition*, Mississippi University, Mississippi.
65. Manojlović D. /2006/, *Organizovana kriminalna grupa – pojam i tipologija*, Beosing, Beograd.
66. Markovska A. /2008/, Gorka pilula nasleđene korupcije: korupcija u Ukrajini i razvoj farmaceutske industrije – u: *Feudalizam u novom obličju – ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, (van Duyne, Donati, S., ur.), u prevodu Nemanje Nenadića, 53-77, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju – Misija u Srbiji, Beograd.
67. Mijalković S., Bajagić M. /2012/, *Organizovani kriminal i terorizam, knjiga III*, Kriminalističko – policijska akademija, Beograd.
68. Mitrović M., Bovan S. /2013/, *Osnovi sociologije prava*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
69. Mitrović M. /2008/, Promene kulturnih obrazaca i kriminalitet u Srbiji –u: *Stanje kriminaliteta u Srbiji i pravna sredstva reagovanja II deo* (Ignjatović Đ. ur.), 61-80, Beograd.
70. Mitrović M. /2015/, Srpsko društvo danas – na prelazu vekova i razmeđu svetova –u: *Razvoj pravnog sistema Srbije i harmonizacija sa pravom EU*, (Vasić R., Krstić I., pr.), Beograd.
71. Mo H.P. /2001/, Corruption and economic Growth –in: *Journal of Comparative Economics*, vol. 29 no. 1.
72. Mršević Z. /1993/, Organizovani kriminal, Aktuelni problemi suzbijanja kriminaliteta –u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja*, Beograd.
73. Muravska J., Hughes W., Pyman M. /2011/, *Organised crime, corruption and the vulnerability of defence and security forces*, Transparency International UK.
74. Nash J.R. /1992/, *Dictionary of Crime*, London.
75. Nedeljković S. /2006/, Organizovani kriminalitet kao višeznačna potkultura: hajdučija između građanske i nacionalne ideologije, i između narodne i nacionalne kulture –u: *Etnička i nacionalna identifikacija u Srbiji i Crnoj Gori*, 235-269, Beograd.
76. Newburn T. /1999/, *Understanding and preventing, police corruption: lessons from the literature: Policing and Reducing Crime Unit - Research, Development and Statistics Directorate*.

77. Newburn T. /2007/, *Criminology*, Willan Publishing, London.
78. Newell J. /2008/, Organizovani kriminal i korupcija: slučaj sicilijanske mafije – u: *Feudalizam u novom obličju – ogledi o klijentelizmu, korupciji, organizovanom kriminalu i pokušajima reforme*, (van Duyne, Donati, S., ur.), u prevodu Nemanje Nenadića, 23-53, Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju –Misija u Srbiji, Beograd.
79. Nikolić B. /2009/, Oduzimanje imovine stečene kriminalom –u: *Komentar zakona o oduzimanju imovine proistekle iz krivičnog dela* (Ilić P.G et al., ur.), OEBS, Beograd..
80. O'Brien M, Yar M. /2008/, *Criminology – Key Concepts*, London.
81. Paoli L. /2003/, The invisible hand of the market: the illegal drugs trade in Germany, Italy and Russia –in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe, 19-40*, (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen.
82. Passas N., Goodwin N. /2007/, A Crime by Any Other Name –in: *It's Legal but It Ain't Right: Harmful Social Consequences of Legal* (Passas N., Goodwin N., ed.), University of Michigan Press.
83. Passas N., Nelken D. /1993/, The Thin Line Between Legitimate and Criminal Enterprises: Subsidy Frauds in the European Community – in: *Crime, Law and Social Change vol. 19*.
84. Pavićević O. /2013/, *Negativni društveni junak*, doktorska disertacija, Fakultet političkih nauka, Beograd.
85. Pavićević O., Bulatović A. /2017/, Transformacija kriminalnih organizacija kroz društveni konstrukt socijalnog banditizma –u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, 2017/ Vol. XXXVI/ 1 /43-58*, Beograd.
86. Pavićević, O. / 2013/, Potkultura nasilja i kriminalna potkultura – u: *Zbornik Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu, godina XXXII/ broj2/ 2013*, 95-111, Beograd.
87. Pepinsky H. /2006/, *Peacemaking – Reflections of a Radical Criminologist*, University of Ottawa Press, Ottawa.
88. Popović D, Ilić-Popov G. /2014/, Poreska struktura i korupcija – u: *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, (Vasiljević M. ur.), LXII, 1/2014, 5-22. Beograd.
89. Potter G. /1994/, *Criminal Organizations, Vice, Racketeering and Politics in an American City*, Prospects Hights.
90. Reuter P. /1987/, *Methodological and Institutional Problems in Organized Crime Control*, National Institute of Justice Symposium Proceedings.
91. Rose-Ackerman S. /1999/, *Corruption and Government: causes, consequences and reform*, Cambridge University Press, New York.
92. Sánchez-Jankowski M. /2003/, Gangs and Social Change –in: *Theoretical Criminology*,7 (2)/2003, 191–216.
93. Savona E. /1995/, *Beyond Criminal Law Devising Anticorruption Policies: Lessons from the Italian Experience*, University of Trento.
94. Schafer S. /1971/, The Concept of the Political Criminal –in: *The Journal of Criminal Law, Criminology and Police Science*, vol. 62 no. 3, 380-387, Northwestern University School of Law.
95. Schneider A., Zarate O /2001/, *Mafija za početnike*, Zagreb.
96. Shelley L. /2001/, Crime and Corruption –in: *Developments in Russian Politics* (White et al. ed.), Hampshire.
97. Shelley L. /2014/, *Dirty Entanglements: Corruption, Crime, and Terrorism*, Cambridge University Press, New , New York.
98. Siegel L. /2016/, *Criminology: The Core, Sixth Edition*, Cengage Learning, Boston.
99. Simeunović D. /2001/, Privredni kriminal, „podzemlje i savremena država – u: *Privredni kriminal i korupcija, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, 159-171*, (Radovanović,D., Mihaljević, Đ., ur.), Beograd.

100. Simeunović D. /2002/, *Teorije politike –rider- I deo*, Udruženje „Nauka i društvo“, Beograd.
101. Simeunović D. /2009/, *Terorizam -Opšti deo-*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd.
102. Simeunović D. /2009/, *Uvod u političku teoriju*, Institut za političke studije, Beograd.
103. Simis K. /1982/, *USSR: Secrets of a corrupt society*, J.M. Dent & Sons Ltd, London.
104. Simović-Hiber I. /2016/, Krivičnopravno značenje i tumačenje fenomena organizovanog kriminala i terorizma –u: *Zbornik radova sa međunarodnog naučnog skupa „Krivičnopravni instrumenti suprotstavljanja terorizmu i drugim krivičnim djelima nasilničkog karaktera* (Bejatović S., Dunjić P. ur.), Ministarstvo pravde Republike Srpske, Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu u Beogradu, Internacionalna asocijacija kriminalista Banja Luka, Teslić.
105. Stojanović R. /1982/, *Sila i moć u međunarodnim odnosima*, Radnička štampa, Beograd.
106. Stojanović Z. /1990/, Organizovane forme kriminaliteta – u: *Bezbednost i društvena samozaštita* 5/1990, 62-71.
107. Stojanović Z., Kolarić D., /2010/, *Krivičnopravno reagovanje na teške oblike kriminaliteta*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu (Edicija CRIMEN, knjiga 15), Beograd.
108. Sutherland E., Cressey D. /1970/, *Criminology, Eight Edition*, Lippincott Comp.
109. Šaljić E. /2015/, Bezbednosni pristup u definisanju organizovanog kriminala – u: *Pravne teme, Vol. 2. No.4., 113-131.*
110. Šikman M. /2010/, *Organizovani kriminalitet – krivični, procesni, kriminalistički aspekt*, Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka.
111. Šipka I., M., Klajn M. /2007/, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi sad.
112. Škulić M. /2003/, *Organizovani kriminalitet – pojam i krivičnoprocesni aspekti*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
113. Tanzi V., Davoodi H.R. /2000/, *Corruption, Growth, and Public Finances*, Working Paper182, International Monetary Fund, Washington, D.C.
114. Tompson, K. /2013/, *Moralna panika*, Klio, Beograd.
115. Treisman, D. /2000/ The causes of corruption: a cross-national study –in: *Journal of Public Economics*, 399-457.
116. Vodinelić V. /1992/, *Kriminalitet sa mrežnom strukturom i organizovani kriminalitet profita*, Bezbednost 1/1992, Beograd.
117. Vold G. /1958/, *Theoretical Criminology*, Oxford University Press, New York.
118. Volfgang M., Ferakuti F. /2012/, *Potkultura nasilja - Ka jednoj integrisanoj kriminološkoj teoriji*, Beograd, (u prevodu Dragice Ljubičić objavljen u Ediciji CRIMEN kao knjiga br. 21).
119. Von Lampe K. /2003/, Organising the nicotine racket. Patterns of criminal cooperations in the cigarette black market in Germany –in: *Criminal Finances and Organising Crime in Europe*, 41-65 (van Duyne P., von Lampe K., Newell J., ed.), Wolf Legal Publishers, Nijmegen.
120. Von Lampe K. /2016/, *Organized Crime: Analyzing illegal activities, criminal structures, and extralegal governance*, New York.
121. Vuković I. /2016/, Oduzimanje imovine proistekle iz krivičnog dela – evropski okvir i srpsko zakonodavstvo –u: *CRIMEN vol. 1, br. 1, 3-33*, (Stojanović Z., ur.) Beograd.
122. Vuković S., Radović N. /2012/, *Prevenција organizovanog kriminala*, Dosije studijo, Beograd.

123. Кампоса Э., Прадкана С. /2010/, *Многоликая коррупция: Выявление уязвимых мест на уровне секторов экономики и государственного управления*, Альпина

Internet izvori

1. <http://rs.n1info.com/a80558/Vesti/Donosenje-Zakona-o-poreklu-imovine.html>
2. <http://www.atimes.com/atimes/Korea/EJ11Dg04.html>
3. <http://www.b92.net/mobilni/kultura/302203>
4. <http://www.b92.net/mobilni/kultura/302203>
5. http://www.profitmagazin.com/izdanja/broj_12/balsa_kascelan - gde prestaje lobiranje i pocinje korupcija.150.html
6. <https://www.fbi.gov/investigate/organized-crime>
7. <https://www.insightcrime.org/news/brief/90-percent-police-organized-crime-dominican-republic/>
8. <https://www.ipsos.com/en/what-worries-world-february-2017>
9. <https://www.thelocal.it/20150828/rome-district-council-dissolved-over-mafia-fears>
10. https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50026_E.pdf; pristupljeno 20.08.2017.
11. <https://www.zakon.hr/z/470/Zakon-o-nezastarijevanju-kaznenih-djela-ratnog-profiterstva-i-kaznenih-djela-iz-procesa-pretvorbe-i-privatizacije>

Normativni akti

1. Criminal Law of the People's Republic of China /2000/, China Legal System Publishing House, Beijing
2. Krivični zakonik ("Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016)
3. zakon o Agenciji za borbu protiv korupcije ("Sl. glasnik RS", br. 97/2008, 53/2010, 66/2011 - odluka US, 67/2013 - odluka US, 112/2013 - autentično tumačenje i 8/2015 - odluka US)
4. Zakon o javnom tužilaštvu ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 104/2009, 101/2010, 78/2011 - dr. zakon, 101/2011, 38/2012 - odluka US, 121/2012, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 106/2015 i 63/2016 - odluka US)
5. Zakon o poreskom postupku i poreskoj administraciji ("Sl. glasnik RS", br. 80/2002, 84/2002 - ispr., 23/2003 - ispr., 70/2003, 55/2004, 61/2005, 85/2005 - dr. zakon, 62/2006 - dr. zakon, 63/2006 - ispr. dr. zakona, 61/2007, 20/2009, 72/2009 - dr. zakon, 53/2010, 101/2011, 2/2012 - ispr., 93/2012, 47/2013, 108/2013, 68/2014, 105/2014, 91/2015 - autentično tumačenje, 112/2015, 15/2016 i 108/2016)
6. Zakon o sudijama ("Sl. glasnik RS", br. 116/2008, 58/2009 - odluka US, 104/2009, 101/2010, 8/2012 - odluka US, 121/2012, 124/2012 - odluka US, 101/2013, 111/2014 - odluka US, 117/2014, 40/2015, 63/2015 - odluka US, 106/2015, 63/2016 - odluka US i 47/2017)
- 7) Zakon o zaštiti uzbunjivača ("Sl. glasnik RS", br. 128/2014).

